

ભજનિકા

કર્તાનાં છપાયેલાં પુસ્તકો

ગુજરાતીમાં :

૧. કાવ્યરસિકા	...	કિંમત રૂ. ૧-૮-૦ (પૃષ્ઠ ૧૮૮)
૨. વિલાસિકા	...	,, ૧-૮-૦ (,, ૨૦૦)
૩. પ્રકાશિકા...	...	,, ૧-૪-૦ (,, ૧૮૨)
૪. મહાબારીનાં કાવ્યરત્નો	,,	૩-૦-૦ (,, ૪૫૦)
(તંત્રી લેખે)		
૫. ભારતનો ટંકાર	...	૦-૧૨-૦ (,, ૭૫)
૬. સંદેશિકા...	...	,, ૧-૦-૦ (,, ૧૮૮)
૭. કલિકા	...	,, ૨-૦-૦ (,, ૨૬૦)
૮. ભજનિકા	...	૦-૧૨-૦ (,, ૧૬૦)

અંગ્રેજીમાં :

૯. **The Silken Tassel** (અંગ્રેજી ભિર્મિકાવ્યો)
(Published by Fowler Wright Ltd, London)
કિંમત રૂ. ૩-૧-૦

હવે પછી છપાશે :

૧૦. રાસચન્દ્રિકા, ભાગ ૧ લો. ૫૧ રાસ
૧૧. રાસચન્દ્રિકા, ભાગ ૨ લો. ૫૧ રાસ
૧૨. પ્રભાતગમન, લાંબું વર્ણનકાવ્ય
૧૩. **Leaf and Flower**
૧૪. **The Rest-House of the Spirit**

કવિ મોરાલાલનાં પ્રતિકાવ્યો :

પ્રભાતનો તપસ્વી	કિંમત રૂ. ૦-૪-૦
કુકુદ્દીક્ષા	,, ૦-૪-૦
ગુજરાતી કવિતા અને અપદ્યાગદ્ય			

સજનિકા

કર્તા

અરેદેશર દુરામજી ખખરદાર

માઉટ રોડ, મદ્રાસ

આવૃત્તિ ૧ લી

પ્રત ૧૦૦૦

સર્વ લક્ષ કર્તાને સ્વાધીન

21,404

મૂલ્ય (કાચું પૂઠું) રૂ. ૦-૧૪-૦

પાકું પૂઠું) રૂ. ૧-૨-૦

21404

મુદ્રક : કેશવ હ. શેઠ

મુદ્રણસ્થાન : ખડાયતા મુદ્રણકલા મંદિર, ચાર રસ્તા, અમદાવાદ

૧ સતગુરુને ચરણે

(ઘોળ)

એવા સતગુરુને ચરણે અમ શરણું સાંપડો,
જેના શ્વાસે વહેતી પ્રભુની સતત મુગંધ ;
જેનાં લોચનમાં સરતાં તેજે બ્રહ્માંડનાં,
જેણે માયાને બાંધ્યા કાયાના બંધ :
એવા સતગુરુને ચરણે અમ શરણું સાંપડો ! ૧

જેણે અંગે ચોળી ભસ્મ કરી સંસારની,
જેણે કંઠે ઘાલ્યો મૃત્યુતણો મણિહાર ;
જેની પાવડીએ રજ લાગી સાતે સ્વર્ગની,
જેને પગલે પડતા મોક્ષ તણા ચીતાર :
, એવા સતગુરુને ચરણે અમ શરણું સાંપડો ! ૨

'જેણે જીત્યા છે કિલ્લા કાયાના કાઠિધા,
 જેણે જીત્યા વાયુબાંધ્યા મનના મહેલ ;
 જીતીને જીતાડી જાણે જે પરમાત્મને,
 હીરો ઝળકાવે પથ્થરને પાડી પહેલ :
 એવા સતગુરુને ચરણે અમ શરણું સાંપડો ! ૩

જેની ઉરગંગામાં અમૃત નિર્મળ નેહનાં,
 જેને મુખસાગર ગરજે પળપળ પ્રભુગાન ;
 જેનો આત્મા આતસ જેવો પાક ધમે સદા,
 જેનું જીવન રંક, પરંતુ વિચાર મહાન :
 એવા સતગુરુને ચરણે અમ શરણું સાંપડો ! ૪

ધારે ત્યારે દેવ ઉતારી દે જે સ્વર્ગથી,
 ધારે ત્યારે માનવ મર્ત્ય ચઢાવે સ્વર્ગ :
 એવા સતગુરુનો અદ્ભુત પારસમણિરૂપર્શ હો,
 ફૂટો અમ મટ્ટીમાં પ્રભુજ્યોતિનાં ભર્ગ !
 એવા સતગુરુને ચરણે અમ શરણું સાંપડો ! ૫

આલાપ

“સમરને શ્રીહરિ, મેલ મમતા પરી,
જોને વિચારીને મૂળ તારું :
તું અલ્યા કોણ ને કોને વળગી રહ્યો,
વગર સમજે કરે મારું મારું.”

—શ્રી નરસિંહ મહેતા

સ્વરતબ્દમાં તમામ તત્ત્વજ્ઞાનનો સાર આ ઉપર ઉતારેલી ગુર્જર આદિકવિ નરસિંહ મહેતાની ચાર પંક્તિઓમાં આવી ગયો છે. અનાદિકાળથી માનવજાતિ પોતાના મૂળની ખોજ ચલાવી રહી છે, અને અનંતકાળ સૂધી એ ખોજ ચાલુજ રહેશે. કવિઓ અને તત્ત્વજ્ઞાનીઓ પૂર્વના હો કે પશ્ચિમના હો, પણ તેઓને આ આત્મ-મંથનનો પ્રશ્ન સદાય અપૂર્વતામાં અને સનાતનતામાં ગુંચવવોજ રહ્યો છે.

પ્રકૃતિ અને પુરુષની લીલાથી ઉદ્ભવેલું આ બ્રહ્માંડ ચાહે તેટલું વિશાળ અને અનંત હો, પણ મનુષ્ય તેને પોતાની આંખની કીકીમાં ને કદપનાના અણુમાં સમાવી દેવાની હામ ભીડે છે. એ લીલાનું સૌન્દર્ય સદાય તેને આકર્ષી રહ્યું છે. તત્ત્વજ્ઞાનીઓ અને વિજ્ઞાનીઓ પોતપોતાને માર્ગે એ સૌન્દર્યનું પૃથક્કરણ કરતા રહ્યા છે, ત્યારે કવિઓ એ સૌન્દર્યનાં ગાન કરતા કરતા તેનું રહસ્ય પોતાની કદપનાની આંશુથી ઉકેલતા તેમાં પોતાના હૃદયભાવને અતેકવિદ્ય રેડે છે. જે સત્ય અંતરમાંથી બહાર પથરાયલું છે, તે પાછું એવી રીતે અંતરમાંજ સમાય છે.

ભરતખંડની તમામ ભાષાઓની કવિતામાં દેવપૂજા, દેવકથા અને દેવરહસ્ય એ મુખ્ય વિષયો છે. આ દેશ પોતાના સંસાર કે સમાજની તમામ પ્રવૃત્તિઓને ધાર્મિક દૃષ્ટિથી જ જોતો અને કસતો આવ્યો છે, એટલે કવિતાના વિષયમાં પણ એ ધાર્મિકતા પ્રાધાન્ય ભોગવે, એમાં કાંઈ આશ્ચર્ય નથી. અને કવિ તો પયગમ્બર છે, પ્રભુનો સંદેશવાહક છે ; એટલે તેના તો શબ્દશબ્દમાં એ ધાર્મિકતા ઝળકે છે. માનવજાતિના ઊંડા અંતરોદ્ગાર કવિમુખે જ રંગાઈ ઘડાઈને પ્રકાશ પામે છે, તો એ અંતરોદ્ગારનો ઊંડો રણુકો કવિહૃદયમાં સહજ આદોલન ઉત્પન્ન કરે છે. આ કાવ્યપુસ્તકનું આટલું જ પ્રસિદ્ધિકારણ બસ છે.

આ સંગ્રહમાંનાં કાવ્યો-ભજનો બહુ ભાગે તીવ્ર વેદનાકાળમાં લખાયાં હતાં, અને પ્રસંગવશાત્ એવાજ કર્મસંજોગે આ નાનો ‘આલ્પ’ પણ પયારીમાં જ લખાય છે. એ કાવ્યોમાં મારા હૃદયમાં ઉદ્ભવેલા ઊંડામાં ઊંડા ભક્તિભાવનું મંથન થયલું છે, તેમજ મારા જીવનમાં થયેલા કેટલાક આધ્યાત્મિક અનુભવો એમાં સમાયેલા છે. એ કાવ્યોના સર્જનકાળનો આનંદ અનિર્વચનીય છે. નરસિંહ મહેતાને શ્રી કૃષ્ણનાં દર્શન થયાં હતાં, એ વાત અશ્રદ્ધાવાન જગત નહીંયે માને, પણ એક ઘડી એવાં પ્રભુદર્શન પામીને હું ધન્ય બન્યો હતો. એ ઘડીનું આછું વર્ણન “ પધરામણી ” કાવ્યમાં છે. એ આનંદનું કિંચિત્ અમીગિંદુ વાચકના હૃદયમાં તેના પોતાના ધન્ય સંસ્કાર પણ જગાડી શકશે, તો આ કાવ્યો પણ સફળતા પામશે.

માર્ચ ૨૦૧૩, મદ્રાસ,

અરદેશર ફેરામણ ખખરદાર

તા. ૧૫ મી નવેમ્બર ૧૯૨૮

અનુક્રમણિકા

પૃષ્ઠ

અર્પણ—સતગુરુને ચરણે... ...

સંકલિત :

રસસ્થાપના	૧
રસગાથા	૩
✕ ભજ મન !	૫
લગની	૭
શોધ	૮
✕ દોડ	૯
બાળપ્રાર્થના	૧૨
✕ હારી બહિં રે	૧૩
ઝોથ	૧૫
પાંખડી	૧૬
શિખર	૧૮
✕ લૂંટારા	૨૦
મરજીવે	૨૨
આધાર	૨૩
આરો	૨૫
✕ ઇશ્વરેચ્છા	૨૬
કરુણા	૨૮
✕ માપ	૨૯

વિશ્વવૃક્ષ	૭૬
અંતરની વ્યોત	૭૮
સાહેબની સુરભુટ્ટી	૮૧
સંતાકુટ્ટી	૮૩
સુરસદેશ	૮૬
લૂંટ	૮૮
ખાલો	૯૧

વેરાજ્ય :

	અલખની ધુન	૯૫
	નાવડી	૯૬
	મહેમાન	૯૭
	ખોલો રામરામજી	૧૦૦
	જીર્ણ દેવેલી	૧૦૨
✓	અશક્તિ	૧૦૪
✓	સંયમ	૧૦૬
	મંદિર	૧૦૮
	અંજન	૧૧૦
	અશ્રવિજ્ય	૧૧૧
	વિન્નૈગી	૧૧૩
	શરંગાઈ	૧૧૪
	અંતરદષ્ટિ	૧૧૬
✓	બલદાંગીરી	૧૧૮
	ત્યાગ	૧૨૦
✓	ચિંતા	૧૨૩
	અભાનંદ	૧૨૫
	બરૂતી	૧૨૬

આનંદ	૧૨૭
પધરામણી	૧૨૮
સાહેબાની નાવડી	૧૩૧
આવ રે હોડીવાળા !	૧૩૪
અધીરાઈ	૧૩૬
નવલા દેશ	૧૩૮

આ પુસ્તક નીચેનાં સ્થળોથી મળશે :—

૧. કર્તા પાસેથી,
માઉન્ટ રોડ, મદ્રાસ
૨. જહુરાય ડી. બંધડીઆ
જન્માષ્ટમી બીલ્ડીંગ, જેતવાડી મેઈનરોડ
સુબર્ધ
૩. ખડાયતા મુદ્રણકલા મંદિર
ચાર રસ્તા, અમદાવાદ

ભજનિકા

୧

ଭଜିତ

રસસ્થાપના

(રાગ કાશી-તાલ દાવણી) *

પાય પહું અમી આપો રે,
જગતનાથા !

પાય પહું અમી આપો ! —(ક્રુવ)

તારક ચંદ્ર ઝગે આકાશે,
કાટિ પ્રલાકર જ્યોતિ પ્રકાંશે :
વિશ્વે વિભજ પ્રભા આપો, વ્યાપો, વ્યાપો રે !
જગતનાથા !

પાય પહું અમી આપો ! —પાય૦ ૧

* “ દાસ, પરે દયા માત્રો રે, ” એ તાલ.

ગાળક અન્ન પડ્યાં અધારે,
 જ્યોતિષકી જગ વલખાં મારે :
 આંજી અમી, ઝો તમ કાપો, કાપો, કાપો રે !
 જગતનાથા !

પાય પડું અમી આપો ! —પાય૦ ૨

ધનધુમ્મટના પડદા ઘેરા,
 ઘોષ ફૂટે કયમ ચંદની દેરા ?
 હૃદયે હૃદયે રસ થાપો, થાપો, થાપો રે !
 જગતનાથા !

પાય પડું અમી આપો ! —પાય૦ ૩

રસગાથા

(રાહ-‘ ગિરધારી રે ’-તાલ દાદરો)

આવો સંત સંત હો !

નયને ભરૂં હું મારા નાથને,

એના સતિયા સૌ સંતના સાથને :

ભાવો તંત તંત હો !

તંતે જંધાવું બેઠી હાથને,

બેઠું ભજવા સદા જગનાથને.— આવો૦

થાય ચમક ચમક વીજ મેશ્વારંજરે રે ;

ગગડે ઘન, ચઢાવ્યું ચાપ શું વિશ્વંભરે રે :

ઝરે મોતી મોતી રસિક બ્યોમઅંજરે રે :

મારે પંથ પંથ હો,

અમીરસ રસાવે દિતરાતને ;

સીંચે તારા ને પુષ્પની ગિજાતને :

આવો સંત સંત હો,

નયને ભરૂં હું મારા નાથને,

એના સતિયા સૌ સંતના સાથને,

એની સૂર્ય ચંદ્ર આંખે તેજ ફૂટતાં રે,
 એને હૃદય તેજપુષ્પ આલ લૂંટતાં રે,
 એને પલક પલક અમૃતઝરણુ છૂટતાં રે :
 મનુજ ચંત ચંત હો, :
 ભરી છે અમર એ રસગાથને ;
 એવા દિલભર વસાવું જગનાથને :
 આવો સંત સંત હો,
 નયને ભરે હું માગ નાથને,
 એના મતિયા સૌ સંતના સાથને.

ભજ મન !

(રાગ કાશી—ત્રિતાલ)

ભજ મન ! દુષ્કલંજન ભગવાન !

એક, અખંડ, અમર, અવિનાશી,
પ્રભુ એ પ્રેમનિધાન :

ભજ મન ! દુષ્કલંજન ભગવાન ! —(ધ્રુવ)

આણગણ ગુણ સાગર રહે ગાઠ,
વનવન પવન કવન રહે વાઠ ;
પણપણ, ક્ષણક્ષણ, એમ નિરંતર
કર એનાં ગુણગાન !

ભજ મન ! દુષ્કલંજન ભગવાન ! ૧

તૃણા કેરા, તરલ તરંગે
નાચી રહ્યું તું વિધવિધ રંગે ;
પક્ષકે તુજ પરપોટા ફટે,
નવ રહે નામનિશાન :

ભજ મન ! દુષ્કલંજન ભગવાન !

આપ સુગંધ વિના ગુલ કેવું ?
 છે પ્રભુનામ વિના મન તેવું :
 ગુલ સમ પ્રભુ પ્રભુ ધમર સમર વું,
 રજરજ યત ગુલતાન,
 ભજ મન ! દુખભંજન ભગવાન ! ૩

મીન રહે પાણીમાં પ્યારી,
 એવી ફેગટ છોડ ઉદારી :
 રસનાને અમીરસ દઇ એનો
 પામ અદલ રસદાન !
 ભજ મન ! દુખભંજન ભગવાન ! ૪

લગની

(રાગ કાફી-ત્રિતાલ) *

લગની ન કેમ લાગી રે,

ઓ પ્રભુ ! તારી લગની ન કેમ લાગી રે ?
લગની ન કેમ લાગી, રાગી હો કે હો વેરાગી ;
ભવે કોની ભીડ લાગી રે ?

ઓ પ્રભુ ! તારીં

સારો છે સંસાર સૂતો, સપનાંમાં રહે વગુતો ;
પ્રભુ શોધે પ્રભુ ત્યાગી રે !

ઓ પ્રભુ ! તારીં

દીકું તેણે મીઠી આંખો, બિડ્યાં તેણે ઢાળી પાંખો ;
મુષયું તેને વાણી વાગી રે :

ઓ પ્રભુ ! તારીં

સૂતાનો સંસાર સારો, આભને તે ક્યાં છે આરો ;
બિડ્યા જેણે બેયું જાગી રે ;

ઓ પ્રભુ ! તારીં

પ્રભુ જે આવાસે રહ્યો, પ્રભુ જેના શ્વાસે વહ્યો,
તે અદ્ભુત બડલાગી રે !

ઓ પ્રભુ ! તારીં

* “ મુખડુની માયા લાગી રે,” એ મીરાંબાઈના પદની રાહ.

શોધ

(રાગ ખમાય-તાલ દીપવંદી)

ચરણ તણ, પ્રભુ ! ક્યાં જવું મારે ? (ધ્રુવ)

વનવન દૂંદયાં, જગતજન દૂંદયાં ;
કોઈ ન જોલે છુપાયો તું ક્યાં રે :

ચરણ તણ૦

પળપળ દોડયો ત્યાં જોઈ પુજ ઢાયા,
જઈ ધરવા ત્યાં ઊડે, કર હારે :

ચરણ તણ૦

ફૂલ કરમાય, પવન જાય સરકી ;
જે જે ધરે તે વિદ્વાતું કુંકારે :

ચરણ તણ૦

રજની ઊડે ને દિવસ જાય કુખી ;
એ કુખતાં સહ મુજને શું તારે ?

ચરણ તણ૦

રખડી ભમી પ્રભુ ! શરણે હું આવ્યો ;
અધમ ઉધારણ તુંજ ઉદ્ધારે !—

ચરણ તણ પ્રભુ ! ક્યાં જવું મારે ?

દોહ

(રાગ ભૈરવી—દાદરો)

* હું તો ભાગ્યો ભાગ્યો દૂર જઈ' રે,
હરિ ! તુંથી ભાગ્યો ભાગ્યો દૂર જઈ' :
દોડી દોડી થાકી હું ઠોકર ખાઈ' રે,
હરિ ! હું તો ભાગ્યો ભાગ્યો દૂર જઈ'.—(ધ્રુવ)

તગતગતાં તેજ તારાં છાડ્યાં જગજાપરે,
તાપે તાપે હું અકળાઈ' :
પડતું મૂક્યું મેં આ ઊંડા અંધારમાં,
ત્યાં થે હું આ ગુંગળાઈ' રે !
હરિ ! તુંથી ભાગ્યો ભાગ્યો દૂર જઈ'. ૧

પૃથ્વી ઉપર હું આવી પડ્યો આ,
નંદણે જઈ છાનો છુપાઈ' :
આણુમીંચી આંખો તારી શોધી લે મુજને,
સહેજે હું તો સપડાઈ' રે !
હરિ ! તુંથી ભાગ્યો ભાગ્યો દૂર જઈ'. ૨

* ફ્રાન્સિસ ટેમ્સનના “ The Hound of Heaven ” નામના કાવ્યપરથી સૂચિત, આ તેમજ પાછળનું “ કેડો ” નામનું કાવ્ય. પરમાત્માનો પ્રેમ આત્માને કદી છોડતો નથી, એ મૂળ ભાવની જ છાયા આ બંને કૃતિઓમાં લીધેલી છે. બાકીની કલ્પના ને રચના નવીન છે.

રાતે હું દોડ્યો ને દિને હું દોડ્યો,
 દોડી દોડી ગભરાઈ ;
 આંખે મોટાં મોટાં આંસુઓ ટાંગી
 પૂઠે હું જઈ સંતાઈ રે !
 હરિ ! તુંથી લાગ્યો લાગ્યો દૂર જાઉં. ૩

કરી રમકડાંની સૃષ્ટિ હું ભારી,
 તેનાં સ્વપ્નામાં સમાઈ ;
 આવી તું દ્વાર ખોલે, પુઠે ત્યાં વાયરો ;
 પડતી એ સૃષ્ટિમાં દળાઈ રે !
 હરિ ! તુંથી લાગ્યો લાગ્યો દૂર જાઉં. ૪

જો રે ગયાવે મને કુદરતનાં બાલુડાં !
 આને તે કેમ હું ચૂકાઈ ?—
 કેમ ખયાવે છુપાવે મને નહીં,
 આખર નાચાર હું થાઈ રે !
 હરિ ! તુંથી લાગ્યો લાગ્યો દૂર જાઉં. ૫

હસતો હરિ તું મારો જીવો શું સામે ?
 કાટો તૂટો હું લજવાઈ ;
 જીવન આ માંડે જરી દેની તું ઓઢવા,
 ટાઢે હું આ થયરાઈ રે :
 હરિ ! તુંથી લાગ્યો લાગ્યો દૂર જાઉં. ૬

“ જીવન શું ઢાંકે, મારી દયા લે ઓઢવા !

પૂઠે પૂઠે હું તેથી ધાઉં ! ”

ઓ રે હરિ ! એ મેં જાણ્યું ન પહેલે,

અતે હવે ખસતાઉં રે :

હરિ ! તુથી લાગ્યો લાગ્યો ક્યાં જાઉં ? ૭

તગતગતાં તેજ તારાં છોડ્યાં મેં ત્યારથી

ટાટે ને યાદે વિલાઉં :

લે લે, હરિ ! આ તારી દયાની હુંકમાં !

દોડી દોડી હું ક્યાં જાઉં રે ?

હરિ ! તુથી લાગ્યો લાગ્યો ક્યાં જાઉં ? ૮

બાળપ્રાર્થના

—*—

(રાગ કલિંગદો-તાલ હ્રીંચ)*

ઓ પ્રભુ ! ઝાંખજો, મુજને સદાય પાસ રાખજો !
હજો મારા ઉતારા, ન ન્યારા થજો ! —પ્રભુ !

હશે આ સૂર્ય ચંદ્ર તારકો તારા સદાના,
હશે ઉર ધોરતા તુજ પ્લહકિનારા સદાના;
હશે ખીલતા અમર વસંતના ક્યારા સદાના,
હશે ત્યાં સ્વર્ગના આનંદઓવારા સદાના—
અરે આ બાળ વિણ સૌ લાગશે ખારા સદાના !

દગ નાખજો, દયા દાખજો, જરી લાખજો !—
ઓ પ્રભુ ! ઝાંખજો, મુજને સદાય પાસ રાખજો !

*“જો પીયા આયે ના, મારો સહા દુખ જાયે ના,” એ “ભૂલ ભૂલકર્યા”
નાટકમાંના ગાયનની રાહ.

✕ હારી જાઉં રે

(રાગ દેશ-તાલ ચતુશ્રજનિ એક તાલ-કહારવો)*

હારી જાઉં રે હરિ ! ગુણુ તુજ ગાતાં પાર ના રે,

પામું પાર ના રે :

હારી જાઉં રે. (મૂવ)

વિશ્વનાથાં સહુ વૃક્ષ વસાવું,

પાને પાને કવિત લખાવું,

ગાઉં, ધૂન લગાવું, આવે સાર ના રે :

પામું પાર ના રે. ૧

શૂન્ય વિષેથી વિશ્વ ઉઠાડયું,

તિમિર વિષેથી તેજ ઉગાડયું,

વાટે પાડયું શબ્દ ડુંકી ઝોંકારના રે :

પામું પાર ના રે. ૨

કયાં ઉંચા તુજ સ્વર્ગમિનારા,

કયાં નીચા મુજ દેહકિનારા ?

કયાં તુજ તારા, ને મુજ દીપ દિદારના રે ?

પામું પાર ના રે. ૩

“વારી જાઉં રે સાંવરિયાં તોયે વારના રે,”-એ રાહ.

કેમ ગણું સાગરની રેતી ?
 કેમ ગણું નભધાર હલેતી ?
 નેતિ નેતિ જ ગોઝ જડે ઉચ્ચારના રે !
 પામું પાર ના રે. ૪

ખંડ ખંડ ઉધડે મુજ સામે,
 લાખ જીભો પાણ લાખ કલામે
 રટયા પામે રંગ ન તુજ દરબારના રે !
 પામું પાર ના રે. ૫

તુંહિ તુંહિ કરતો રહે તંબૂરો,
 ગુણ ગણતો હારં હરિશ્ચરો :
 તૂટ્યા સૂરો તોય અદ્વય આધારના રે !
 પામું પાર ના રે. ૬

ઝોથ

(રાગ કાલિંગરો-ત્રિતાલ)

રાખ શરણ તારે, પ્રભુ ! રાખ શરણ તારે ! —(ધ્રુવ)

જગત જાણ્યું જોગવ્યું, ભૂંડું ભયું સૌ જોગવ્યું ;
આખરે તો એક તુંજ છે મારે :

રાખ શરણ તારે, પ્રભુ ! ०

જગતને કીધું સગું, જનમભર મને દ્યું ;
તું વિના હું પામું સ્નેહ ક્યાં રે ?

રાખ શરણ તારે, પ્રભુ ! ०

ઝોથ કહીં શું ઝોમની, તારકા ને ઝોમની ?
સૂર્યની પ્રભા ન લાખ હજારે :

રાખ શરણ તારે, પ્રભુ ! ०

ચરણ તુજં ધર્યાં હવે, જીવન ભર રસે નવે :
કવન કોડવરણ અદ્વલ હારે :

રાખ શરણ તારે, પ્રભુ ! ०

પાંખડી

—

(સાવણી)

મારો કર ધરની !

ડગમગ પગ મુજ ડોલે, હરિવર ! બળ અંતર લરની !

મારો કર ધરની !—(ધ્રુવ)

થયા પ્રકાશ પ્રગટ તુજ ત્યારે

રહ્યું હૃદય મુજ સૂતું :

ભમ્યો ભટકતો અંધારે હું—

થયું થવાનું હતું :

મારો કર ધરની !

૧

કાળ વીત્યો ને ઉઘડી આંખો,

ગઈ સપનાંની માયા :

સૂઝાં સરવર દેખી તીર પર

હંસ પજાડે કાયા :

મારો કર ધરની !

૨

ઝળતા સૂરજ લાગે ઝાંખા,

નેહ નેહ આંખો ચોળું :

અંદ્રે અગત ઝરે ને તારા

લાગે ભૂતડાં - ટોળું :

મારો કર ધરની !

૩

પાછળ ઊંચી આડ કરાડા,
 આગળ ઊંડી ખીણો ;
 હરિવર ! મારો દર ધર, હું તો
 ભુગભુગનો બળહીણો ;
 મારો દર ધરની !

૪

એકલડો થળથળ હું અથડું,
 પળપળ અદલ દુભાતી ;
 પકડું તારી પાંખડી, હરિ ! ત્યાં
 ગજગજ ફૂલે છાતી !
 મારો દર ધરની !

હગમગ પગ મુજ ડોલે, હરિવર !

બળ અંતર ભરતી !

૫

શિખર

(રાગ માઠ-તાલ લાવણી અથવા હીંચ) *

પ્રભુ, તારે શિખરે હું ક્રમ કરી આવું રે,
 હું આ ખીણે પડ્યો અથડાઉં:
 પંથ તારો તે ક્યાંથી પડાવું રે,
 હું તો ખૂણે ખૂણે અટવાઉં. —(ધ્રુવ)

ન્યાં ન્યાં હું જાઉં, ન્યાં ન્યાં જૂકાવું,
 સાં સાં હું ઠોકર ખાઉં:
 કાળા અંધારમાં કાંઈ સૂઝે નહીં,
 પૂછી પૂછી પછડાઉં રે—
 હું આ ખીણે પડ્યો અથડાઉં. ૧

કાઠવ ને કાંટા પાથે ભરાતા,
 કાઠી કાઠી થાકી જાઉં:
 હાથ લંબાવું તોય કાઠ ન ધારે,
 નીચે પડી પટકાઉં રે—
 હું આ ખીણે પડ્યો અથડાઉં. ૨

* “ મન માયાના કરનારા રે, ”—એ રાહ.

પિતા ! ઓ દાતા ! દુઃખીના ત્રાતા !

દીણો અધીર અકળાઉં,

ખોટી આ આંખનાં પડળ ઉઘાડો,

જોતાં હું પંથ તુજ ઘાઉં રે—

હું આ ખીણે પડ્યો અથડાઉં. ૩

ઉઘડે જ્યાં જ્યોતિ, આંખો રહે રોતી,

તારી કૃપાએ હુલાકિં:

ક્યાંની તે ખીણે તે ક્યાંનાં અધારાં ?

અદલ સવારાં ગાઉં રે—

પ્રભુ ! તારે શિખર ક્યારે આવું ? ૪

લૂંટારા

(ગરબી)

મને લૂંટી ચાલ્યા લૂંટારા રે,
શું જોઈ રહ્યા નાથ મારા રે ?—(ધ્રુવ)

મારા દિલની દોલત લૂંટી રે,
લીધાં ચિત્તનાં ચિંતવન ચૂંટી રે,
મારી નવલખ આશા ચૂંટી રે,
મારા સુખના આગ્યા આરા રે,
આવો, વહાર કરો નાથ મારા રે ! —મને લૂંટી૦

મને તનતન તણુખા છોડે રે,
મારા શિરમાં શણકા ફટે રે,
મારી પળપળ નાહી તટે રે ;
મારે અંગ ધમે અંગારા રે,
હજી જોઈ શું રહો નાથ મારા રે ? —મને લૂંટી૦

મને દિનહર મુરબી તાવે રે,
મને શુંગે અંદા ડરાવે રે,
મને અંધ્રે નળ શુંગળાવે રે,
તીણા ભાલા ભોંકે તારા રે :
ઝટ ધાન્ને હો નાથ મારા રે ! —મને લૂંટી૦

મારે હૃદયે હુશ્મન પેઠા રે,
પાડું પાડું પણ થાય બેઠા રે,
થાકી પડતા કર મુજ હેઠા રે :

મારા ડગતા પ્રાણમિનારા રે,

આવો, સાહેલી નાથ મારા રે !

—મને લૂંટી૦

ખમું હરદમ એવી હલાકી રે ;

રહ્યું એક અલખધન બાકી રે,

રાખ્યું મેં મુજ પ્રાણે ઢાંકી રે :

રાખો આટલું રાખણહારા રે,

હવે ધાન્યે હો નાથ મારા રે !—

આ શું જોઈ રહ્યા નાથ મારા રે ?

મને લૂંટી ચાલ્યા લૂંટારા રે !

મરણવો

(શાગ સિદ્ધા-કાનડો-દીપવંદી)

ઓ પ્રભુ ! લે તું દાદ અમારી,
આ ભવસાગરે કર ચારી !—ઓ પ્રભુ ! ૦

ભવસાગર આ અનહદ ધોરે,
શેરે હડે ડરતું દિલ હારી :

ઓ પ્રભુ ! ૦ ૧

પહાડ સમાં જ્યાં ઉછળે મોગ્ગાં,
એકલ પ્રાણ શું રહે કર મારી ?

ઓ પ્રભુ ! ૦ ૨

ચોગમ મરત પવન જ્યાં ફૂંકે,
આકૃત આવી પડે અણુધારી :

ઓ પ્રભુ ! ૦ ૩

ધ્રુજે ધરા, નભ ડગમગ હોલે,
પળપળ અપળા કરે અમકારી :

ઓ પ્રભુ ! ૦ ૪

હદ બેહદ પ્રભુ ! જળા તુજ ધૂમે;
કો મરણવો પડ્યો તરે તારી :

ઓ પ્રભુ ! ૦ ૫

તુજ સાગર આ બહારસભરિયો :
એક પ્રભુનામ અદલ લે ઉગારી !

ઓ પ્રભુ ! ૦ ૬

આધાર

(રાગ જિહ્વા-ઝીઝી-ત્રિતાલ) *

પ્રભુશરણ વિણ કાણ ઉગારે ?
હૈયું પળપળ હારે રે. — (ધ્રુવ)

ધોર પવનમાં રજની ધોરે,
અપળા ખુબ ચમકારે રે ;
ગગને કડકડ થાય કડકડ ;
હૈયું ધમકા મારે રે.
પ્રભુ શરણ વિણ૦ ૧

પર્વત જેવાં ઉછળે મોળાં,
નાવ ગળે ચોધારે રે ;
દોરે સુકાની લાખ કળે પણ
હુએ નાવ કિનારે રે.
પ્રભુશરણ વિણ૦ ૨

* “ પિયા કે ચિત્ર ગિન ખીતમ ધ્યારે ”—એ રાહ.

મહાસાગરનો મરણવો પણ
 ડરતો ખંદર બારે રે :
 નાવિક વિણ કો માર્ગ ખતાવે ?
 ખડકાં હારે હારે રે.
 પ્રભુશરણ વિણ ૦

૩

ઓ પ્રભુ ! તુંજ સુકાન અમારું,
 નાવિક તુંજ અમારે રે :
 ભવળખમાં અમ નાવ અદલ આ
 પ્રભુ તારે આધારે રે !

પ્રભુ શરણ વિણ કોણ ઉગારે !
 હૈયું પળપળ હારે રે.

૪

અરો

—૪—

(રાગ ખીસુ-તાલ દીપચંદી) *

માફ કરો, પ્રભુ ! હું ગુણહીણો,
ભિન્નો રહું અહીં ક્યમ મદલીતો.— (ધ્રુવ)

ગુણમાં તો ગુણ તારાં ગાન કર્યાના,
જીવન આ તુજ પાદ ધર્યાના. માફ કરો૦

માનવના ગુણ માનવ મૂલે,
લાખ ગુણો તુજ પાસ શું ફૂલે ? માફ કરો૦

નહીં અમ પ્રાણ કે નહીં અમ મટ્ટી :
ધગધગતી અમ પાપતી ભટ્ટી. માફ કરો૦

આજ ઉગી સહુ કાલ વિલાતું,
એકજ આ તુજ તેજે સમાતું. માફ કરો૦

માફ કરો અકવાદ અમારો,
અદલ પ્રભુ ! તુંજ છે અમ આરો ! માફ કરો૦

✱ ઇશ્વરેચ્છા

(રાગ ખિહાગ-ત્રિતાલ)

નાથ ! તું રાખે તેમ રહું :
 ભક્તિ સતત કરવા તુજ પગપગ
 દુઃખ અનંત મહું :
 નાથ ! તું રાખે તેમ રહું.— ધ્રુવ

કદી કર પામે મધુર કુસુમ કે
 કદી કર અનલ ગ્રહું :
 માનવનું નહીં થાય ચાલું કંઈ ;
 તારૂંજ ચાલું ચહું :
 નાથ ! તું રાખે તેમ રહું. ૧

ઘટઘટની તું જાણે કયની,
 હું શું વિશેષ કહું ?
 તું કરનારો વિશ્વ સભરનો,
 નહીં પામર જન હું :
 નાથ ! તું રાખે તેમ રહું. ૨

રજની દિનનું ચક્ર ફરે ત્યમ
 સુખદુખ એક લહું ;
 તુજ લવસાગરમાં હું ગાગર
 તરતી હુબતી વહું :
 નાય ! તું રાખે તેમ રહું.

૩

તારી કૃપાનાં આંસુ ધુએ ત્યાં
 હું ભરજન્મ દહું ;
 એકજ તુજ ચુંબનને માટે
 અદક્ષ ધનું નિત હું !
 નાય ! તું રાખે તેમ રહું.

૪

કેરુણા

(રાગ કાશી-તાલ ત્રિતાલ) *

મને પળપળ તેં રોવરાવ્યો રે ઝો નાથ, ક્ષમા !
 છલછલ નયને નવરાવ્યો રે ઝો નાથ, ક્ષમા !
 —મને પળ૦ (ધ્રુવ)

દિશદિશ ઘેરી આવે, બધું નલ ભરી લાવે,
 તારી વીજ ચમકાવે ઝળહળતી ;
 ધનધન ગગડાવે, તનતન તણુખાવે,
 તારી સ્મૃતિ સણુકાવે દિલ જળતી :
 આ શી તારી સરસર મારે મુજ ઉરદારે
 આવ્યો રે ઝો નાથ, ક્ષમા !
 મને પળપળ તેં રોવરાવ્યો રે ઝો નાથ, ક્ષમા ! ૧

તારાં તીર તીર છૂટે, મારો ગઢ બધે તૂટે,
 તારી રેલ રેલ ફૂટે બળબળતી ;
 મારું બળ બધું ખૂટે, મારી આશ રોળી લૂટે,
 મારી શ્રદ્ધા પડે બિડે ટળવળતી :
 આ શી તારી નરી અમીકરણા, ભરી ભરી ઝરણાં,
 લાવ્યો રે ઝો નાથ, ક્ષમા !
 મને પળપળ તેં રોવરાવ્યો રે ઝો નાથ, ક્ષમા ! ૨

* “ મને ભોળીને ભરમાવી રે મા, કેમ કહ ”—એ “ ચેકલ જુલ ”
 નાટકમાંના ગાયનની રાહ.

માપ

X

—

(રાજ બેરબી-તાલ ત્રિતાલ અને દીપચંદી)

દિલનાં દઝાડિયાં દઝીએ, નાથજી !

દિલનાં દઝાડિયાં દઝીએ :

પળમાં રીઝાવિયાં રાચીએ, નાથજી !

પળમાં રીઝાવિયાં રાચીએ ! —(ધ્રુવ)

તુજ પાકતે અહીં પાકવા તું તાપતો કહિયે,
 અમીધારથી એ તાપતે ફરી કાપતો કહિયે ;
 બૂકંપ જ્યેઠો ક્રોધ પલુ તુજ વ્યાપતો કહિયે,
 ના જાણીએ તું કેમ લેતો આપતો કહિયે :
 ઓ નાથ ! તું અમ માપથી ના માપતો કહિયે !

દિલનાં દઝાડિયાં દઝીએ, નાથજી !

દિલનાં દઝાડિયાં દઝીએ ;

પળમાં રીઝાવિયાં રાચીએ, નાથજી !

પળમાં રીઝાવિયાં રાચીએ !

એકતા

(રાગ ભૈરવી-ત્રિતાલ)

અકળ તુજ ગતિ રે,
 પ્રભુ ! સમજું હું નહીં રતિ રે ;
 પરમ જગપતિ રે,
 પ્રભુ ! આલે નહીં મુજ મનિ રે. (ક્રુવ)

છે તું જાણિયો, છે તું મોટો,
 છે તું જગનો ગાપ :
 હું જાત જાણું આહી તુજને,
 વ્યર્થ અવર સંતાપ :
 અકળ તુજ ગતિ રે. ૧

તાની શાસ્ત્રી શોધવા તુજને,
 કાપી કાપી જગ જોય :
 ઓ પ્રભુ ! તું તો સભર ભરાયો,
 મારોજ છે તું તોય :
 અકળ તુજ ગતિ રે. ૨

ફૂલ સમું છે જીવન મારું,

ફૂલ સમો હું ચાહું :

પળપળ શ્વાસે પ્રેમ ભરી તુજ,

ફૂટી ખીલી કરમાઉં

અકળ તુજ ગતિ રે. ૩

શક્તિ ન માણે મર્મ હૃદયના,

જ્ઞાન ન જાણે પ્રેમ ;

ધગધગતા રણમાં જે ઉગે તે

અમૃત જાણે શું એમ ?

અકળ તુજ ગતિ રે. ૪

નિર્ગુણ સગુણ કે દૃશ્ય અદૃશ્ય તું,

મારે શી પંચાત ?

હું છું તારો ને તું મુજ પ્યારો,

એજ મરમની વાત !

અકળ તુજ ગતિ રે. ૫

અંધન

(રાગ ભગીચા-તાલ દાદરા)

તું ક્યાં નાસી જશે, મારા રસિયા ?

હવે તને છોડું નહીં પળવાર :

મારે હૈડે તને બાંધ્યો, રસિયા !

હવે તારી પરવા નથી તલભાર !—(ધ્રુવ)

બોલે મેં બાંધ્યો, કાલે મેં બાંધ્યો,

બાંધ્યો છૂટે નહીં કાય :

કાટિ કાટિ કંઈ કિરણે મેં બાંધ્યો ;

સરકી ગયો તું તોય :

એક દોરી લાધી મને, રસિયા !

હવે તું ન છોડી શકે નિરધાર :

તું ક્યાં નાસી જશે, મારા રસિયા !

હવે તને છોડું નહીં પળવાર. ૧

અનહદ છે આકાશ આ તારે,
 અનહદ તારે નોર ;
 તું અળિયાનો અળિયો ભલે, પણ
 બાંધ્યો તને મુજ દોર :

મારો પ્રેમ પ્રચંડ છે, રસિયા !

તને લાગે કાચા સુતરનો તાર :

તું ક્યાં નાસી જશે, મારા રસિયા !

હવે તને છોડું નહીં પળવાર.

૨

સર્વ પ્લહાંડ ઉરે તુજ બાંધ્યાં,
 મેં બાંધ્યો તને ઉરપાશ :
 એ રે દૈગના છે બંધ અનેરા,
 ન તારે કંઈ દૃષ્ટ્યાની આશ :

હવે રસબસ થઈ જા, ઓ રસિયા !

તું ને હું તો એકજ ભીતર બહાર :

તું ક્યાં નાસી જશે, મારા રસિયા !

હવે તને છોડું નહીં પળવાર.

૩

વિનંતિ

—

(રાગ ખીણ-છલસા-તાલ ત્રિતાલ પંચળી) *

વિનવું રે, મને છોડી ન દે, મારા નાથ !

જોડી રાગ સદા હર સાથ : —વિનવું રે. (ધ્રુવ)

ભવભવમાં હું ન પામ્યો કદી તે

દીધું તેં આ ભવ માત્ર :

અમૃતગિંદુ ચખાડી મને તું

દોળી શું દે મુજ પાત્ર ?

વિનવું રે. ૧

આજે હું આપ્યો આંગણે તારે :

બીજાં કશાં ધરખાર ?

ચાંપી મને તુજ રુદિયાની સાથે,

કહે ના હવે કે સિધાર !

વિનવું રે. ૨

* “ જતા દે સખી ! કોન ગલી ગયો ક્યાગ, ” એ રાદ્.

હું નથી મંદિરે દર્શને આવ્યો,

કે હું આ લેઉં વિદાય ;

આવ્યો હું ક્યાં ક્યાંથી સરિતા નેવો

સમાવા

સાગરમાંય :

વિનવું રે. ૩

કર તુજ તેજનું દિગ્ગ્જુ અનૂદ તું,

કર તુજ પુષ્પસુવાસ ;

કર તુજ ગાનનો સૂર મને તું,

કર તુજ શબ્દનો શ્વાસ !

વિનવું રે ! ૪

સૌનો છોડ્યો હું જટકીને છૂંદે,

તારા છોડ્યો ક્યાં નહિ ?

લે, લે, જો નાથ ! હું સિંધુનો મેળો

સિંધુમાંજ ઉજળી સમાઈ !

વિનવું રે ! ૫

✱

દીપ

—

(રાગ લૈરવી-તાલ ત્રિતાલ) *

દીપ દિલે સજગાવો, ઓ દેવા !

દીપ દિલે સજગાવો !—(ધ્રુવ)

અંધારા આકાશહિરે આ
કોટિક દીપ જગાવો ;

અંતર મુજ અંધાર રહ્યો ત્યાં
એક કિરણ ઉતરાવો !

ઓ દેવા ! દીપ દિલે સજગાવો ! ૧

જાયાં પડે પડ વાદળ ધાડાં,
ભમતો હું ખાઈ ભૂલાવો :

એક પલકમાં ખલક જીવુકશે,
ને તમ ન્યોતિ જગાવો :

ઓ દેવા ! દીપ દિલે સજગાવો ! ૨

આત્મહીરો મુજ રહે ઝંખવાયો,
 આંખ ઉરે ઉઘડાવો !
 અંધતાણાં આ પડળ ઉપાડા,
 નાથ ! હીરો ઝળકાવો !
 ઓ દેવા ! દીપ દિલે સળગાવો ! ૩

વાટ વણી ને તેજ પૂર્યું આ :
 જ્યોત અખંડ જળાવો !
 આશુહોદાતો એ દીપ સદાનો
 અહલ તમારો બનાવો !
 ઓ દેવા ! દીપ દિલે સળગાવો ! ૪

ચિનગારી

(નાગ લેગીઆ-વિતાલ)

ચરણુ તુજ પહું રે,

હરિ ! ધાર હવે મુજ દર રે !

ચરણુ તુજ વહું રે,

હરિ ! પાર ઉતાર સમર રે ! — (દુવ)

નિશદિન દિવ્ય પ્રકાશ પ્રજ્વળતા

પલંકે તુજ જગપાટ :

એકજ તુજ ચિનગારી માટે

જેમ સદા મેં વાટ :

ચરણુ તુજ પહું રે !

૧

સૂરજે શોધી, સોમે શોધી,

શોધી તારક દીપ :

જાગ્રત શોધી, સ્વપ્ને શોધી—

હતી સદાય સમીપ :

ચરણુ તુજ પહું રે !

૨

ગગનગુહા ને ઉરઉર ચમકે

કાટિકિરણ અધોત :

તુજ સંદેશ અલખ જગ ભરતી

રજરજમાં તે જ્યોત :

ચરણ તુજ પહુ રે !

૩

જોતાં જોતાં ઝાંખ પડી ને

ઢંઢાયાં ઉરનેન :

વીજળી પડી ને થયો કડકો,

અજખ અલખની ઘેન !

ચરણ તુજ પહુ રે !

૪

જ્યોત

(રાગ માદ-તાલ ગઝલ-પરતો)

ઝીણી ઝીણી બળે ને ફરફરે
એક પ્રેમળ કામળ જ્યોત :
ધીમી ધીમી ધૂળે ને ચરચરે
મારી પ્રેમળ કામળ જ્યોત :— (ધ્રુવ)

કાટિ કાટિ કંઈ રક્ષા હું એની,
રાખું છુપાવી છેક :
ભરી ભરી હશે દુનિયા ભલે, માંહે
રંકતું ધન આ એક રે ;
મારી પ્રેમળ કામળ જ્યોત.

આવે વંટોળીઆ વાયરા ત્યાં
ઝૂમી પડે એક પાસ :
દોડી ધરે મારો હાથ ત્યાં આડો ને
ચાય અખંડ પ્રકાશ રે ;
મારી પ્રેમળ કામળ જ્યોત.

ઝીણી ઝીણી થતી થાય ઝીણેરી ને
 જોતાં જણાય ન પડ :
 ખૂમી પડું તેની પાસે હું, ત્યાં તો
 લડકે બળે તે અખડ રે ;
 મારી પ્રેમળ ક્રોમળ જ્યોત. ૩

કેમ શબ્દ મારી જ્યોત વિના હું ?
 કેમ હું રક્ત સદાય ?
 કેમ રાખું મારા હાથ પવિત્ર હું—
 એજ એ જ્યોતની છાંય રે ;
 મારી પ્રેમળ ક્રોમળ જ્યોત. ૪

ઝીણી હશે ઘણી જ્યોત એ મારી,
 પણ કદી બનશે વિરાટ :
 નાથ ! અખડ જળાવજો, મને
 એજ બતાવશે વાટ રે ;
 મારી પ્રેમળ ક્રોમળ જ્યોત. ૫

૪૨

જોલો દાર

(પીલુ-ત્રિતાલ) *

મંદિરિયાં નવ વાસો રે, જોલો દાર !
અંતરિયાં નવ ત્રાસો રે, જોલો દાર ! — (ધ્રુવ)

સાત સમુદ્ર ને નવખંડ ધૂમ્યો ;
તોય હું આતમખાસો રે, જોલો દાર !
અરે ધગતા સહુ ગાલ્ય વિલાસો રે, જોલો દાર ! મંદિરિયાં

અનહદ નજ પથુ છાંગ ન રજ દે :
પથપથ નાખુ નિસાસો રે ! જોલો દાર !
અરે હગતો એ જગત તમાસો રે, જોલો દાર ! મંદિરિયાં

અધમ ઉદ્ધારણુ, દુઃખીના તારણુ !
દિલનો ક્યાં અંત્ય દિલાસો રે ! જોલો દાર !
હવે અહીંજ મુજ અંતરવાસો રે, જોલો દાર ! મંદિરિયાં

२

श्रील

□ મુકેશ જોષી

દર્શન

(ઘોળ)

જાગી જાગી ઉરમાં જુગજુગ ફેરી જ્યોત જો !

જેના નયનનયનમાં ઝગડે દીપ અનંત ;

જેને અંગોઅંગ પુવારા અમીના ફૂટતા,

એનાં દર્શન કરવા આવો જોગી સંત !

જાગી જાગી ઉરમાં જુગજુગ ફેરી જ્યોત જો. ૧

પીધા સાગર જેણે દુખડાં ફેરા દોહ્યા,

લીધા જશ-અપજશના શિર પર લવના ભાર ;

દીધાં દુનિયાને મધમધતાં દિલનાં ફૂલડાં :

આવો, આજે એની ચઢે અલખદરબાર !

જાગી જાગી ઉરમાં જુગજુગ ફેરી જ્યોત જો. ૨

પળપળ ધોતી જગનાં પાપ છવનવી જાહનવી,

પળપળ છૂટે હૈયાથી અમૃતની સેર ;

જાગી જઈ મંકોરે ઝૂંટતા દિલના દીવડા,

આવો, આજે એને આંગણ આનંદભેર !

જાગી જાગી ઉરમાં જુગજુગ ફેરી જ્યોત જો. ૩

કાટે કાળાં આલ અતે અજવાળાં ઉઘડે,
 યોગમ ધસતાં આવે ચેતનનાં રસપૂર ;
 જાગી ખીલે ત્યાં જીવનની સોજે પાંખડી :
 આવો, આવો, એવાં ભરીએ નયને નૂર !
 જાગી જાગી ઉરમાં જુગજુગ ફેરી જ્યોત જો. ૪

ઉતરી પડશે પડઠા રજની જેવા મોહના,
 જડશે આત્માને અરુણાં મોંઘાં કલ્યાણ :
 પગમાં પડશે પગલાં પ્રાણે તેજોદેવનાં :
 આવો, લઇએ જીવનભરતી એ રસહાણ :
 જાગી જાગી ઉરમાં જુગજુગ ફેરી જ્યોત જો :
 માગી માગી લેજો જુગજુગ ફેરી આથ જો ! ૫

પ્રભુના ધખકારા

(ગરબી)

ફરો, ફરો રે પાછાં ઝો મારાં બાળ !

પ્રભુ તે શું કહેશે રે ?

તોડી ચાલ્યાં ક્યાં આ પુણ્ય કેરી પાળ ?

પ્રભુ તે શું કહેશે રે ? --(ધ્રુવ)

જુગજુગ જૂનું ઝીલે મૂલતું જગત આ ;

જુગજુગ ખીલે એની વાડી રે ;

જુગજુગ જૂનાં એનાં પુણ્યો પાંગરતાં,

જશે શું પક્ષકે એ સૌ પાડી ?

હો ! પ્રભુ તે શું કહેશે રે ? ૧

રૂપસા સાગરમાં સોનસા દ્રા બેટ શા

શોભે સંસાર મનુકુલના રે,

આંધી ચઢાવી, એની દિશદિશ ફુગાવી,

જશે શું કરી એને ધૂળના ?

હો ! પ્રભુ તે શું કહેશે રે ? ૨

જીલ્લી વસંત મોંઘી અનંત આનંદ શી,

ખીલ્યાં છે ફૂલ ઉગી ઢગલે રે ;

દેવોના શ્વાસ જેવા પમરે પરાગ ત્યાં

જશે શું વેડી ડગલે ડગલે ?

હો ! પ્રભુ તે શું કહેશે રે ? ૩

૪૨ પ્રભુએ કહ્યું છે : મારું વસુધા કુટુંબ આ,
હુંજ છું સૌની સ્નેહગ્રંથી રે ; -
ધર્મને નામે આજે ગ્રંથી એ તોડી
ચણે શું ધર્મી દેવપંથી ?
હો ! પ્રભુ તે શું કહેશે રે ? ૪

૪૩ ગંગા યમુના જેવાં સ્નેહ ને સત્યનાં
ઉતરે છે પુણ્યપણ જગમાં રે ;
કહોળી એ તીર્થ મોંઘાં પ્રભુના નિવાસનાં
પડશે શું કર્મના ઢગમાં ?
હો ! પ્રભુ તે શું કહેશે રે ? ૫

દિનભર ભેટી ગયું ભાતુની આંખડી,
ભેટા ભે રાતભર તારા રે,
પણપણ આવી અદ્વૈત આત્મા જગાડતા
હૈયે શું નથી ધનકારા,
હ પ્રભુ તે શું કહેશે રે ? ૬

અજ્ઞાન

—

(રાગ ભૈરવી-તાલ દાદરા)

હું શું જોહું હવે, કિરતાર !

નાવે કાળ ફરી નિરધાર. —(ધ્રુવ)

આવી તેણે મુજ પાસ કંઈ માગ્યું,

લાગ્યું ખરું નહીં લેશ ;

પોલાં આકાશનાં સ્વપ્ને પડી હું

બેતો ત્યાં માયાના વેશ ;

મેં ન કીધો કશો ઉચ્ચાર,

તેને દેખાડ્યું મેં મુજ દ્વાર.

હું શું જોહું હવે, કિરતાર ! ૧

આવ્યો સવારે ને આવ્યો તે સાંજે,

આવ્યો બપોરે ને રાત ;

હું તો તુમાખીમાં રહેતો મુસ્તાક ત્યાં—

એ તે શી રોજ પંચાત ;

મેં ન કીધો કશી દરકાર,

મુણાવ્યા જોડ તેને જેચાર.

હું શું જોહું હવે, કિરતાર ! ૨

બળતાં આંસુડાંમાં આવ્યાં તે પાછા,

દુઃખે ને શોકે હુળેલ ;

હું મુજ લક્ષ્મી શું રમતો ત્યાં રંગે,

આ તો નદ્દુનના ફેલ : ૩

૫૦

અંતે કીયો મેં કોયે પુકાર,
ત્યાંથી કાઢી મૂક્યો તેને બહાર.
હું શું બોલું હવે, કિરતાર !

૩

ચાલ્યો ગયો તે : ખૂણે પડેલી
તુંગી જડી તેની ત્યાંહિં :
હાય રે ! પ્રભુ એ તો આવ્યા'તા આંગણે !
મેં ન જાણ્યું ફટ કાંઈ !
મારો છટી પડ્યો અવતાર :
ના'વે નાથ હવે મુજ પાર ?

હું શું બોલું હવે, કિરતાર !
ના'વે કાળ ફરી નિરધાર ?

૪

વિયોગકથા

(રાગ ખીલુ-છલ્લા-ત્રિતાલ-પંતળી) *

કથા એ પ્રભુ ! કોણ કથી ગયો આમ ? (ધ્રુવ)

અક્ષર ખૂટ્યા, રાખદ વણ્ટ્યા,
ખૂટ્યા વિચાર તમામ.— કથા એ૦તંતનો અંત કો સંત ન પામ્યા,
પીર પેગંબરે નામ— કથા એ૦નવલખ તારા લખી લખી હાર્યા,
અકથ રહ્યા એ કલામ— કથા એ૦પડપડ જોલે ધરણી ભૂગોળે,
જોલે ન જોલે ચિરામ— કથા એ૦અંડ ને પિંડના ખંડ થયા ક્યાં,
ક્યાં ધૂળ ને સ્વરધામ ?— કથા એ૦એક અકથ્ય તું, એકજ સત્ય તું :
મૌન અદ્ધ અલિરામ !— કથા એ૦

*“જતા દે સખી ! કૌન ગલી ગયો સ્યામ, ”—એ રાહ.

૫૨

કેડો

(રાજ લૈશ્વી-તાલ દાદરા)

મારો કેડો ધરે કિરતાર રે,
જોની, મારો કેડો ધરે કિરતાર !
ગતે છોડે નહીં પળવાર રે,
જોની, મારો કેડો ધરે કિરતાર ! — (ધ્રુવ)

લાર્યાં અલાલાર જીવન તે એનાં
છોડ્યાં મેં દૂર પેલી પાર ;
તારા, વાદળ ને વીજળીથી સરતો
કીધો મેં ધરામંચાર રે :
જોની, મારો કેડો ધરે કિરતાર ! ૧

ભૂમિ ઉપર લય પામું હું લારી,
એ છે પ્રપંચી અપાર :
ન્યાં ન્યાં હું જાઉં ને જો જો કરું તેમાં
આવે એનોજ પડકાર રે :
જોની, મારો કેડો ધરે કિરતાર ! ૨

માતાની ગોદમાં છુપાઉં ત્યાં ઉરથી
આવે એના ધનકાર :
રમતો પડું તો ત્યાં અણહીડા હાથ એનો
નીચે મૂકે નિરધાર રે :
જોની, મારો કેડો ધરે કિરતાર ! ૩

મૂઝતી જીવાનીમાં હૈયું મૂકાવું,
 ધૂમું વસંતને બહાર ;
 જે જે ઘરે તે વિલાય મારા હાથમાં,
 ફૂટે એ સૌમાં ફૂંકાર રે,
 જોતી, મારો કેડો ધરે કિરતાર ! ૪

રાખ મને, રાખ મને, રાગ એવું વિનવે :
 રાખું હું કેમ એને યાર ?
 એને રાખું તો ના બીજું રખાય કંઈ,
 કરતો રહું દિલમોઝાર રે :
 જોતી, મારો કેડો ધરે કિરતાર ! ૫

ક્યાં છે વસંત, ને ક્યાં છે સૌ સાહેબી !
 ક્યાં છે છોડે ને સંસાર ?
 જ્યાં જ્યાં વળું ત્યાં દોડે સામે અધાર, ને
 ભયના આવે ભયુકાર રે :
 જોતી, મારો કેડો ધરે કિરતાર ! ૬

સરતાં મુગ પાપ પડું કાળકેરા વહેણમાં,
 પડતાં હું મારું પોકાર :
 એ તો હતો મારી પૂકેજ, ત્યાંથી
 આવીને :દે આધાર રે :
 જોતી, મારો કેડો ધરે કિરતાર ! ૭

“ આવ રે, ઓ ભીર ! ક્યાં નાસે ભવોભવ ?

ફેરવ આ તારાં દિવાર ! ”—

ફરતાં, પ્રકાશ ત્યાં પામું હું એનો,

છૂટે મારો અંધાર રે ;

જોની, મારો કેડો ધરે ફિરતાર ! ૮

એ તો કહે, લીધું મેં તારું સર્વસ્વ તે

ખોયું નથી તે લગાર ;

આવ, મારા હાથમાં એ શોધી તું લે સૌ,

આવની તું મારે પાર રે !—

જોની, એવું કહે ત્યાં મને ફિરતાર ! ૯

એવા તે પ્રેમીનો પ્રેમ કેમ છાંડું ?

ભટકી વહેવો ભવભાર :

આવ રે ફિરતાર ! રાખું હૈયે ને આણું !

તુંજ છે ખરો દિલ્લદાર રે !

જોની, હું ન છોડું તને ફિરતાર ! * ૧૦

શરણું

(જોગીઆ, તાલ-ત્રિતાલ)

શરણુ મન ! પ્રભુને જા રે તું !

પૂજ્યાં મંદિર તીર્થ,

હો મનવા, પૂજ્યા પર્વત પહાણ,

હો મનવા, પૂજ્યાં જાણ અજાણ ;

પૂજ્ય અપૂજ્ય ન કાંઈ જગતમાં,

એક પરમ કલ્યાણ :

શરણુ મન ! પ્રભુને જા રે તું !

ઝળકે તારક સૂર્ય,

હો મનવા, ધડકે ઉર આકાશ,

હો મનવા, ફરકે અંતર આશ ;

પળપળ ક્ષણક્ષણ ઉપહો એવા

પ્રભુના શ્વાસોચ્છવાસ :

શરણુ મન ! પ્રભુને જા રે !

દુઃખમાં દુઃખ છે મોહ,

હો મનવા, સુખમાં સુખ છે સ્નેહ,

હો મનવા, સ્નેહજ પ્રભુનો દેહ ;

દુઃખ સુખથી કંઈ ઓર જગતમાં

પ્રભુના વરસે મેહ :

શરણુ મન ! પ્રભુને જા રે તું !

અલખ ધન

(રાગ કાશી-તાલ દીપચંદી) *

અલખધન રળવા મથન કરે, મનવા !— (ધ્રુવ)

ગોધન, ગજધન, સર્વ રતનધન,
ચાલે ધનાઢય યનવા ;
ઝો ધનખધનમાં પડી ભૂલ્યો
ઝોક અલખધન ગણવા :
અલખધન રળવા૦

૧

તાપે સૂકાય ન, નીરે ભીંજાય ન,
પામે ન ખળ જન હણવા ;
પળપળ ક્ષણક્ષણ વધતું ઝો કણકણ ;
ચાલે અલખધન લણવા :
અલખધન રળવા૦

૨

ઝો ધન વર્ધન કરવા ન પડશે
ગગન પાતાળને ખણવા ;
અલખ નિરંજન લવભીડભંજન,
માંડ અદલ મન ચણવા :
અલખધન રળવા૦

૩

*“ સમજ મન, સમજને લાગ સુધરવા, ”—ઝે નર્મદકવિના ગીતની રા

દિલની વાતો

(ધોળ)

આવો સંતો, દિલની વાતો કરીએ અણકહી :
 દુનિયા જોલે જોલે તોપણ રહે અજોલ ;
 ગાછ ગાછ ગગને ઘૂમે ઘેરા મેહુલા,
 વરસે થોડાં, જાહુ તો ઘસડી લે વટોળ :
 આવો સંતો, દિલની વાતો કરીએ અણકહી. ૧

દિવસે તેજપટે જાંધાતું મુખ આકાશનું,
 જાણે ઉધડશે રાતે એના ઉરલેખ ;
 રજનીમાં ધુધવાઇ રહે હાંડા અંધાર ત્યાં,
 વિધિ તો ત્યાં પણ મારે લાખો રૂપામેખ !
 આવો સંતો, દિલની વાતો કરીએ અણકહી. ૨

પૂર્ણિમાએ ચંદ્ર પધારે બોમ ભર્યો ભર્યો,
 ભરભર ફટે એની અમીવાણીની સેર ;
 દિલ જોલી દેવા એ જાય ધરાયું એટલો,
 પછી તો ઘડી બે ઘડીની અધુરી મધુરી લહેર :
 આવો સંતો, દિલની વાતો કરીએ અણકહી. ૩

ઘોરી ઘોરી પળપળ ગરજે સાગર ગંભીરા,
 ધુધવી ધુધવી જોલે એના અંતરનાદ ;
 ફળ્યા મહીં કંઈ જાંડો, ફળી કંઈ કંઈ સંસ્કૃતિ ;
 એ ના કહે તેના પૂરા ઉદાસ વિપાદ :
 આવો સંતો, દિલની વાતો કરીએ અણકહી. ૪

કોડો જન પ્રાણી જનમાં, ને કોડો વહી ગયાં ;
 એના નોંધાવ્યા આકાશપટે ઇતિહાસ :
 વાંચી અક્ષર પાંચજ વિરમ્ય પામે માનવી,
 પણ પંચાણના છે કાળતિમિરમાં વાસ :
 આવો સંતો, દિલની વાતો કરીએ અણકહી. ૫

લાખો પર્વતમાંથી લાખો સરિતા વહી જતી,
 લાખો વન ને લાખો એતરના એ પ્રાણુ :
 લુગ લુગ કેરી વાતો ભરી એના રસગાનમાં,
 મગશે માનવને પૂરી કદી એ રસલહાણુ ?
 આવો સંતો, દિલની વાતો કરીએ અણકહી. ૬

પાતાળે પદ રાખી ઊભા વ્યોમે પર્વતો,
 ભીતરમાં ધૂણી ધખતી, શિર પર હિમચાય ;
 રવિ ચંદ્ર તારા શું કરતા લાગે ગોઠડી,
 પણ જોલે કદીકજ એના અંતરની લાલ :
 આવો સંતો, દિલની વાતો કરીએ અણકહી. ૭

મુઢીભર મગજે દુનિયાનાં ડહાપણ ડાલતાં,
 મુઢીભર હોય છે ક્રાંટિક ક્રાંટિક ભાવ ;
 જરીશી જીભે રમતાં અગમનિગમનાં ગીતડાં,
 પણ ક્યાં છે જગમાં મુણનારાં દિલ્લહરિયાવ ?
 આવો સંતો, દિલની વાતો કરીએ અણકહી. ૮

પ્રભુએ કહેવું તે તો કહ્યું છે એકજ અક્ષરે,
 દુનિયાને દીધો છે એકજ ખોલ અજોડ;
 જીવન અક્ષર પકડી ફાંદાં મારે માનવી,
 સમજી જોલે એકજ તો ત્યાં સમશે કોડ :
 આવો સંતો, દિલની વાતો ફરીએ અણકહી. ૯

માનવકેહું છે મોંઘો પારસમણિ દોહલો,
 એને ઘરની જાણે તે પામે સોનામોલ :
 માનવજૈયામાં વાતો બહાંડ તણી ભરી ;
 આવો, કહીએ તો કહીએ એ એકજ ખોલ !
 આવો સંતો, દિલની વાતો ફરીએ અણકહી. ૧૦

અતિ મોઢું

(તાલ-લાવણી) •

✱ મારી તો ગઈ રે જુવાની—
ગઈ ક્યાં તે ન જાણી.—(ધ્રુવ)

સૂરજો ડોલ્યા, ચંદ્રો ડોલ્યા,
ડોલ્યાં ગગન ગુમાની ;
જુવન જુવન ભડ તાપે ડોલ્યાં,
એવી હિંગ દિવાની !
મારી તો ગઈ રે જુવાની. ૧

તાપ બૂટ્યા, રંગો પૂટ્યા,
પડ્યા પવન તોફાની ;
ગગન બધે લાગે અંધરાણું,
પલકે પાંખ નિશાની :
મારી તો ગઈ રે જુવાની. ૨

૩
જોતાં જોતાં દિશા ડુબી ને
ડુબી બધી મસ્તાની ;
મંદિરમાં તો પડતા ઘંટા,
દિલમાં ઘંટી છાની :
મારી તો ગઈ રે જુવાની. ૩

“ મેરી તો ગઈ રે મયનીયાં, હમિ કયસે નિસેહું ? ”—એ કબીરપદની રાહ.

આવ્યા કાગળ અમરાપુરના,
 કરજો કંઈ મહેમાની ;
 અરે ભણા ભગવાન બૂલ્યો હું,
 ખરી કીધી નાદાની !
 મારી તો ગર્ભ રે જીવાની. ૪

પ્રાણુ ગયા ને વૈદ્ય પધાર્યા,
 રહે અદલ અજાની ;
 જોગવી તેજ જીવાની, નહીં તો
 જીવાની છે હેવાની !
 મારી તો ગર્ભ રે જીવાની—
 ગર્ભ ક્યાં તે ન જાણી. ૫

† જુવાની

(છીંચ) *

જા રે ઝો જાદુગર ! જા રે ઝો જોગણી !

મીઠા છે મોહ બધા માયાતણા ;

જાતી જુવાની જૂઠાં લામ્ભર ચઢાવશે ;

દીઠા અમર કાષ્ટને કાયાતણા ?—

જા રે ઝો જાદુગર ! ૧

પાપે બંધાયાં કાચી કાયાનાં કાટલાં

પાપે કૂંકાતાં મહેજે તડકી જશે ;

જુગ જુગને પ્યાસી મારે આત્મા પ્રવાસી હો

મૃગજળ એ દેખી શાને લમતો હશે ?

જા રે ઝો જાદુગર ! ૨

અંદર ઉકળતા બિના કાફલ ત્યાં ખદખદે,
વચ્ચે વક્રતાં બેઠાં પાણી ભર્યાં ;

ઉપર મટેલી મોંઘી લીલા છે મોહની :

એ રે જુવાનીએ થેલાં કર્યાં.

જા રે ઝો જાદુગર ! ૩

ધગધગતા તાપમાં તપેલી એ તાવણી,

ઉપર પડ્યાં ગિંદુ છછણી ઉડે ;

એ રે જુવાની એની જવાળા ન જાણતી,

ઉપર ધબે, હિમે ભીતર ખૂડે :

જા રે ઝો જાદુગર ! ૪

* “પાલવડો મારો મેલો મોહનજી, મારગડે મને તમા દિયો.”—એ શબ્દ.

વાટે વહેલો જોવો હોડે વંટાળિયો,
 ભ્રમણે ભરાતો સોને ધૂળે ભરે ;
 એ રે જીવાની એવી ભુતડી ને બાવરી,
 ભટકી ભટકી અંતે થાકી ઠરે :

જા રે જો બહુગર ! ૫

ચઢતી ચઢડોળે બધી દિશાઓ ડોલતી
 હરશે તોફાન ત્યારે દિસશે નરી ;
 ખુલતી દિગંત નવાં નયનો ત્યાં જોલતી,—
 એ રે જીવાની નહીં સમજી જરી !—

જા રે જો બહુગર ! ૬

તટયા એ તાર ને ફરી એ તુંગડી,
 ધૂજતી એ આંગળીને સૂર ના જડે :
 ક્યાં જઈ ઉસ્તાદ હવે ખોળે એ પાંગળી ?
 કાણ રે ફરી એની વીણા ધડે ?

જા રે જો બહુગર ! ૭

૬૪

★ સેવા

(રાગ ખીલુ-તાલ દીપવંદી) *

ધનમદમાં શિદ જોવા રહો હરણી ?
પ્રભુપદમાં મહુ સેવા છે સરણી. (ધ્રુવ)

લાખ કરોડોનું દાન શેં મોટું ?
રોટીના દૂકડાનું ખાન શેં જોટું ? — ધનમદમાં

રાય થયા તો લાંડાર લૂંટાવો,
રંક રજા તો ખવાડીને ખાવો : — ધનમદમાં

સૂર્ય તથે જગ આકાશાણે,
દીપ જગી ધરતે અજવાણે : — ધનમદમાં

નાનું કે મોટું સહુ પ્રભુની છે માયા :
અદલ પ્રભુ શુદ્ધ સેવી કમાયા. — ધનમદમાં

ભેદનો ભેદ

(રાગ કલ્યાણ-તાલ દાદરો)*

છતી આંખે તારી જોય શું હાયા ?

હવ ! તું જોતી ક્યાં છે જગરાયા !—(ધ્રુવ)

દોડી દોડી હાયા પૂઠે ચાકે,

શૂન્ય વિષે તારું તીર તાકે ;

ખાલી રહે ભાથો ને તાળી દે માયા :

હવ ! તું જોતી ક્યાં છે જગરાયા.—છતી ૦ ૧

‘દ્રષ્ટ્યા કદી નદી’ ભોગ છટે,

જેરે જોડ્યાં સહુ ભોગ તૂટે ;

સુખનાં તો સ્વપ્નાં ને દુઃખની છે કાયા :

હવ ! તું જોતી ક્યાં છે જગરાયા.—છતી ૦ ૨

ઝરે ઝરે ઉર ઉતરી જાતી,

શોધ નિશાની ત્યાં એક જાતી ;

હૈયાના રાયા રહે હૈયે હુલાયા :

હવ ! તું જોતી ક્યાં છે જગરાયા.—છતી ૦ ૩

હાયા હરી જન્ય છેક નીચે,

ઉઘડી છુપી કાઠ આંખ મીચે :

જડશે ત્યાં ભેદ ને ભેદ સરાયા :

હવ ! તું જોતી ત્યાં છે જગરાયા !—છતી ૦ ૪

* “દાય ત્રેહું તારા ચરાયે પડી, ”—એ રાહ.

V સતની રંગત

(રાગ જિજોડી-તાલ દીપચંદી) *

ઘટઘટમાં ભરી રંગત સતની :
 તું શું જોળે, ઝો જગતના વતની ?
 ઘટઘટમાં ભરી રંગત સતની. (ક્રુવ)

ખાલાણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય ને શૂદ્ર કે
 અત્યજ—એ બધી કથની ;
 અંતર એકજ તરણિની જ્યોતિ એ,
 ઝરણી એ એકજ પથની :
 ઘટઘટમાં ભરી રંગત સતની. ૧

એક પિતાની છે પંગત અંગત,
 સંગત એક સુકૃતની,
 એકજ પંકજની બધી પાંખડી,
 એકજ ધાર અમૃતની :
 ઘટઘટમાં ભરી રંગત સતની. ૨

* “ નાથ ! તુમ જનત હો સબ ઘટકી, ”—એ મીરાંબાઈના પદની શબ્દ.

વાદળ વાદળ ચંદ્ર ઢળે ત્યાં
 ભરત છે એક રંગતની ;
 ભીતર બાહર અલખત એકજ
 મારી, તારી કે જગતની :
 ઘટઘટમાં ભરી રંગત સતની.

૩

રાસ રમતમાં, કે હાસ્ય ગમતમાં, કે
 ક્રાંસમાં હોય વિપતની ;
 ઘટઘટનાં પટ પાછળ પલકે
 આંખ 'અદલ એજ સતની :
 ઘટઘટમાં ભરી રંગત સતની.

૪

પરાવર્તન

(રાગ ગારો-ત્રિતાલ)

ચળચળ રખડે શું પ્રભુ જોવા !
 ફર જવા શું માગે, જે છે
 પાસેનું તે જોવા :
 ચળચળ રખડે શું પ્રભુ જોવા ?—(ધ્રુવ)

જગત બધું છે દર્પણ તારું,
 મહી' શું જોતો મહોવા ? —ચળચળ૦

કામધેનુ છે લીતર તારી :
 ફર પાછો તે દો'વા ! —ચળચળ૦

હઠતો હઠતો પંથમળે જા,
 અટલુ કરે શું રેવા ? —ચળચળ૦

અમૃતગંગા છે તુજ માટે,
 લે ન મસિનજળ ઘોવા. —ચળચળ૦

અદલ સતત અમીધાર પડે ત્યાં
 ચાલ અમર ખીજ જોવા ! —ચળચળ૦

તીરથ

(રાગ ભૈરવી-ત્રિતાલ)

તારાં તીરથની થાય હાંસી,

રૈ મન !

શું કરે મથુરાં ને કાશી ? — (ધ્રુવ)

અડમ્મડ તીરથ લાગ્યાં ઓછાં,

તેં તો કીધાં અડચાસી ;

ક્યાંયે મળ્યો નહીં સાહેબ તારો :

ફર ફરી લાખ ઓચોસી !

રૈ મન !

શું કરે મથુરાં ને કાશી ? — તારાં

નાખુદો દોરી શંક ન સૂઝાન તો

જેડે શુ સિંધુ ખવાસી ?

ભરદરિયે રહે નાવડું ડાલી,

પાર ન પામે પ્રવાસી :

રૈ મન !

શું કરે મથુરાં ને કાશી ? — તારાં

તીરથ તારું છે ભીતર મોહું,
તેં નહીં જોયું તપાસી ;
અંતરગંગ સૂકાઈ ગઈ ને
ઘાટે ઘાટે ગંગ ભાસી !
રે મન !
શું કરે મથુરાં ને કાશી ? — તારાં

તીરથનું પણ તીરથ અંદર
એક અખંડ અવિનાશી ;
અડસઠ તીરથ પુણ્ય જડે ત્યાં :
છોડી દે અદલ ઉદાસી !
રે મન !
શું કરે મથુરાં ને કાશી ? — તારાં

પ્રકાશ

(તાલ-લાવણી) -

જોલ રે જોલ નજર તારી !
ખુલી આ સૃષ્ટિ સારી. — (ધ્રુવ)

પૂર્વતણું પંખીકું જાગ્યું,
જોલ્યાં પિચ્છસમારી ;
ઉધડી કંચન બારી નભતી :
બંધ રહી તુજ બારી :
જોલ રે જોલ નજર તારી ! ૧

ઉધડ્યા ટ્રાકિલકંઠે વનોના,
વૃક્ષ રહ્યાં પોકારી ;
કમળો દેરી કાઠી ઉધડી :
શેં રહી તુજ અંધારી ?
જોલ રે જોલ નજર તારી ! ૨

ગયું બધું તે રજની ગળશે ;
લે દિનધન સ્ત્રીકારી ;
મૃત બધું બીડી, જા ધરવા
લવિષ્યતી આ સ્વારી !
જોલ રે જોલ નજર તારી ! ૩

જોશે તે જગને જોગવશે,
 નહીં તે રહેશે હારી :
 ઉઘડી મંજરી દુનિયાની તો
 પમરે પ્રભુ પ્રભુ લારી !
 જોલ રે જોલ નજર તારી ! ૪

જોલ નજર તુજ ભીતર બાહર,
 નહીં તુજથી જગ ન્યારી ;
 એક ફલક ને એકજ પીછી :
 પ્રભુ આ રહ્યો ચીતારી !
 જોલ રે જોલ નજર તારી ! ૫

મનપંખી

(રાગ દેશ-તાલ કેરણા) *

ગિડ મનપંખી ! ગિડ હવે ! — (ધ્રુવ)

વનવન ફરી ફરી વૃક્ષ વૃક્ષ પર
 ભટકી ભટકી ખુબ લીધું છ,
 એક વૃક્ષ તેં છોકજ છોડ્યું,
 દિવ્ય ગગનભર કીધું :— ગિડ હવે !
 ગિડ મનપંખી ! ગિડ હવે ! ૧

ટણકણ ચરી ચરી તાપ તાપ ભર
 ઝરણ ઝરણ જળ પીધું છ :
 સાત સિંધુભર ખિંદુ અમીનું
 પી ને પ્રભુનું દીધું !— ગિડ હવે !
 ગિડ મનપંખી ! ગિડ હવે ! ૨

* “ મન પરદેસી છાંડ ચલે, ’—એ રાહ.

૭૬

વિશ્વવૃક્ષ

(ગરબી)

મૂલે મૂલે આ વિશ્વનું વૃક્ષ,
ક્રાંતિક ડાળે મૂલે
મારે અંતર લક્ષ અલક્ષ ^{પાંડુ ૨૧૫ ૨૧૬}
ઉઘડે ન્યોતિકૂલે.— (ધ્રુવ)

ન્યોતિકૂલે એ અગઝગ કરતું
વૃક્ષ અનંત મૂલાતું રે,
અનંતતાને આંગણુ ઉગતું
પગપગ રહે પથરાતું :
ઉઘડે ન્યોતિકૂલે. ૧

મૂળ રહ્યાં છે ઉડાં એનાં
અણુદીકાં અંધારે રે,
તિમિરરસે પોપાય છતાં એ
ન્યોતિકૂલો અગકારે !
ઉઘડે ન્યોતિકૂલે. ૨

નહીં દાસે કે વાલી એનો,
 નહીં દાસે કે માળી રે ;
 જે ખીજમાંથી વૃક્ષ ઉગ્યું એ,
 તેનીજ લીલા લાળા :
 ઉઘડે જ્યોતિફલે.

૩

અણગણુ જ્યોતિફલોની એવી .
 પાંદડી એક ધરાની રે,
 એ પાંદડીએ પરાગ શી છે .
 માનવજ્યોતિજ નાની :
 ઉઘડે જ્યોતિફલે.

૪

વૃક્ષ ઉગે અંધાર વિષે પણ
 ફૂલપરાગ ઝખ્ખે રે,
 માનવ પોતે જ્યોત છતાં શે
 અંધારે શિર ઝૂકે ?
 ઉઘડે જ્યોતિફલે.

૫

વૃક્ષ ઉગે ફાલે અંધારે
 ફૂલ ઉગે પણ તેવાં રે ;
 માનવ જે નિજ જ્યોત ભુજે તો
 દુઃખમાં મુખ પણ એવાં :
 ઉઘડે જ્યોતિફલે.

૬

૭૮

અનંતતાને આંગણે અળતા
 માનવજ્યોતિ ઝરતા રે !
 વિશ્વવૃક્ષનાં ફૂલે છે
 તારાજ પરાગ પમગતા :
 ઉઘડે જ્યોતિફૂલે.

અંધારે વીરળાચો લાગે
 તે જ્યોતિનીજ છાયા રે ;
 ઝો.તુજ માયા, ઝો તુજ કાયા :
 તુંજ રહ્યો જગરાયા !
 ઉઘડે જ્યોતિફૂલે.

અંતરની જ્યોત

(રાગ આશાવરી-ત્રિતાલ)

જ્યોત જગવ અંતરની, મનવા !

જ્યોત જગવ અંતરની :

એજ દિશા ધ્રુવરની, મનવા !

જ્યોત જગવ અંતરની !

—(ધ્રુવ)

દશે દિશાના પંડા ઊંચકે,

છત મેઘાડાંબરની ;

તોય દિશા કે ભાળ જરા પણ

જડે ન ધરણીધરની :

મનવા ! જ્યોત જગવ અંતરની ! ૧

રત્નું અગોચર ધામ ધણીનું ;

ક્યાં મૂકે નીસરણી !

ક્યાં ટેકવશે પોટળ આભે.

ક્યાં નીચે છે ધરણી ?

મનવા ! જ્યોત જગવ અંતરની ! ૨

વચમાં તુંજ ઊભો રહી યાંધે

દસદસ દિશા અવરની :

એક દિશા તેં જોઈ ન જાણી,

તે તો તુંજ બીતરની :

મનવા ! જ્યોત જગવ અંતરની ! ૩

મદીને મદીમાં મળવું ;
 ક્યાં આત્માની વરણી ?
 આત્માને પ્રભુમાં છે ભળવું,
 જેમ કિરણને તરણિ :
 મનવા ! જ્યોત જગવ અંતરની ! ૪

રહે ચેતના જે નહીં જગત
 તુજ ઉર વિશ્વંભરની,
 તો ક્યમ પ્રભુમાં ચેતન રહેવા
 રાખે આશ છગરની ?
 મનવા ! જ્યોત જગવ અંતરની ! ૫

જ્યોત પ્રકાશે નહીં, તે જ્યોતે
 જોશે કાણુ, ઉગરની ?
 જગવ જગવ એ જ્યોત અદલ તું,
 એજ સખી આખરની !
 મનવા ! જ્યોત જગવ અંતરની !

સાહેબની સુરસુદી :

(રાગ આશાવરી-ત્રિતાલ)

કાઠને જડી હોય તો કહેજો મારા સાહેબની સુરસુદી !—(ધ્રુવ)

અંજન કરતાં આંખ ઉઘાડે,
પાડે નવ અજવાળાં ;
છોટે પડદા લવલવતા ને
ત્રોટે ઉરનાં તાળાં :

કાઠને જડી હોય તો કહેજો મારા સાહેબની સુરસુદી !

લંગડાને હુંગર ફેદાવે,
અંધાને દે આંખો ;
મૂંગો નવનવ ગાન ગવાડે,
લૂલો પામે પાંખો :

કાઠને જડી હોય તો કહેજો મારા સાહેબની સુરસુદી !

જંગલ જંગલ બેગી ભમતા,
ભમતા લિન્ન લિન્ન મતિયા ;
જતી સતી કે સાધુ તપેશ્રી,
ધરધર ધ્રુમતા સતિયા !

કાઠને જડી હોય તો કહેજો મારા સાહેબની સુરસુદી !

૮૨

નામ નિશાની નહીં કે દીધી,
 નહીં દીધી ઓંધાણી ;
 ભવભવ ભટકી રહે અથડાતી
 ટૂટી ફટી વાણી :

કાષ્ટને જડી હોય તો કહેજો મારા સાહેબની સુરભુટ્ટી !

ઉર જોદીને અંદર ઉતરે,
 આતમચાંચ ઉઘાડું ;
 જડી જડી !—કહું એમ જરા ત્યાં
 અદલ પડે મન આડું !

કાષ્ટને જડી હોય તો કહેજો મારા સાહેબની સુરભુટ્ટી !
 કાષ્ટને જડી હોય તો દેજો મારા સાહેબની ઉરભુટ્ટી !

સંતાકુકડી

(હીંચ) *

ક્યાં છે સંતાયો મારો સાહેબો, હો સંતહ !

વનવન હું વાસ એના શોધી વળ્યો ;

ઊંચે નિહાળી ઊંડી આલની અગાધતા,

નીચે પાતાળનો ન પત્તો મળ્યો :

ક્યાં છે સંતાયો ૦ ૧

ઊંચે ચઢું હું તો આલની અગારીએ,

ખોળું ખોળું ત્યાં અંગારા જડે ;

હુંડે ભારે એ અંગારાની આંચને,

ક્યાં ગે સાહેબો નહીં નજરે પડે :

ક્યાં છે સંતાયો ૦ ૨

સાગર ને સરિતાનાં શોખ્યાં મેં પાણીડાં,

ઊંડાં ઉદર એનાં ખાલી કીધાં ;

સરકી ગયો મારો સાહેબો શું ત્યાંથી ગે ?

સૂની . અખોલનાં દર્શન લીધાં :

ક્યાં છે સંતાયો ૦ ૩

* “પાલવડે મારો મેલો મોહનહ, મારગડે મને લવા દિયો,”-એ ત્રાદ.

□ મુકેશ જોષી

૮૪

ફેંટા પવનને ઉતાર્યો મેં શ્વાસમાં,
 ઊડતી દૂર વીજળીને બાઝી પડ્યો ;
 મકચું મેં મુખ મારું મેલુલાની ધારમાં,
 નહીં રે સાહેબો મારો ક્યાંયે જડ્યો :
 ક્યાં છે સંતાયો ० ૪

ઊડતા તે કાળની પકડી મેં પાંખને,
 પી'છે પી'છે તેનાં પગલાં દીઠાં ;
 પગલે પગલે મેં ચલાવ્યું પગેડું, પલુ
 ચાલી પડ્યો, ન એનાં પગલાં નિક્યાં : ૫
 ક્યાં છે સંતાયો ०

ઊંડી અનંતતામાં બોલ્યા મેં હાથને,
 આખર ફા ભાળ એની મળશે જરી :
 થોળી થોળી ખાલી મંથન હું તો કરું,
 આયે નિરાશા નરી ઉપર તરી ;
 ક્યાં છે સંતાયો ०

આંખે દેખાય નહીં, કાને સુણાય નહીં,
 હાથે ધરાય નહીં : એ શું હશે ?
 જનમેજનમ તને બોલ્યો મેં ખતથી :
 ક્યારે સાહેબા ! તારી ઝાળખ ચશે ?
 ક્યાં છે સંતાયો ०

ધનક્રીને ઊઠે માફે હૈયું હુલામણું,
 અણગણ જગત મેં મારે ઉદરે ભર્યું ;
 એ રે સાહેબો મારે હૈયે સંતાયલો,
 હમયું ન એતું મારી નજરે તર્યું :
 ક્યાં છે સંતાયો • ૮

શાને સંતાય, મારા સાહેબા, તું બીતરે ?
 ક્યાં તક બૂલવણીમાં ભમતો ભૂલું ?
 જા રે જગત તારે નથી રે જોઈતું—
 આવ રે સાહેબા ! તારી ડોકે જૂલું !
 ક્યાં છે સંતાયો • ૯

૮૬

સુરસંદેશ

(ધોળ)

સુરજન ! પ્રભુજીને જાતું જઈ કહેજો એટલું :
તારો ભક્ત કરે છે પળપળ પ્રેમપ્રણામ ;
આશુ' નય જગત આ તારે તારા સાત્યમાં,
સમજે માનવ શું તુજ કૃતિનો એક કલામ ?
સુરજન ! પ્રભુજીને જાતું જઈ કહેજો એટલું ! ૧

બાંધી સર્વ દિશાઓ તે' તો તારા ખોલથી,
બાંધ્યાં સૂરજ ચંદ્ર ગ્રહો તારાનાં તેજ ;
કાળા ધન આ ધૂમે પળપળ તારાં આભમાં,
વહેશે અમ આંખે શું નિશદિન છાયા એજ ?
સુરજન ! પ્રભુજીને જાતું જઈ પૂછજો એટલું ! ૨

તાણા વાણા પૂર્યા તેજ અને અંધારના,
નિશદિન ચાલે તારાં અણુગણ અમુલ્ય યંત્ર ;
આણુદીપ્ત તુજ કર ફેરવતા માનવકાંક્ષા ;
અમને અથડાવી વણલું શું તુજ જગતંત્ર ?
સુરજન ! પ્રભુજીને જાતું જઈ પૂછજો એટલું ! ૩

તારે જમણે કર ઉધડે નવરંગ પ્રભાત જ્યાં,
 તારે ડાબે કર પક્ષે સંધ્યાની પાંખ ;
 મધ્યાહને મધરાતે રેલે નવનવ જ્યોતિ જ્યાં,
 ત્યાં ક્યમ પામે પળપળ આંખ અમારી ઝાંખ ?
 સુરજન ! પ્રભુજીને જાનું જઈ પૂછજો એટલું ! ૪

તારો શબ્દ સનાતન આપ્યો તેંજ ત્રિલોકને,
 તુજ નાદે જગ્યું બ્રહ્માંડ બધું સાનંદ ;
 શાને કોધા ઘટ તેં પડદા અમ હુંયાતણા ?
 એના પડવા અમ હૈયે શેં પડતા મંદ ?
 સુરજન ! પ્રભુજીને જાનું જઈ પૂછજો એટલું ! ૫

કાધા તેં જળસંધરતા દાનેશ્રી મેહુલા,
 તેને ચીરતી શાને કીધી તાતી વાજ ?
 અમૃત જેવી મીઠી અમ હૈયે શ્રદ્ધા ભરી,
 તેમાં ઝેર સમાં શેં ઉગતાં શંકાખીજ ?
 સુરજન ! પ્રભુજીને જાનું જઈ પૂછજો એટલું ! ૬

પળપળ મુખમાં નામરટણ ચાલે નટરાજનું,
 પળપળ હૈયામાં ચાલે દાનવનું નૃત્ય ;
 પળમાં ઊડવું સ્વર્ગ, પળે પડવું પાતાળમાં ;
 વ્હૂંડું જીવન વિરમે પછી શું જડશે સત્ય ?
 સુરજન ! પ્રભુજીને જાનું જઈ પૂછજો એટલું ! ૭

અમને જવું અસત્યોમાંથી શું તુજ સત્યમાં ?
 તિમિરેથીજ જવું શું તુજ તેજે અમ કાજ ?
 મળશે શું મરતાંજ અમરતા અમને આખરે ?
 કુખશે તોજ ઉગરશે શું અમ આત્મજહાજ ?
 સુરજન ! પ્રભુજને જાતું જઈ પૂછજો એટલું ! ૮

દીધી આશા લાંબી, જીવન કીધું દેંકડું ;
 હૈયે સ્નેહ ભર્યો તો આંખ ટપકતાં ઝેર ;
 દીધી આંખ અમોને, પોતે રહ્યો અદૃશ્ય તું ;
 તું હું એક હતા તો વિખરાયા શી પેર ?
 સુરજન ! પ્રભુજને જાતું જઈ પૂછજો એટલું ! ૯

ખોલે ખોલ કદી ના, રહે અખોલ સદા ભલે ;
 તારા ઉત્તરની ભેથું યુગયુગભર વાટ ;
 ફેાડી અનંતતાની પાળ ઉજળતા આવશું ;
 તુજને વીંટી લઈશું સ્નેહે પરમ વિરાટ !
 સુરજન ! પ્રભુજને ખુલ્લું જઈ કહેજો એટલું ! ૧૦

લૂંટ

(લાવણી)

પ્રભુને લૂંટવાજી, ચાલો લૂંટવાજી !
ચિરધન જૂંટવાજી, આનંદ ધૂંટવાજી.— (ટ્રુવ)

સાત સાત આકાશ દિવાલો
ગાંધી કીધા કોટ ;
છતમાં એ ત્યાં રહ્યો છુપાઈ :
ચાલો દબાએ ચોટ !
ચાલો લૂંટવા જી.

૧

અખૂટ ધન એ ગાંઠે રાખે,
'સોનું' રૂપું ઝવેર ;
નિશદિન સહેજે ફરતો બોમે
વેરે ટેરેરેર :
ચાલો લૂંટવા જી.

૨

વાદળ પડતા ટાંગી પાછળ
છુપવે એ અમીપાત્ર ;
આપણને તો ઝારી મારી
આપે પાણી માત્ર :
ચાલો લૂંટવા જી.

૩

૬૦

એ ધન ને અમૃત એ એનાં
 નહીં શું આપણ કાજ ?
 જન્મોજન્મ લીખારી લમીએ :
 એજ કરે શું રાજ ?
 ચાલો લૂંટવા છ.

૪

ચાલો લેયા ! જોગી, સંતો !
 પાંધો મનની કેડ !
 સત્ય ચુરંગે કરશું કપરા
 કિલ્લા ફેરી ઉખેડ :
 ચાલો લૂંટવા છ.

૫

લૂંટવું ધન ને લૂંટવાં અમૃત,
 સૌ જ્ઞાનદત્તો સાથ ;
 લૂંટવું આખું સ્વર્ગ અદ્ભુત હો,
 લૂંટવો આખો નાથ !
 ચાલો લૂંટવા છ.
 પ્રભુને લૂંટવા છ, ચાલો લૂંટવા છ !

ખ્યાલો

~*~

(રાગ આશાવરી-ત્રિતાલ) *

ધર ધર મનવા ! ખ્યાલો ધર ધર,
 ભર ભર ચાર અમીરસ ખ્યાલે !
 ભર ભર ચાર અમીરસ ખ્યાલે,
 ઝીલ રસધાર ભરભર વહાલે !
 ધર ધર મનવા

આ જન્ય પ્રભાત પલકતું,
 છલછલ છે પાત્ર છલકતું :
 કિરણે કિરણે સરતું ઊડશે
 પળવારમાં પાતાળે :
 ધર ધર મનવા ! ૧

ઘડી બે ઘડીમાં નલ તપશે,
 બળું બળું થઈ આગળ ધપશે;
 મનની મનમાં રહેશે, મળશે
 તલભાર નહીં કંઈ કાલે :
 ધર ધર મનવા ! ૨

* “મન હિતે હય કયા ચાર તેરે બાલ ધુધરવાલે,”-એ શબ્દ.

❑ મુકેશ જોષી

અલખની ધુન

(ગઝલ)

પ્રભો ! તુજ ખારણે આજે અલખની ધુન મચાવું હું,
ગગનમાં ઘોર ધન ગાજે, અલખની ધુન મચાવું હું :

અરે દિલધૂપદાનીમાં પડ્યા આતશ યધા ઠંડા,
હવે તુજ નામ ભભરાતી મુખે ધૂપ આ જળાવું હું.

હતી અનહદ અકળ ખેલી, પુકારી મેં હવામાં ગઈ ;
યધી દુનિયા બને બહેરી : પ્રભો ! કોને મુલાવું હું ?

પડ્યાં આંમુ, ઝીડ્યાં છીપે, ઝીડ્યાં કો આસમાને આ,
રહ્યાં આશુઝીલિયાં જગમાં, હવે ક્યાં તે ઝીલાવું હું ?

હતો દરિયાવ દિલમાં પણ તરી ના નાવડી કો ત્યાં ;
મળ્યો ના નાખુદો ગેળી : પછી ક્યાં એ તરાવું હું ?

નિદાળી હાથ આ ખાકી, મને જગ ફેરવે પાછો :
ભરી દે તારી ભિક્ષાથી, ન દુનિયાને બતાવું હું.

ભરી ભરતી અડીં ડોલે, ભીંજાઈ તુજ કૃપાછોળે :
અલખની ધુન મચાવી ત્યાં અદ્ભુત તુજમાં સમાવું હું.

ગગનમાં ઘોર ધન ગાજે, અલખની ધુન મચાવું હું :
પ્રભો ! તુજ અંતરે આજે અલખની ધુન મચાવું હું.

નાવડી

(૫૬ : કબાલી-તાલ દાદરે)

ભરદરિયે ડાલે નાવડી રે મારી ભરદરિયે ડાલે નાવડી રે.

મારો નાગ ઉતારે ત્યાં હાથ રે,
મને જીવંતી લે ભર નિજ પાથ રે,
મારી ભરદરિયે ડાલે નાવડી રે.

એ તો ક્યાંના રાજ અને ક્યાંની પ્રજા,
એવા લુગલુગના કંઈ વિજેગ સજ્યા ;
નાથ ! પંથ હશે કૈક મેં વરજ્યા :
હવે ચૂમું આ તુજ પદપાવડી રે—
મારી ભરદરિયે ડાલે નાવડી રે. ૧

નાથ ! કૈક લુગો હું વિમુખ હતો,
જ્યાં ત્યાં એક અધાર અધાર થતો :
આ હું પાછો ફરું ત્યાં તું છેજ છતો !
હવે ધાર સદા મુજ બાંવડી રે—
મારી ભરદરિયે ડાલે નાવડી રે. ૨

હવે નાવનું કામ કથું ન રહ્યું ;
ભલે રૂમે ; ન વિશ્વથી કાંઈ ગયું ;
નાથ ! તાર્જ વિશ્વમાં થાઓ ચહ્યું !
શેં ન જાણી મેં તુજ ગત આવડી રે ?
મારી ભરદરિયે ડાલે નાવડી રે ! ૩

મહેમાન

(ગરબી) *

શાને સૂતાં ઓ સંસારિયાં !

હજી સુણો શું સ્વપ્નનાં ગાન રે ?

સ્વપ્નમાં શાને સૂતાં રે ?

જોતાં જોતાં આ દિગંતથી

ઘેર આવશે મોંઘા મહેમાન રે :

સ્વપ્નમાં શાને સૂતાં રે ?

૧

પૂર્યા પવન શું પિંજરે,

ને આંધ્યાં શું મેઘનાં નૃત્ય રે ?

સ્વપ્નમાં શાને સૂતાં રે ?

કાજળ ગમ્યાં અંધારનાં

ને સ્વપ્નમાં શું લાગ્યાં સૂત્ય રે ?

સ્વપ્નમાં શાને સૂતાં રે ?

૨

અંધ્યાની અંશુલિ સાથિયા

પૂરે તેવાં શું લાગ્યાં ઓ ધામ રે ?

સ્વપ્નમાં શાને સૂતાં રે ?

ભીંતે છે ચિત્રો ચીતર્યાં,

તેના જોલશે શું લક્ષ્મણ રામ રે ?

સ્વપ્નમાં શાને સૂતાં રે ?

૩

* “આશાભર્યાં તે અમે આવિયાં,”—એ રાહ.

મેાંધી છે દેહની દેવડી,
ને તેમાં લાખો જગતની છે ખાણ રે :
સ્વપ્નમાં શાને સૂતાં રે ?

દારે પડ્યાં રહો શું ઘેનમાં,
એના પરખ્યા છે દેવસમ પ્રાણ રે ?
સ્વપ્નમાં શાને સૂતાં રે ? ૪

ધોયાં નહીં દાર ને ઝોટલા,
ને નથી ધોયા એ દેવના મેલ રે ;
સ્વપ્નમાં શાને સૂતાં રે ?

ધૂળે દટાશે દેવ-દેવડી,
તૂટી પડશે એ સ્વપ્નના મહેલ રે :
સ્વપ્નમાં શાને સૂતાં રે ? ૫

આવે પ્રભાતની પાલખી
ને ત્યાંથી ઉતરે રૂડા રવિરાજ રે ;
સ્વપ્નમાં શાને સૂતાં રે ?

પળમાં મહેમાન એવા આવશે
તેને દેશો કેમ આદર આજ રે ?
સ્વપ્નમાં શાને સૂતાં રે ? ૬

વાળી સમાયાં નથી આંગણું,
ને નથી તોરણ કંઈ બાંધ્યાં બાર રે ;
સ્વપ્નમાં શાને સૂતાં રે ?

ખૂણે પડેલ દેવ ઝૂંફતા,
કેમ ઊડી કરશે સત્કાર રે ?
સ્વપ્નમાં શાને સૂતાં રે ? ૭

ઊઠો, ઊઠો, ઓ સંસારિયાં !

જશે જોતામાં સ્વપ્નની જાન રે ;

સ્વપ્નમાં શાને મૃતાં રે ?

પુણ્યે દીપાવો દેવ-દેવડી !

પળે આવશે મોંઘા મેહમાન રે :

સ્વપ્નમાં ડા ના મૃતાં રે !

૯

૧૦૦

બોલો રામરામજી !

—

(પદ-તાલ ત્રિતાલ)

બોલો રામરામજી, બોલો રામરામજી !—(ધ્રુવ)

મં મટ્ટીમાં ઉગવું, મટ્ટીમાં રામવું :

સર્વ જગતનો ન્યાય ;

મટ્ટીથી જાયું તે મટ્ટીમાં જાશે,

આત્માને લાગે ન લાલ્ચ :

બોલો રામરામજી ! ૧

પણસર છવે, ઘડીસર છવે,

છવે વર્ષ હમ્મર ;

કાયાના કીટને અતે ખીજે કે

મટ્ટી વિના નહીં હાર :

બોલો રામરામજી ! ૨

કંચન જેવી કાય કહાવે,

સૂરજ જેવાં તેજ ;

એક દિન આવશે મટ્ટીનાં આણાં :

મટ્ટીમાંજ જોની સેજ :

બોલો રામરામજી ! ૩

એવી કાયાની શી રે શુભામી,
 આખર જેનો અંત ?
 રામની સાથે રાખે સગાઈ
 આત્મા અમર અનંત :
 બોલો રામરામશુ ! ૪

વૈદ્યો હાર્યા ને ઔપધ હાર્યા,
 કોઈ ન આવે કામ :
 ઔપધ અંતે ગંગાજળ ને
 વૈદ્ય તો એકજ રામ ;
 બોલો રામરામશુ ! ૫

21404

* શ્રીમન્મહાત્મ્ય ૪ ગાનદાસ શ્રીચાલિય કૃ
 શુભચરણ ચરિત્ર - ૨૫૫૬

હર્ષ હવેલી

(રાગ ભેગીઆ-તાલ દાદરા)

હરિ ! મારી લાખવસાની હવેલી
 કેવી આજે હર્ષ યની ખૂમાય ;
 હતી જેની છાપરી ગગને ચઢેલી,
 આજે તેને તળિયે છે તારાના પાય !—(ધ્રુવ)

ચોગમ ચાંદનીથી છે ચણેલી
 એની રેખેરી ભીંત ;
 તડકા ટાઢ અને વરસાદે
 શોભિત રહેતી અજીત ;
 બેની આજે ખૂણેખૂણે છે ખસેલી,
 ચીરે ચીરે ચાંદની તેની ચુંચાય ;
 હરિ ! મારી લાખવસાની હવેલી
 કેવી આજે હર્ષ યની ખૂમાય. ૧

ખારીએ તારાના ગેળી અમકારા,
 બારણે માણેકની મૂલ ;
 કિરણોના પુંજથી છતને મટેલી ને
 ભીંતે જડયાં મોંઘાં ફૂલ ;
 તૂટ્યાં બારણાં, બારી ફટેલી,
 નથી આજે છતની રહી ડાઘ છાંય ;
 હરિ ! મારી લાખવસાની હવેલી
 કેવી આજે હર્ષ યની ખૂમાય. ૨

એક હતો દીપ ઓરડે બાંધે,
 નહીં મેં ગણ્યો તે વાર :
 તૂટ્યાં એ બાર ને બાંધ્યાં તે છપ્પર,
 દીપ કરે અપકાર !

હરિ ! મારા દીપનો તુંજ છે બેલી,

પડું પડું જોની હવેલી તો થાય !

હરિ ! મારી લાખવસાની હવેલી

કેવી આજે સૂતી સૂતી થતી જાય ! ૩

અશક્તિ

(રાગ આશાવરી-ત્રિતાલ)

વા ! ક્યાં ચાલ્યા જગ છોડી ? ગાંઠે નહીં જોડે દોડી.—(ધ્રુવ)

ધાઇ ન જાણ્યું, કમાઈ ન જાણ્યું,
 નહીં જાણ્યું ગમ ખાઈ,
 ચાહી ન જાણ્યું, સાહી ન જાણ્યું,
 નહીં જાણ્યું જગ કાંઈ :

ખાવા ! ક્યાં ચાલ્યા જગ છોડી ? ૧

હિંમત છૂટી, કિંમત તૂટી ;
 બાંધે લગવે પટકો ;
 છોડી જગના સીધા રસ્તા,
 ગલી ગલી શેં ભટકો ?

ખાવા ! ક્યાં ચાલ્યા જગ છોડી ? ૨

જોગ વિષે તો જડતી પૂગ,
 ભોગ વિષે તો મટી :
 જીવતાં તનમાં ખીલા ખટકે,
 મરતાં બિની ભટી :

ખાવા ! ક્યાં ચાલ્યા જગ છોડી ? ૩

ધર છોડીને ધરને શોધો,
 તરુ છોડીને જાયા ;
 નહીં છૂતાતી કાયા — માયા,
 શું છૂતો જગરાયા !

ખાવા ! ક્યાં ચાલ્યા જગ છોડી ? ૪

શક્તિ વિના સંસાર જળાવ્યો;
 ભક્તિ વિના શાં ભગવાં ?
 બળતાં ચાલે બન્ને છેડે,
 અહલ કશાં મન ઠગવાં ?

ખાવા ! ક્યાં ચાલ્યા જગ છોડી ? ૫

સંયમ

(રાગ આશાવરી-ત્રિતાલ)

મન મારે તે પક્કા,
જોગી ! મન મારે તે પક્કા. (ધ્રુવ)

જાય હિમાલય, રામેશ્વર કે
જાય જનારસ મક્કા ;
મન તો એકું રાજ કરે તે
પગ તો ખાતા ધક્કા :
જોગી ! મન મારે તે પક્કા. ૧

ખાઈ વટાવી અંદર પેસે,
તોય ન દેખે ડક્કા ;
ખાવન અક્ષર પાર છુપાયા
અગમ નિગમના કક્કા :
જોગી ! મન મારે તે પક્કા. ૨

તનને તાલી તાત જનાવે,
રાખે ફક્કમ ફક્કા ;
મન તો હસતું જાય મલકતું,
એ તો ઊંધા રક્કા :
જોગી ! મન મારે તે પક્કા !, ૩

મન છે લાખી, મન છે ખાખી,
 મનથી મોક્ષ તપ્પકા : -
 મનની મહા ટંકશાળ મળે તો
 અદ્વૈત છે જીકમ છક્કા !
 જોગી ! મન મારે તે પક્કા.

૪

મંદિર

(રાગ કાલિંગદો-તાલ લાવણી)

રેતીમાં મંદિર બંધાવું,
 જુઓની નાથ !
 રેતીમાં મંદિર બંધાવું.— (ધ્રુવ)

મંદિર બંધાવું, કળશ ચઢાવું,
 ગગનની સાથે અથડાવું,
 જુઓની નાથ !
 ગગનને વીધી પરકાવું : રેતીમાં
 જુઓની નાથ ! રેતીમાં

કંઈ કલ્પનાતુરંગ ઉડાડું ગગન પરે ;
 કંઈ સ્વપ્નઝલક હિતરી હૃદય ને નયન ભરે :
 આરસ મંગાવું, મૂર્તિ ધડાવું,
 હીરાની આંખો ત્યાં મૂકાવું,
 જુઓની નાથ !
 મોતીની માળા લટકાવું,
 જુઓની નાથ ! રેતીમાં

પળપળ કરે હું સાધના ત્યાં મન વિકળ બને,
રહે મૂર્તિ ત્યાંની ત્યાં ને ચક્ષુ ચળવિચળ બને :

ધૂણી ધગાવું, જ્યોતિ જગાવું,

ઝળઝળતી જોતામાં જુઝાવું,

જીઓની નાથ !

મારાજ શ્વાસે તે હોલાવું,

જીઓની નાથ ! રેતીમાં

સળગાવી જ્યોતિ સૂરજ ચંદ્રની, જગદ્ધરા !

એવી અખંડ મંદિરે પ્રગટાવશું ખરા ?

અંતર ફેડાવું, તારક તોડાવું,

ઝળઝળતી જ્યોતિ ઝળકાવું,

જીઓની નાથ !

જ્યોતિ સમ અદલ હું આવું,

જીઓની નાથ !

નેતિ નેતિ પર ફરી બંધાવું !

રેતીમાં

અંજન

(રાગ માઠ-હીંચ-ત્રિપુટ) *

દૂંઢી દૂંઢી વળ્યો હું, કહીં નહીં જડ્યો તું,

ક્યારે મળું હું, મારા નાથ છ ?

ભરી : દુનિયા ભમી ભમી પાછો પડ્યો હું,

ક્યારે પળું હું તારી સાથ છ ?— (ધ્રુવ)

૧૬:

પળપળ પડે મુજ પાય ત્યાં થળથળ બધે બંધન રહ્યાં,

વનવન બને આ કૂર, ને. તુજ દૂર નંદનવન રહ્યાં ;

ધરણી ખસે નવ પાયથી, ન હડે દિવાલ દિગંતની,

તનમન વહે ધનરંગમાં, આંખે અજગ અંજન રહ્યાં :

રોઈ રોષ ધોવાશે, છે તે જોવાશે,

ત્યારે દેશે શું તારા હાથ છ ?

ભરી દુનિયા ભમી ભમી પાછો પડ્યો હું,

ક્યારે પળું હું તારી સાથ છ ?

* “ મન માટે માને નહિ, મનડું ડરે નહિ, ”—એ રાહ.

અશ્રુવિજય

(રાગ કેદાર—તાલ ત્રિતાલ) *

રે પ્રભુ ! ક્યાં લગી એમ છુપાશો ?

ક્યાં લગી એમ છુપાશો ?

રે પ્રભુ ! ક્યાં લગી એમ છુપાશો ?

સૃષ્ટિતણાં પડ પડ પાછળ શું

અણુગણુ યુગ સંતાશો ?

રે પ્રભુ ! ક્યાં લગી એમ છુપાશો ?—(ધ્રુવ)

જરી જરી પડ ખોળું કંઈ, જાણે

અગધડી ત્યાં દેખાશો ;

પડનાં છોડાં મુગ્ધ કર મેલી,

પ્રભુ ! શું સરડી જશો ?

રે પ્રભુ ! ક્યાં લગી એમ છુપાશો ? ૧

કવચિત્ ઉપા સંધ્યામાં નિરખું

કર દે તમ જાયા શો :

કરમાંથી તમ મુખને કદપું,

તોય ન શું દેખાશો ?

રે પ્રભુ ! ક્યાં લગી એમ છુપાશો ? ૨

જ્યાં જોઈ ત્યાં તમ અદ્ભુત કૃતિના
ઢગલામાં ઢંકાશે ;

જોકે દિગંત સદા રહે સામે :

નહીં મુજ આંખ સમાશે ?

રે પ્રભુ ! ક્યાં લગી એમ છુપાશે ? ૩

મુજ કીકીના તેજ તપવવા

આંસુ તણાં અમી પાશે ?

તમ મધ્યાહ્નતથ્યાં સત્યોતે

પછી શું પૂર્ણ પ્રકાશે ?

રે પ્રભુ ! ક્યાં લગી એમ છુપાશે ? ૪

આંસુ ઉલરશે, સૃષ્ટિ સરકશે,

પછી ક્યાં નાથ ! ભરાશે ?

જોકે સુભગ પળ અદ્ભવ અકળગળ

સ્નેહકરે સપડાશે !

રે પ્રભુ ! આખર તો સપડાશે !

રે પ્રભુ ! ક્યાં લગી એમ છુપાશે ? ૫

વિનેગી

(પીલુ-તાલ દીપચંદી) *

જગધર ! નેગી હું લવલવ બોગી,
જુગજુગનો હું તો પરમ વિનેગી.

જગધર !— (ધ્રુવ)

તજ નલ લરતી અનંતતા તારી,
ફાટી તૂટી મેં આ ઝૂંપડી સ્ત્રીકારી :
જગધર ! નેગી હું ૧

ઝગઝગતા તુજ તારક મહેલો,
પથર શું મુજ અંતર ખેસો :
જગધર ! નેગી હું ૨

ભાળ જડે નહીં તુજ કાઈ દેશે,
ક્યાં ક્યાં ધખાવી ધૂણી મેં આ વેશે :
જગધર ! નેગી હું ૩

હાડ તૂટ્યાં વળી માંસ ગળાયું,
એ દુઃખ તો નહીં જાય કહેવાયું :
જગધર ! નેગી હું ૪

અદસ વિનેગીની જગત જુદાઈ,
જુગજુગ હું તુજ ગુણ રહું ગાઈ :
જગધર ! નેગી હું ૫

શરણાધ

(રાગ પરજ-ત્રિતાલ)

વાગી વાગી અંદર શરણાધ :
તારે લડવું છે શર સિપાધ ! (ધ્રુવ)

ભુગભુગની છે કંચન કાયા,
ભુગભુગના છે કોટ બંધાયા ;
તારા દુશ્મનની તોડ દુવાધ :
તારે લડવું છે શર સિપાધ ! ૧

તું ન ભણે બધું લડવાનું,
એ છે ઘોર પ્રપંચનું ચાણું ;
તારા સેનાપતિ કર સાંધ :
તારે લડવું છે શર સિપાધ ! ૨

તુંને લાગે એ તારાથી જૂદો,
તું તો ચાલે બધો, એ છે સુધો ;
એ છે શાંત, તું રહે ગભરાધ :
તારે લડવું છે શર સિપાધ ! ૩

એને જાણ્યે તું તો સહુ જાણે,

એને જાણ્યે તું જગત પ્રમાણે ;

એનો દોરવ્યો લડ તું લડાઈ :

તારે લડવું છે શૂર સિપાઈ ! ૪

તૂટે કાંગરા ને ગઢ તૂટે,

તારા દુશ્મનનાં દળ ખૂટે ;

હવે હઠતો ના, જય કર ધાઈ !

તારે લડવું છે શૂર સિપાઈ ! ૫

અંતરદષ્ટિ

(રાગ ણિહાગ-ત્રિતાલ)

પ્રાણુ રે, દગ તુજ અંદર વાળ !

જે તુજ લીતર છે તેને તું

નેવાં નયણાં ઢાળ !

પ્રાણુ રે, દગ તુજ અંદર વાળ !— (ક્રુવ)

હાડ ચામની આંખો તારી,

તે શું નોંધ શકે મિચારી ?

અંદર બાહર રહે અધારી :

જો અધાપો ટાળ !

પ્રાણુ રે, દગ તુજ અંદર વાળ ! ૧

સર્વ જીએ સૌ આપ પ્રકાશે,

તુજ તેજેજ તને ત્યમ ભાસે ;

જો વિણ શું નેવા તું ચહાશે ?

ચળચળ અધની નળ :

પ્રાણુ રે, દગ તુજ અંદર વાળ ! ૨

એકજ ધૃતી, એકજ આશા,
 એકજ આશય, એકજ ભાષા ;
 અન્ય કશી નવ ધર અભિલાષા ;
 અન્ય આળપંપાળ :

પ્રાણુ રે, દગ તુજ અંદર વાળ ! ૩

જે તુજ ભીતર છે તે તારું,
 જો તારું, તો નહીં અંધારું ;
 એ જોતાં છે નિત્ય સવારું,
 એજ અદ્વૈત સંભાળ !

પ્રાણુ રે, દગ તુજ અંદર વાળ ! ૪

જહાંગીરી ૨૧૪૦નો ૮૧૧૨૧૬

(હીંચ) *

જોગીની જહાંગીરી જણે કા, નાથજી ?
તપસીનાં તપની કા વીરતા કથે ?
સંસારની સાથે એણે લીધાં કેસરિયાં,
માયાનાં સૈન્ય શું એ એકલો મથે :
જોગીની જહાંગીરી૦ ૧

કીધી કપાળે જગતશોણિતની કીલડી,
દેહે વિભૂતિ ભવ બાળી ભરી ;
દીધું જગાવી નિજ છવનને યુદ્ધમાં,
આલ્યો સંત્રામે દિલ કદની કરી :
જોગીની જહાંગીરી૦ ૨

વસમાં કીધાં એણે વહાલાનાં વહાલને,
ધોળી ધોળી એણે વિખડાં પીધાં,
અંગેથી વાઘા ઉતારી જગતેજના
ભંડા અધારનાં ભગવાં લીધાં :
જોગીની જહાંગીરી૦ ૩

આશા—નિરાશાને ધાલી છે પેંગડે,
બાંધી છે કામનાને ખોગીર પરે ;
જોગે ઝૂકાવે એવો જોગી મનધોડલે,
સતનું ખાંડું હાથે ઝગઝગ કરે !
જોગીની જહાંગીરી૦ ૪

* “ પાલવડો મારો મેલો મોહનજી, મારગડે મને જવા દિયો,”—એ રાહ

ઘેરી ઘેરી રહે દુશ્મનનાં જૂથડાં,
 આત્મા અડગ એતો વચ્ચે ખૂંટે ;
 જગમાં અલખ રણહાક એની ગાજતી :
 દેવનાં સિંહાસન સ્વર્ગે ધૂંટે !
 જોગીની જહાંગીરી૦ ૫

એ રે જોગીએ જીત્યાં તનમનનાં કોટડાં,
 જીત્યાં પ્રહાંડ એણે દમમાં ધૂંટી ;
 મૃત્યુ નિચોવી પીધા અમૃતના ધુંટડા :
 એ રે જોગીએ લીધો હરિને લૂંટી !
 જોગીની જહાંગીરી૦ ૬

વાળે છે દેવતાનાં દુંદુભિ સ્વર્ગમાં,
 વરસે છે દુનિયામાં રસની ઝડી :
 ધન્ય હો જોગીની જહાંગીરી, નાથજી !
 જગને કલ્યાણની ખુટ્ટી જડી !
 જોગીની જહાંગીરી૦ ૭

ત્યાગ

~*~

(૫૬) *

જોગી ! જગને લીધું જોઈ કે રે ?

જોઈ જગની ઝાકઝમાલ જો ?

જોયાં જગમાં પુણ્યો પાંગર્યાં રે ?

જોયા કર્મ તણા કંઈ કાલ જો ?

પ્રભુ જોવા છે મીંચવી આંખડી રે. ૧

૧
રવિ હિંગવા બીડે નલ પાંખને રે,

અમી વરસવા ધન ઘેરાય જો ;

ઢાંક લિધાડ રહ્યાં અદ્ભુત ઘણાં રે

જગની જાદુઈ ડખ્ખીમાંય જો !

કળ પામે તે જાણે જોગવી રે. ૨

એક ફાટે છે મદલર મોહની રે,

લાખેણી લીલાના લાડ જો ;

એક ફાટે અંધાર ડરામણા રે

મીડંતા પ્રભુધામ કમાડ જો :

જોગી ! અંધારા પ્રભુપંથ છે રે. ૩

* " આઘવ એક વાર ગોકુળ સંચરે રે,"—એ આલ.

૧

ચાલો ચાલો તોય ન ખૂટતા રે,
લાગે વેંતલયા યસ દૂર ને ;
પળપળ કળણે પગ રહે ખુંચતા રે,
દિશદર્શનમાં તો નિજ નૂર ને :

એવા પ્રભુપદે છે ચાલવું રે. ૪

કટકે કટકે વસો તૂટશે રે,
પડશે કૈકે ઉઝરડા અંગ ને ;
ખોશે નૂર નયન અધારમાં રે,
થાકી ઢળશે પાય અપંગ ને ;

ધડી ત્યાં ડગમગતું મન ડોલશે રે. ૫

નહીં કો સાથી, નહીં કો ભોમિયા રે ;
છૂટી પડશે સઘળાં વાટ ને ;
એક દિશા ને એક નિશાન છે રે,
એકજ શ્રદ્ધા બાંધી ગાંઠ ને :

છે તો સર્વ, નહીં તો કંઈ નહીં રે ! ૬

નેગી, નેત્રે વસમી વાટ છે રે,
કરવું પડશે સઘળું ત્યાગ ને ;
પ્રભુ માગે તો છે અધાર આ રે,
એ દ્રાડે નહીં હીલાભાગ ને :

પ્રભુ માગે તો તજ પ્રતિજિંયતે રે ! ૭

નેગી ! જગતે લીધું નેછ કે રે ?

ત્યાગ્યા સૌ લીલાના લાડ ને ?

નેગી સ્ત્રીકાર્યા અંધાર કે રે ?

જા, ખુલશે પ્રભુધામ કમાડ ને !—

પ્રભુ ભર તેજે ભરશે આંખડી રે. ૮

જાદુઇ ડગ્ગી ખુલશે ત્યાં ફરી રે,

અદ્ભુત થાશે હાંકિધાડ ને :

રેલાશે લીલા પ્રભુપાદમાં રે :

નેગી ! કર તુજ કળે લગાડ ને !

પ્રભુ મળશે, તે ત્યાગ્યું સૌ મળે રે ! ૯

ચિંતા

—

(રાગ ભેળી આસાવરી—ત્રિતાલ)

મનવા ! ચિંતા તારે કરી ?
તારે હૃદયું છવી લે હસી !— (શ્રુવ)

રોનારાંની રાત બધી ને
હસનારાંનો દહાડો ;
કોણ હસે, ને કોણ રૂંધે ; છે
ખસક પસકનો અખાડો : મનવા૦

ચિંતા તારે હાથ કદી તો
ચિંતા તારાં ચિતની ;
અંતરયામી તારો છતશે,
વાતજ એ તુજ હિતની. મનવા૦

હો, ખીસે, ને આથમે જો આ
કોડો જગના તારા ;
જો આંગળી દોરે એ સોને,
તેને કો ન અકારા. મનવા૦

ભરતી

(રાગ ખમાચ-તાલ દાદરો) •

આજ મારે અંતરે શી ભરતી આ ભરાય રે !
ભરતી આ ભરાય પ્રભુની ધૂન ત્યાં મચાય રે.—
આજ૦

ભિર્મિ ભિર્મિ બિહતી ત્યાંય, ધસતી ધસતી પૂઠે ધાય ;
હૃદયને કિનારે આવી અથડી ધુધવાય રે :
આજ૦

ખડક ખડકમાં છવાય, ચડક ધડક હૃદય થાય ;
હાર હાર અમિત આવી દે કુઆવી માંહ રે :
આજ૦

સિંધુ સિંધુ ગહન ગાય, પવન પવન નાદ વ્હાય ;
જિંદુ જિંદુ સુર સમાય, ભરતીમાં લીંબાય રે .
આજ૦

પાળ પાળ તૂટતી કાય, પ્રાણ પ્રાણ ભરતી છાય,
પ્રભુની ધૂન-ધૂનમાંય અદલ ગરક જાય રે !
આજ મારે અંતરે શી ભરતી આ ભરાય રે !

• “ આજ શ્યામ મોહે લીનેા જાંસરી ખનયકે, ”—જો રાહ.

આનંદ

—

(ખગાય-તાલ ધ્રુવાલી) *

હરિવર મારા ! આજ ઉલટતી
 રસમસ્તીમાં ગાઉં રે ;
 અંતર ને નસનસ ઉભરાતા
 આનંદે અકળાઉં રે !—(ધ્રુવ)

મુઠ્ઠીભર આ અંતર માંડે
 વધતાં વિશ્વે છાઉં રે,
 તુજ ઘણાં પડે આ નાનું,
 ક્યાં જઈ આજ સમાઉં રે ?
 હરિવર મારા ! ૦ ૧

રાઈકણ શી કીકી મારી,
 તે શું જગ ફેલાઉં રે,
 દિશદિશ કુળતી જન્ય ઉતરતી,
 છલકે હું છલકાઉં રે :
 હરિવર મારા ! ૦ ૨

આંખો મીઁથી સ્વર્ગ દયાવું,
 ઉઘડતાં ઉભરાઉં રે,
 ઝળતી જ્યોત યધે સળગાવું,
 ભડકે સભર ભરાઉં રે :
 હરિવર મારા ! ૦ ૩

* “ જમણી રે તને હરિણુ ગાતાં, ”—એ રાહ.

નયને ફટે દ્રાષ્ટિક તારા,
 તેમાં ઝળઝળ થાઉં રે ;
 સ્વર્ગ'ગા ઉછળે મુજ ઉરથી,
 રસતેજે રેલાઉં રે :

હરિવર મારા ! ૦ ૪

આણુનો આજ વિરાટ થયો હું,
 યગયગમાં પથરાઉં રે ;
 અનંતતાને આત્મ સમાવી
 અનંતતામાં જાઉં રે :

હરિવર મારા ! ૦ ૫

બોમવિશાળાં બ્રહ્મશિખર પર
 બ્રહ્મભર્યો ખૂલાઉં રે ;
 જો હરિવર ! તુજ જગ છે નાનું,
 ક્યાં જઇ અદ્ધ સમાઉં રે ?

હરિવર મારા ! ૦ ૬

પધરામણી

(રાગ લેખીઆ-તાલ દાદરો)

મારે ઘેર ખેડાં આવી ગંગા,
હવે મારે તીરથનું શું કામ ?
મારે મન છે બડા અડખંગા,
હવે મારે કેવાં રહ્યાં ધનધામ ?

પ્રભુ મારે ઓટલે આવીને ખેડા,
ખેડા સંત મહંત ;
તેત્રીશ કાઠિયે દેવતા ખેડા :
ગડગડ આ શી અનંત ?
આ શાં ચાલે છે મરતી ને દંગા ?
પ્રભુ ! માંડે રંડનું તૂટ્યું આ કામ :
મારે ઘેર ખેડાં આવી ગંગા,
હવે મારે તીરથનું શું કામ ? ૧

પ્રભુ કહે, મારા લકતો ત્યાં આવી
આપે મને બહુ ત્રાસ ;
આપું આપું તોય પળપળ માગે,
ખાવા ન દે જરી શ્વાસ :
એવા હાલ છે મારા કંઠંગા,
અહીં જરી આગ્યો લેવા આરામ ;
મારે ઘેર ખેડાં આવી ગંગા,
હવે મારે તીરથનું શું કામ ? ૨

ઝો રે પ્રભુજી ! હું રંક શું આપું,
 મેં આપી દીધું મુજ સર્વ ;
 ભક્ત તમારા મોટમોટા સૌ
 રાખે તમારો ગર્વ :

ખાત્રી ઝૂંપડીએ શા અડંગા ?

પ્રભુ ! મેં ન માગ્યું કશું તમ આમ :

મારે ઘેર બેઠાં આવી ગંગા,

હવે મારે તીરથનું શું કામ ?

પ્રભુ કહે, તેં ન માગ્યું કશું, એવી

રાખી તેં તુજ-મુજ ટેક ;

અંતર તારું છે સ્વર્ગથી મોટું,

ના બીજે સમાઈ હું એક !

ઝોવા બેઠા બની અડંગા

પ્રભુ મારે હૈયે કરી વિશ્રામ :

મારે ઘેર બેઠાં આવી ગંગા,

હવે મારે સ્વર્ગતાણું શું કામ ?

૪

સાહેબાની નાવડી

(છીંચ) *

પૂર્વે પ્રભાત આ પક્કે, પ્રવાસી હો !
 સૂર્યના શઢ ધીમે ધીમે ખુલે ;
 ઝીણી ઝીણી મારા સાહેબાની નાવડી
 ખુલતી દિગંતમાં નયને હુલે :
 પૂર્વે પ્રભાત આ૦ ૧

છીંચે છીંચે ઝડે પંખી, પ્રવાસી હો !
 સૂર્યના શઢ પર ચંચુ ભરે ;
 ધીમી ધીમી મારા સાહેબાની નાવડી
 સૂર્યની લીંત આડી તરતી સરે :
 પૂર્વે પ્રભાત આ૦ ૨

થાક્યો પાક્યો હું તો આગ્યો, પ્રવાસી હો !
 કાળી તે રાતડી પાછળ પડી :
 ઘેરી ઘેરી મારા સાહેબાની નાવડી
 ખુલતી દિગંતમાં નજરે ચઢી :
 પૂર્વે પ્રભાત આ૦ ૩

• “ પાલવડો મારો મેલો મોહનજી, મારગડે મને લવા દિયો,”—એ રાહ.

પાછળ છે આખી આ પૃથ્વી, પ્રવાસી હો !
 સામે આ સિંધુ છે સહર ભર્યો :
 આ રે દિસે મારા સાહેબાની નાવડી !
 આ રે દિગંતનો ન્યોતિ નર્યો !
 પૂર્વે પ્રભાત આં ૪

પડતા ખડતા ભૂલ્યા પંથે, પ્રવાસી હો !
 આવ્યા છે વાટના વિસાગા હવે ;
 આવે આવે મારા સાહેબાની નાવડી,
 લેશે ઉપાડી ચાક્યા આત્મા ભવે ;
 પૂર્વે પ્રભાત આં ૫

વાટે વહ્યાં કંઈ પોટલાં, પ્રવાસી હો !
 આજે કિનારે આ પડતાં મુકું ;
 ત્રીણી હલેતી મારા સાહેબાની નાવડી
 રજે આ સાગરે ચઢતાં ચૂકું !
 પૂર્વે પ્રભાત આં ૬

કાંઠે પ્રજાશપાટ નાખ્યો, પ્રવાસી હો !
 અંદર લેવા કર સાહેબો ધરે ;
 હલે જૂલે મારા સાહેબાની નાવડી:
 ભાગ્યું કે ભાગ્યું ? મને સ્વપ્નાં સરે !
 પૂર્વે પ્રભાત આં ૭

નેને, નેને, મારા પ્યારા પ્રવાસી હો !
 ધરને આ હાથ મારો, ચઢતાં ડરે ;
 પુણ્યે જડી તું મારા સાહેબાની નાવડી,
 ઓ રે સાહેબા ! તારી ઓથે તરે :
 પૂર્વે પ્રભાત આ૦

આવ રે હોડીવાળા !

(રાગ આશાવરી-ત્રિતાલ)

મારે જનવું પેલી પાર રે, હો આવ રે હોડીવાળા !
તારી હોડી લાવ કિનાર રે, હો આવ રે હોડીવાળા !—(ધ્રુવ)

આલુગણ યુગ કંઈ વનવન દૂંઢ્યાં,
દૂંઢ્યા દેશવિદેશ ;

નહીં મુજ મનની મૂર્તિ મળી કહીં ;

શમ્યો ન મુજ મન કલેશ :

મારે એક રહ્યો આધાર રે, હો આવ રે હોડીવાળા !

મારે જનવું પેલી પાર રે, હો આવ રે હોડીવાળા ! ૧

મોતી વરસતાં ઝાકળ જેવું

કંઈ કંઈ પકડું હાથ :

એ નહીં, એ નહીં, કહી મૂકી દઉં,

નહીં કંઈ રહે ઉર સાથ :

મારા ઉરનો તાપ અપાર રે, હો આવ રે હોડીવાળા !

મારે જનવું પેલી પાર રે, હો આવ રે હોડીવાળા ! ૨

આ પારે છે કંઈ નહીં માફ,
 માફ કહું દૂર થાય ;
 મોજાની છલકે છંટાતાં
 નહીં કંઈ પાર પમાય :

પેલા ઝગકે ત્યાં ઝગકાર રે, હો આવ રે હોડીવાળા !
 મારે જનું પેલી પાર રે, હો આવ રે હોડીવાળા ! ૩

આ પારે કે તે પારે પાણુ
 મારે એકજ વાત :

મુજ અંતર સ્વામી પડકારે—

ઓ આવું મુજ નાથ !

મને જલદી પાર ઉતાર રે, હો આવ રે હોડીવાળા !
 મારે જનું પેલી પાર રે, હો આવ રે હોડીવાળા ! ૪

અધીરાધ

—

(રાગ માઠ-તાલ દાદરો)

માઈ જીવન આ વહી જાય, ફેલેતો રહે
મતીલા ! તેં તો વાલો રે. (મુવ)

ઉગતા પ્રભાતથી જીભો ખડો આ
હસલો સરવરતીર ;
પહોર પીત્યા ને સાંઝ પડી, તારા
વીત્યા વાયદા વીર !
મતીલા ! તેં તો વાલો રે. ૧

પૂર્વ અટારીએ ઉઘડે દિગંત ત્યાં
પડતા નિરખું પદરંગ :
આવે, આવે, જરી હાસ્ય સરે ત્યાં
આશ અને મુજ ભંગ :
મતીલા ! તેં તો વાલો રે. ૨

સંધ્યા પથારી પાયરે, ને
ગુથે રવિકર ફૂલ ;
હસતા જાગે તારલા, મારે
હૈયે વાગે શૂળ !
મતીલા ! તેં તો વાલો રે. ૩

લાંગા પંથ આશા તણા, ને
 લાંગા નભના પાટ ;
 લખ એયારી જન્મ વહે એવી
 લાંબી લાંબી તારી વાટ !
 મતીલા ! તેં તો વાલો રે. ૪

વાટ જોતાં તન તૂટ્યાં તરલ ને
 ખૂટ્યાં નયને નીર :
 વેગ, રે વેગ અદલ, આ તે કેવી
 યુગયુગભર તારી ધીર !
 મતીલા ! તેં તો વાલો ૩ ૫

નવસા દેશ

(માઢ-તાલ દાદરો)

મારા પ્રાણપ્રી ! શા કલેશ રે ?
જોતી, ઉઘડે આ નવસા દેશ ! (મુવ)

હાડી હાડી ઠરી આંખ આ ચમકે,
ઉપડે હાડા ઉરદેશ ;
આવે આવે ને આ નવ અધારાં, ને
થાય નવાજ ઉજ્જેશ રે : ૧
જોતી, ઉઘડે આ નવસા દેશ ! ૧

ક્યાં રહેશે ધગતાં એ સિંધુ ને ધરણી,
ક્યાં રહેશે મંદિર ને ગોખ ?
એકજ ટાણું આ નવસે નવાણુંમાં
જીવતો કો પામે જોખ રે : ૨
જોતી, ઉઘડે આ નવસા દેશ ! ૨

ધીમા ધીમા આવે વાયરા ને
મીઠી મીઠી લાગે લહેર ;
હનાં કપાળ આ શીતળ થારે,
શમશે સૌ દેહનાં ઝૂર રે ;
જોતી, ઉઘડે આ નવસા દેશ ! ૩

કડવું કડવું આ છવન જગતું ને
 કડવી છે દુઃખની વાત ;
 મીઠાં મીઠાં એમાં સ્વર્ગનાં સ્વપ્નાં ને
 મીઠી છે ધર્મમિરાત રે :
 જોતી, ઉઘડે આ નવસા દેશ ! ૪

સૂર્યના ^{પૂરે પૂરે} રંગોમાં પાંખો છે જોળી,
 રજનીનાં ચૂંટ્યાં છે ફૂલ :
 પ્રાણુપંખી ! હજી ઊંચાં છે ઊડવાં, હો !
 ગાવા ગાન અમૂલ્ય રે :
 જોતી, ઉઘડે આ નવસા દેશ ! ૫

દિશ દિશ ફેરી છૂટે છે દોરી ને
 ઉપડે આ પડદા અનેક ;
 આલની પાછળ આલ અનંત શાં
 ખુલી રહ્યાં દૂર છેક રે :
 જોતી, ઉઘડે આ નવસા દેશ ! ૬

જૂના જૂના રહેશે જોગ સૌ પૂડે,
 સૂની સૂની થશે વાટ :
 એક કિરણ ઝણકાતું ખીડાતું આ
 દેખાડે દૂરના વાટ રે :
 જોતી, ઉઘડે આ નવસા દેશ ! ૭

જોગી ! જગને લીધું જોઈ કે જે ? ૧૨૦
જોગીની જહાંગીરી જાણે કો, નાથજી ? ૧૧૮
જ્યોત જગવ અંતરની, મનવા ! ૭૯
ઝીણી ઝીણી ગળે ને ફરફરે ૪૦
ઝૂલે ઝૂલે આ વિશ્વનું વૃક્ષ ૭૬
હાંઠી હાંઠી વળ્યો હું, કહી નહીં જાણ્યો તું ૧૧૦
તારાં તીરથની ચાય હાસી ૭૨
હું ક્યાં નાસી જશે, સારા રસિયા ? ૩૨
થળથળ રખડે શું પ્રભુ જોવા ? ૭૦
દિલનાં દહાડિયાં દાઝીએ, નાથજી ! ૨૬
દીપ દિલે સળગાવો, ઓ દેવા ! ૩૬
ધનમદમાં શિદ એવા રહો હરખી ? ૬૪
ધર ધર, મનવા ! ચાલો ધર ધર ૬૧
નાથ ! તું રાખે તેમ રહું ૨૬
પાય પડું અમી આપો જે ૧
પૂર્વ પ્રભાત આ પલકે, પ્રવાસી હો ! ૧૩૧
પ્રભુ, તારે શિખરે હું કેમ કરી આવું જે ૧૮
પ્રભુને વાંટવાજી, ચાલો લૂંટવાજી ! ૮૯
પ્રભુશરણ વિણ કોણ ઉગારે ? ૨૩
પ્રભો ! તુજ ખારણે આજે અલખની ધુન મચાવું હું... ૯૫
પ્રાણ જે, દગ તુજ અંદર વાળ ! ૧૧૬
ફરો, ફરો જે પાછાં, ઓ મારાં ખાળ ! ૪૭
ખાવા, ક્યાં ચાલ્યા જગ છોડી ? ૧૦૪
જોલો રામરામ છ, જોલો રામરામ છ ! ૧૦૦
લજ મન ! દુઃખસંજન લગવાન ! ૫
ભરદરિયે ડોલે નાવડી જે મારી ૯૬
મન મારે તે પક્કા ૧૦૬
મનવા ! ગિંતા તારે કશી ? ૧૨૩
મને પળપળ તેં રાવનાળ્યો જે ઓ નાથ, ક્ષમા ! ૨૮
મને લાંબી ચાલ્યા લૂંટારા જે ૨૦

માફ કરો, પ્રભુ ! હું ગુણહીણો	૨૫
મારા પ્રાણપંખી ! શા કલેશ રે ?	૧૩૮
મારી તો ગઠ રે જીવાની	૬૦
મારું જીવન આ વહી નય	૧૩૬
મારે ઘેર બેઠાં આવી ગંગા	૧૨૯
મારે નતું ચેલી પાર રે, હો આવ રે હોડીવાળા !	૧૩૪
મારો કર ધરની !	૧૬
મારો કેડો ધરે કિરતાર રે	૫૨
મંદિરિયાં નવ વાસો રે, ખોલો દ્વાર !	૪૨
રાખ સરણુ તારે, પ્રભુ ! રાખ સરણુ તારે !	૧૫
રેતીમાં મદિર બંધાવું, જીઓની નાથ !	૧૦૮
રે પ્રભુ ! ક્યાં લગી એમ કુપાસો ?	૧૧૧
લગની ન કેમ લાગી રે	૭
વાગી વાગી અંદર સરણુઈ	૧૧૪
વિનવું રે, મને છોડી ન દે, મારા નાથ !	૩૪
સરણુ મન ! પ્રભુને ન રે તું !	૫૫
શાને સૂતાં એ સંસારિયાં !	૯૭
સારી આલમ જૂને છે તારા આનંદમાં	૧૨૫
સુરજન ! પ્રભુજને છાતું નઈ દહેજે ચોટકું	૮૬
હરિ ! મારી લાખવસાની હવેલી	૧૦૨
હરિવર મારા ! આજ ઉસટી	૧૨૭
હારી નકં રે હરિ ! ગુણ તુમ ગાતાં પાર ના રે	૧૩
હું તો લાગ્યો લાગ્યો દૂર મકં રે	૯
હું શું બોલું હવે, કિરતાર	૪૯

તોળી ! જગને લીધું તોય કે રે ? ૧૨૦
તોળીની જહાંગીરી જાણે કો, નાયજ ? ૧૧૮
જ્યોત જગવ આંતરની, મનવા ! ૭૯
ઝીણી ઝીણી ગળે ને ફરફરે ૪૭
હૂંઠે હૂંઠે આ વિધિનું વૃક્ષ ૭૬
હાંઠી હાંઠી વળથો હું, કહી નહી જાણ્યો તું ૧૧૦
તારાં તીરથની યાય હારી ૭૧
હું કયાં નાસી જશે, મારા રસિયા ? ૩૨
થળથળ રખડે શું મળુ જોતા ? ૭૭
દિલનાં દહાડિયાં દાઝીએ, નાયજ ! ૨૯
દીપ દિલે સળગાવો, ઓ દેવા ! ૩૬
ધનમદમાં શિદ એવા રહો હરણી ? ૬૪
ધર ધર, મનવા ! ખાલો ધર ધર ૬૧
નાય ! તું રાખે તેમ રહું ૨૬
પાય પડું આમી આગો રે ૧
પૂર્વે પ્રજાત આ પલકે, પ્રવાસી હો ! ૧૩૧
મળુ, તારે શિખરે હું કેમ કરી આવું રે ૧૮
મળુને લૂટવાજી, ચાલો લૂટવાજી ! ૮૬
મળુશરણ વિણ કોણ ઉગારે ? ૨૩
પ્રભો ! તુજ ખારણે આત્મે અલખની ધુન મચાવું હું ૯૫
પ્રાણુ રે, દગ તુજ અંદર વાળ ! ૧૧૬
ફરો, ફરો રે પાછાં, ઓ મારાં બાળ ! ૪૭
બાવા, કયાં ચાલ્યા જગ છોડી ? ૧૦૪
બોલો રામરામ જી, બોલો રામરામ જી ! ૧૦૦
લજ મન ! દુઃખલજન લગવાન ! ૫
લરદરિયે ડોલે નાવડી રે મારી ૯૬
મન મારે તે પક્ષા ૧૦૬
મનવા ! ચિંતા તારે કશી ? ૧૨૩
મને પળપળ તે રાવડાંયો રે ઓ નાય, ક્ષમા ! ૨૮
મને લૂંટી ચાલ્યા લૂંટારા રે ૨૭

માફ કરો, પ્રભુ ! હું ગુણહીનો ૨૫
મારા પ્રાણપંખી ! શા કલેરા રે ? ૧૩૮
મારી તો ગઈ રે જીવાની ૬૦
મારું જીવન આ વહી નય ૧૩૬
મારે ઘેર બેઠાં આવી ગંગા ૧૨૯
મારે બહું પેલી પાર રે, હો આવ રે હોડીવાળા ! ૧૩૪
મારો કર ધરની ! ૧૬
મારો કેડો ધરે ફિરતાર રે ૫૨
મંદિરિયાં નવ વાસો રે, ખોલો દ્વાર ! ૪૨
રાખ સરણ તારે, પ્રભુ ! રાખ સરણ તારે ! ૧૫
રેતીમાં મંદિર બંધાવું, જીઓની નાથ ! ૧૦૮
રે પ્રભુ ! ક્યાં લગી એમ છુપાસો ? ૧૧૧
લગની ન કેમ લાગી રે ૭
વાગી વાગી અંદર સરણાઈ ૧૧૪
વિનવું રે, મને છોડી ન દે, મારા નાથ ! ૩૪
સરણ મન ! પ્રભુને બંધ રે તું ! ૫૫
શાને સૂતાં ઓ સસારિયાં ! ૯૭
સારી આલસ જૂને છે તારા આનંદમાં ૧૨૫
સુરજન ! પ્રભુજીને છાતું બંધ કહેજો ઓરડું ૮૬
હરિ ! મારી લાખવસાની હવેલી ૧૦૨
હરિવર મારા ! આજ ઉલટતી ૧૨૭
હારી બંધ રે હરિ ! ગુણ તુજ ગાતાં પાર ના રે ૧૩
હું તો લાગ્યો ભાગ્યો દૂર બંધ રે ૯
હું શું બોલું હવે, ફિરતાર ૪૯

પીડિતોનાં ગીતો

ગુજરાત પુસ્તકમાળા

પુસ્તક ત્રીજું

પ્રકાશક :

કકલભાઈ કોઠારી

સૌરાષ્ટ્ર કાર્યાલય

રાણપુર.

પહેલી આવૃત્તિ

નંબર ૧૧૦૦

અમસ્ત : ૧૯૩૩

મુદ્રક :

ભાણુકલાલ અંબાશંકર દવે
નવ સ્વદેશી મુદ્રણાલય,
રાણપુર.

સ્વ. કવિ તર્મિહને
શતાબ્દિ ઉત્સવને અવસરે
સ મ ર્પણુ

શુદ્ધિ

પાત્રું	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૨૬	૩	શીરે	શિરે
૬૫	મથાણું	નિભર્યું	નિર્ભર્યું
૭૭	૬૧	સહજ	સહજ
”	૧૨	અહિંસ	અહિંસ

નિવેદન

‘સૌરાષ્ટ્ર’ તથા ‘પુલછાળ’માં પ્રગટ થયેલાં ગીતોનો આ સંગ્રહ છે. ‘સોના-નાવડી’ ‘કુમાર’માંથી, ‘વિરાટ-દર્શન’ ‘સત્યની શોધમાં’ નામના પુસ્તકમાંથી, અને ‘નિર્ભય’ ‘ગુજરાત’ માસિકના ટાગોર-અંકમાંથી લીધાં છે. એક જ હાથની એ બધી કૃતિઓ હોવાને કારણે એકત્ર સંઘરી છે.

નાળિયેરી પૂર્ણિમા :
સં. ૧૯૮૯

}

પ્રકાશક

અ નુ ક્ર મ

પૃષ્ઠ	પૃષ્ઠ
૧ *કોદાળીવાળો . . . ૧	૧૫ સ્વતંત્રતાની મીઠાશ . ૩૭
૨ કેદીનું કલ્પાંત . . . ૩	૧૬ *છેલ્લી પ્રાર્થના . . ૩૯
૩ શૈર્યવતીના વિલાપ . ૭	૧૭ *ઉઠો ! . . . ૪૧
૪ *કેમ ગમે ? . . . ૧૦	૧૮ *કાલ જાગે ! . . . ૪૩
૫ હાલરડું ૧૨	૧૯ અંતરની આહ . . . ૪૬
૬ શિવાજીનું હાલરડું . ૧૪	૨૦ છેલ્લો કટોરો . . . ૪૯
૭ તરણોનું મનોરાજ્ય . ૧૭	૨૧ માતા ! તારો બેટો
૮ ખેડુ સ્ત્રીનું સધ્યાગીત . ૧૯	આવે . . . ૫૨
૯ દ્રાગણ આયો . . . ૨૨	૨૨ છેલ્લી સલામ . . . ૫૬
૧૦ વૈશાખીદાવાનલ આવો ! ૨૫	૨૩ હિન્દુ જાતિને . . . ૬૦
૧૧ *ભીરૂ ૨૮	૨૪ અમે ! ૬૩
૧૨ ઘણુ રે બોલે ને- . ૩૦	૨૫ *નિર્ભય ૬૫
૧૩ નવ કહેજો ! . . . ૩૩	૨૬ *સોના-નાવડી . . . ૬૮
૧૪ ઝંખના ૩૫	૨૭ *વિરાટ-દર્શન . . . ૭૪

* આ નિશાનીવાળાં ૯ ગીતો પરભાષામાંથી ઉતારેલાં છે. બાકીનાં ૧૮ ગીતો સ્વતંત્ર રચેલાં છે.

પીડિતોનાં ગીતો

કોદાળીવાળો

વળેલો, કેડ્ય લાંગેલો, સૈકાના હઃખભારથી;
ઉલો છે ટેકવી કાયા, કોદાળી કરમાં લઇ.

ઉડા ડોળા ધગ ધગ થતી ભોંયમાં શું જીવે છે !
મોઢે એને શત યુગ તણી શૂન્યતા ઘૂંઘવે છે.
ગાલે ચીરા : નયન ફરતી દાઝ કાળી પડેલી;
સૈકાઓના સિતમઢગલે કેડ્ય વાંકી વળેલી.

વ્યર્થ એને હસાવો ના ! હસી એ શકશે નહિ;
નથી એને રહ્યાં આંસુ : રડી એ શકશે નહિ.

કોણે એને દૃઢ્ય કચર્યા હાસ્ય ને અશ્રુ ખેડ ?
કોણે એને જડ બળદનો મૂઢ બાંધુ બનાવ્યો ?
કોણે એનું કઠણ જડણ હચમચી ખેડવેલુ
ખુદ્ધ કેરો વિમળ દીવડો હાથ, કોણે ખુઝાવ્યો !

સાત સિંધુ તણી પાળ્યે, સામ્રાજ્યો ચણુનાર એ !
પ્રભુએ શું ઘડી દીધા આ સૌ માનવ-પત્યરો !

“ખાંધી એની શબ-નિસરણી શોધલે આલ-તારા !

“સીંચી એની રૂઢિર-ઝરણી રોપલે ગર્વ-ક્યારા !

“એની પીઠે ખડકી ખડકી તોપ, સૈન્યો, જહાજો,

“જીતો પૃથ્વી ! કતલ ચલવો !” જોલ એ શું પ્રભુનો ?

સ્વર્ગનાં અલ-શુગોથી દોજખી તળીઆ લગી;

નિહાળો : કે નથી સૃષ્ટિ વધુ લીધણ આ થકી.

ભૂખ્યા એના જઠર મહીં છે દેવતા—માત્ર બિન્દુ:

ન્યાંથી થોડે દિન પ્રગટશે વિશ્વવ્યાપી હુતાશ.

એ આંખોનાં અતલ ગરતે છૂપિયા સપ્ત સિંધુ,

જેની છોળે ગગનરમતા મહેલ હોશે વિનાશ.

નથી ખંડી છટા એ તો, લાંગેલી એ કેશ્ય છે;

સદીઓના સિતમ-ભારે હાંફતો હાડ-પુંજ છે.

કાળે એની કરુણ કથની - કોતરી એ વળાકે;

ઢાકાયે છે કંઈ દુઃખયુગો એ ઉડી કંદરામાં.

એ કદ્રૂપી શિકલ નિજ ઓળા મહીં ચિત્ર આંકે-

‘હૂ હૂ ! હૂ હૂ !’ શબ્દ કરતી જગતી દીન-ભતિ.

કેદીનું કલ્પાંત

ઉચી ઉચી ડાળના લીંબડા હો ભાઈ !
 ઉચી ઉચી ડાળના હો લીંબડા !
 મારે તું વિના ન કેઇની સગાઈ રે
 જેલનાં જીવન એવાં.

લાખ લાખ પાંદ તારી આંખડી હો ભાઈ !
 લાખ લાખ પાંદ તારી આંખડી;
 મારા ગામ તણી સીમડી કળાય રે ?—જેલનાં

મહીસાગર તીર મારાં ખોરડાં હો ભાઈ !
 મહીસાગર તીર મારા ખોરડાં;
 એની એસરીએ આંદની ચળાય રે—જેલનાં

ઘરની ધણીઆણી મારી ક્ષતમા હો ભાઈ !
 ઘરની ધણીઆણી ખીખી ક્ષતમા;
 જોજો, ખેતર ગંધ છે કે કુળા માંચ રે—જેલનાં

કાસદ કરી મેલ્ય એક કાગડો હો લાઇ,
કાસદ દઇ મેલ્ય કાળો કાગડો;
મને એક વાર હળી મળી જાય રે—જેલનાં

ત્રણ ત્રણ મહિનાની મુલાકાત છે હો લાઇ !
ત્રણ ત્રણ મહિનાની મુલાકાત છે;
ઝીણી જળીઓ આડેથી વાતો થાય રે—જેલનાં

કેજે, સીવડાવે નવાં પગરખાં રે લાઇ !
કેજે સીવડાવે નવાં પગરખાં;
એના તળીઆમાં રૂપૈયા રખાય રે—જેલનાં

રૂપીઓ દેવો પડે સપાઈને રે લાઇ !
રૂપીઓ દેવો પડે સપાઈને;
નથી દેતા તો ચામડાં ચીરાય રે—જેલનાં

પંદર મીલેટના મેળાપ છે રે લાઇ !
પંદર મીલેટના મેળાપ છે;
હાં, હાંડી ! જળવજે રોઈ ના જવાય રે—જેલનાં

રોશું તો પડશે મને ઘોઝલા રે લાઇ !
રોશું તો પડશે ધીંગા ઘોઝલા;
તારી નજર સામે એ નૈ સહાય રે—જેલનાં

મરિયમ નાની છે મારી દીકરી રે લાઈ !
મરિયમ નામે છે ડાહી દીકરી;
એને કે'જે જાણીને ન અડાય રે—જેલનાં

મરિયમની કૂણી કૂણી આંગળી રે લાઈ !
મરિયમની કૂણી કૂણી આંગળી;
એને ટેરવે અડું તો સજા થાય રે—જેલનાં

મરિયમને દૂરથી બકા કરું રે લાઈ !
મરિયમને દૂરથી બકા કરું;
તો તો જેલર ખારો થઈ ખીજાય રે—જેલનાં

પૂછીશ ના સુખદુઃખની વાતડી રે લાઈ !
પૂછીશ ના ભીતર તણી વાતડી;
મારાં માફી તણાં દનૈયાં કપાય રે—જેલનાં

બરધીઆને કાંધ હવે કેમ છે રે લાઈ !
(મારા) બરધીઆને કાંધ હવે કેમ છે ?
રે'તા ભૂખ્યા કે રાતના ધરાય રે?—જેલનાં

અરધાં ભૂખ્યાં તમે લલે રહો રે લાઈ !
અરધાં ભૂખ્યાં તમે લલે રહો;
મારા બરધીયાની સાર લ્યો સવાઈ રે—જેલનાં

વેચો વળીઓ ને વેચો વાંસડા હો લાઈ !
 વેચો વળીઓ ને વેચો વાંસડા;
 મારા ઝરધીયાને વરસ બે જીવાડ્ય રે—જેલનાં

ફટકા ફાંસીનું શીખું કામ બે હું લાઈ !
 ફટકા ફાંસીનું ખુરું કામ બે;
 વધે માફી વળી રૂપૈયા રંજાય રે—જેલનાં

(પણ) બદનામી થાય આખી જેલમાં હો લાઈ !
 બદનામી થાય આખી જેલમાં;
 પીર દાવલશા સોણુલે લખાય રે—જેલનાં

ઘોળી માફી ને ઘોળ્યા રૂપૈયા હો લાઈ !
 ઘોળી માફી ને ઘોળ્યા રૂપીઆ;
 વરસ બે તો વહી જશે પલકે માંય રે—જેલનાં

શૌર્યવતીના વિલાપ

: દાળ :

“ધન્ય હો ધન્ય જ પૂણ્ય પ્રદેશ
“અમારો ગુણીઅલ ગુર્જર દેશ”

કંથનાં કોમળ દિલ ક્યમ કર્યાં !
પ્રભુ ! શીઠ કાયર ભાવો ભર્યાં !

મહા નવાલામુખી ન્યમ ખૂઝાય,
સિંધુજળ ઠરી ઠરી થીજી નય,
આલથી તારક-મંડળ ખરે,
હીમગિરિ શૃંગે ઉથલી ખડે,
નિહાળી ગગનપતિની આંખ
ગરૂડ સંકેલી બેઝે પાંખ;

ગાઠ એહવાં હેડાં પિયુનાં આજે રગમગ થાય.
ગગન લગી ગજવેલાં એનાં શૌર્ય-ગાન શોષાય-

કંથનાં કોમળ દિલ ક્યમ કર્યાં !
પ્રભુ ! શીઠ કાયર ભાવો ભર્યાં !

રાખતો સદા રાતુડાં નેન,
 ભર્યાં ભરપૂર કંઠપના-ઘેન,
 વીંઝતો જહીં વાણુ-સમશેર,
 ઉમટતા રણુરસિયાના ઘેર;
 મનાયો મહા શૌર્ય-ચક્રચૂર,
 મદોન્નત મેંગળ ગાંડોતૂર.

તારાં તપ ડોલાવણુ પાપી કોણુ દ્વંદ્વમાં જાગે !
 રામ રામ મુજ લજિજત દેહે ઝળળળ ઝાળો લાગે !

પિયુનાં પોંચાં દિલ કાં કર્યાં !
 પ્રભુ ! ક્યમ કાયર લાવો ભર્યાં !

લલિત લાગણીઓના લલકાર
 છોડ : ખંજરી બજાવે કાળ,
 ચોયદિશ ચુદ્ધ-ધખારા ઝરે,
 પુણ્ય શા માત-ખેટકા મરે,
 મોજ શે સૂઝે તને મસાણુ ?
 આગ બિચ ક્યમ ગમતી પુલ-લહાણુ ?

રસતરસ્યા ! એ મધુ-રઝનીને આજ ન સંભારાય;
 પ્રલયદેવનાં ડહકત ડમરૂ : ત્યાં મુજ મનહું ધાય.

કંથના કોમળ દિલ ક્યમ કર્યાં !
 પ્રભુ ! શીદ કાયર લાવો ભર્યાં !

દેખી ઘનઘટા મોરલો ધાય,
ગગન કડકડે તેમ મલકાય,
વીજના વજ્ર-ધાવં વરસાંત,
પંખી ત્યમ અધિક મસ્ત હર્ષન્ત,
ઢેલડી એહ રૂપ પર ઢળે,
ટહુકતી પ્રણય-વારણે લળે:

હું ય એજ ટહુકાર અંતરે ભરી જોઈ છું વાટ;
રુદ્ર-રૂપ વહાલમણ તારાં તલખું વરવા માટ;

કંથનાં કોમળ દિલ કાં કર્યાં!
પ્રભુ! શીઘ્ર કાયર ભાવો ભર્યાં!

શિવાજીનું હાલરડું

આલમાં ઉગેલ ચાંદલો ને જીજીબાઈને આજ્યાં બાળ,
બાળૂડાને માત હીચાળે
ધણુણુણુ કુંગરા બોલે !

શિવાજીને નીંદરે નાવે
માતા જીજીબાઈ જૂલાવે.

પેટમાં પોઢીને સાંભળેલી બાળે રામ લખમણની વાત,
માતાજીને મુખ ને દિ'થી
ઉડી એની ઉઘ તે દિ'થી.

પોઢને રે મારાં બાળ ! પોઢી લેજો પેટ ભરીને આજ,
કાલે કાળાં જીવ બેલાશે
સૂવા ટાણું ક્યાંય ને રેશે.

ધાવળે રે મારાં પેટ ! ધારી લેળે ખૂબ ધપીને દૂધ,
રે'શે નહિ રણુઘેલૂડા !
ખાવા મૂઠી ધાનની વેળા.

પે'રી ઓઢી લેળે પાતળા રે ! પીળાં લાલ પીરણ ચીર,
કાયા તારી લોહીમાં ના'શે
ઢાંકણુ તે દિ' ઢાલનું થાશે.

ધૂધરા, ધાવણી, પોપટ-લાકડી ફેરવી લેળે આજ;
તે દિ' તારે હાથ રે'વાની
રાતી ખંખોળ લવાની.

લાલ કંકુ કેરા ચાંદલા ને ભાલે તાણુને કેસર-આલ્ય;
તે દિ' તે સીંદૂરીઆ થાયા
છાતી માથે ઝીલવા બાપા !

માત પિતા ચોરે ચૂમીઓ રે બાળા ! ઝીલળે ખેવડ ગાલ !
તે દિ' તારાં મોઢડાં માથે
ધૂંવાધાર તોપ મંડાશે.

આજ માતાજીની ગોઢમાં રે તુંને હુંકે આવે આઠ પો'ર,
તે દિ' કાળી મેઘલી રાતે
વાયું ટાઢા મોતના વાશે.

હાલરડું

[ખેડૂતની ત્રી ખાંસીના રાગમાં પીડાતા બાળને હીચોળતી ગાય છે.]

*

ખાંસી બા મા રે !

ખાંસી બા મા !

ઉચે સાદે ઉધરસ બા મા રે !

ખાંસી બા મા !

શેઠીયે! સાંભળશે તો ભાડા સાડૂ બાઝી મરશે,
દીકરા ! તું દુશમન થા મા રે ! ખાંસી બા મા !

સંધીડો સાંભળશે તો લેણા સાડૂ લોહી પીશે,
કળથી નથી ખેતરામાં રે ! ખાંસી બા મા !

આખો દા'ડો ધાવું! ધાવું! ભૂખ્યાં ધાવણ ક્યાંથી લાવું ?
શું ચૂસતો ચામડામાં રે ! ખાંસી બા મા !

વેદના બે ન ખમાતી, દબાવી રાખવી છાતી,
'મામ ! મામ !' કહી માથું બા મા રે ! ખાંસી બા મા !

ભૂખથી તો રોગ જવે, મીઠી મીઠી નીંદર આવે,
ઘોંટાઈ રહે ઘોડિયામાં રે ! ખાંસી ખા મા !

મા'જન દેતા ધરમાદા, તો યે શેનાં મરો માંદાં !
પુરવે ક્યારે પાપ-કામાં રે ! ખાંસી ખા મા !

લીલા પીળા સીસામાંથી, ઝીણા મોટા આંકા માપી,
દવા પાપ દાગતર મામા રે ! ખાંસી ખા મા !

ઓસડ સાટુ આઠ આના, આખ્યા એને છાનામાના,
મૂકશે નળી કાળજમાં રે ! ખાંસી ખા મા !

ખાપો તારો તારે પાપે, પાણી-ખાણે પાણી કાપે;
તુરીયો લખે જોટાં નામાં રે ! ખાંસી ખા મા !

ફૂડીઆએ દાડી કાપી, ઘાસેલી બેઆની આપી;
માજસ્ટ્રેટ એની વહુના મામા રે ! ખાંસી ખા મા !

ઉચે સાદે ઉધરસ ખા મા રે !
ખાંસી ખા મા !

મારી રે વિપદના વિસામા રે !
ખાંસી ખા મા !

ખાંસી ખા મા રે !
ખાંસી ખા મા !

કેમ ગમે ?

ધરતીને પટે પગલે પગલે
 મુઠી ધાન વિના નાનાં બાળ ભરે,
 પ્રજુહીન આકાશેથી, આગ ઝરે,

અહોરાત કરેડ કરેડ ગરીબોના પ્રાણ ધનિકોને હાથ રમે,
 ત્યારે હાય રે હાય કવિ ! તુંને સંધ્યાના રંગ તણાં શેણે ગીત ગમે !

લથડી લથડી ડગલાં ભરતી
 લાખો નાર ગલી ગલીએ ફરતી
 સારી રાત ભૂખે મજૂરી કરતી,

‘મારાં બાળ પરાડિયે જાગીને માગશે ભાત’ વિચારી એ દેહ દમે,
 ત્યારે હાય રે હાય કવિ ! તુંને પંખી ને પાણી તણાં શેણે ગીત ગમે !

લાખો મીલ-મજૂરોની આંખ મહી
 ધૂમે મૃત્યુની છાંય, શું દીડી નહીં,
 એની યંત્રોમાં કાય પિસાઇ રહી;

એની જિન્દગી સારી રૂધિરભીની કથની સમ કેમ સુઝે ન તને !
 ત્યારે હાય રે હાય કવિ ! તુંને કુંજો ને કોકિલાનાં શેણે ગીત ગમે !

મન ! છેડ નિહાળવા તારલિયા,
કાળાં કેદખાનાં કેરા જે સળિયા,
એનાં કંદન શું નથી સાંભળિયાં !

એની લીતર મૌન એકાકી રીખાઈ રીખાઈ હુઝરોના પ્રાણ શમે,
ત્યારે હાય રે હાય કવિ ! તુંને સાગર-તીર કેરાં શેણે ગીત ગમે !

મહા રોગ ને મૃત્યુના સાગરમાં
લાખો ચીસ નિઃસાસ ભર્યા જગમાં
સિતમે સળગાંત ધરા—તલમાં,

રસ સુંદરતા કેરી શાયરી છે બધી જાળ સુનેરી ભુખ્યાં જનને,
ત્યારે હાય રે હાય કવિ ! તુંને શબ્દોની આતુરી ગુંથવી કેમ ગમે !

દિન રાત જેઓની નસેતસમાં
પડે ઘોષ ભયંકર યંત્ર તણા,
પીથે ઝેરી હવા જે દમેદમમાં

એને શાયર શું ! કવિતા શું ! પુલો અને તારલિયામાં એ કેમ રમે !
ત્યારે હાય રે હાય કવિ ! તુંને કૃષ્ણ કનૈયાની ખંસરી શેણે ગમે !

મારા વિશ્વની જે દિ' કુધા સમશે,
ભુખ્યાં બાળુડાં પેટ ભરી જમશે,
પૂરી રોટી પ્રતિ જનને જડશે,

કવિ ! તે દિન નીલ આકાશ તારા કેરી સુંદરતા સહુ સ્માર્ય બને,
તારાં કૃજન આજ જલાવો દે પ્રાણ ! રે દંભ ગાવા તને કેમ ગમે !

આજ માતા દેતી પાથરી રે કૂણાં પુલહાં કેરી સેજ,
તે દિ' તારી વીર-પથારી
પાથરશે વીરાભૂતળી.

આજ માતાજીને જોળલે રે તારાં માથડાં ઝોલે જાય,
તે દિ' તારે ચોરીકાં
મેલાશે તીર બંધૂકાં.

સૂઈ લેજે મારા કેસરી રે ! તારી હિન્દવાણું જોવે વાટ,
જગી વે'લો આવ બાળૂડા !
માને હાથ ભેટ બંધાવા.

જગી વે'લો આવજે વીરા !
ટીલું માના લોહીતું લેવા !

શિવાજીને નીંદરે નાવે
માતા જીજ્ઞાસ જૂલાવે.
બાળૂડાને માત હોંચોળે
ધણણણ ડુંગરા ઝોલે.

તરુણોનું મનોરાજ્ય

ઘટમાં ઘોડાં થનગને, આતમ વીંઝે પાંખ;
અણદીઠેલી લોભ પર યૌવન માંડે આંખ.

આજ અણદીઠ ભૂમિ તણે કાંઠે
વિશ્વભરના યુવાનોની આંખો અડે
પંથ જાણ્યા વિના પ્રાણુ ઘોડે ચડે
ગરૂડ શી પાંખ આતમ વિષે ઉઘડે.

કેસરિયા વાઘા કરી જોખન જીદ્ધ ચડે;
રોકણહારં કાણુ છે ! કોનાં નેન રડે !

કોઈ પ્રિયજન તણાં નેન રહ્યો નહિ !
યુદ્ધ ચડતાને અપશુકન ધર્યો નહિ !
કેસરી વીરના કોડ હર્યો નહિ !
મત્ત યૌવન તણી ગોત કર્યો નહિ !

રગરગિયાં, રડિયાં ઘણું, પડિયાં સહુને પાય,
લાતો ખાધી, લથડિયાં, એ દિન આઘ્યા જાય.

ખેડુ સ્ત્રીનું સંઘ્યાગીત

કે સમી સાંજના તારલિયા ! સો સો બહેનીના વીર
સાંજલ તારા ! ગુણીયલ તારા !

કે તુજ ઉગ્યે પંખીડલાં લપછપતાં તરૂવર ડાળ
સાંજલ તારા ! ઝગમગ તારા !

કે તુજ ઉગ્યે ધણુ ગાવડી વળી નતી વાછરૂ પાસ
સાંજલ તારા ! ટમ ટમ તારા !

કે તુજ ઉગ્યે પુલડાં તજ મધપૂડે પોઠે માખ
સાંજલ તારા ! રૂમઝૂમ તારા !

કે તુજ ઉગ્યે આકાશ-સમુદર માંડે ઉરની વાત
સાંજલ તારા ! ટલમલ તારા !

કે તુજ ઉગ્યે ઘર આવતા મનુરોના લથળથ ઘેર !
સાંજલ તારા ! નિર્મલ તારા !

કે તુજ ઉગ્યે પનિયારોં પિયુ સું માંડે મદલર મીટ
સાંજલ તારા ! ઝલમલ તારા !

કે તુજ ઉગ્યે વનિતા હળે વાલમના ખોળા માંય
સાંજલ તારા ! શ્રમહર તારા !

કે તુજ ઉચ્ચે વિષ્ણુતાં સહુને ફરી મળ્યાની આસ
સાંજલ તારા ! રાજલ તારા !

કે હું એક જ હતભાગણી ! મારો શો દીઠો તે' દોષ
સાંજલ તારા ! ખાંધવ તારા !

કે આઘાં ખેતર ખેડતો મારો ખેડુ ક્યાં રોકાય
સાંજલ તારા ! સોનલ તારા !

કે હજી જૂલ્યા મુજ વાછડા : ક્યમ હજી ન લાળું ખેપ
સાંજલ તારા ! દેવલ તારા !

કે ખાળપણેથી જોતર્યા : મને કુકી ગયાની ખીક
સાંજલ તારા ! હીરલ તારા !

કે દૂખળડા એ હાથની નવ દેખું રમતી રાશ
સાંજલ તારા ! તેજલ તારા !

કે થાકીપાકી જીભના નવ ડચકારા સંભળાય
સાંજલ તારા ! સુખિયા તારા !

કે જૂખ્યા પગની ડાંકુ ભરતો નવ ભાળું ભરથાર
સાંજલ તારા ! ખાંધવ તારા !

કે વરસ ખધું રળવું છતાં નવ અધઘડીના વિશ્રામ
સાંજલ તારા ! ટલમલ તારા !

કે પ્રત ઉત્સવ જગ ઉજવે, મારે ગળે ન આવે ગીત
સાંજલ તારા ! શુણીયલ તારા !

કે ચંદણ-છાંટી રાતડી : મારા હૈયામાં ન હુલાસ
સાંજલ તારા ! રૂમઝૂમ તારા !

કે અવડી વસમી શે હુશે આ કાઠીકાની ખેડય
સાંજલ તારા ! જળહુળ તારા !

કે દુશમન પણ નવ ખેડલો આ દરખારીડો દેશ
સાંજલ તારા ! દેવલ તારા !

ફાગણુ આયો !

ફાગણુ આયો ફાગણુ આયો ફાગણુ આયો રે
ઋતુઓ કેરો રાજન આયો, ફાગણુ આયો રે.

‘પુલકે છાયો : રંગ સુહાયો :
‘મલયાનિલની ફારમ વાયો :’
ભૂઠેભૂઠો કવિજન ગાયો

ફાગણુ આયો રે
સળગતો ફાગણુ આયો રે.

વસંત ક્યાં છે ? કોનાં પૂજન ?
ક્યાં દીઠાં ભમરાનાં ગુંજન ?
રસધેલાંનાં કૌમુદી-કૂજન

કોઈ ન લાયો રે
ધધખતો ફાગણુ આયો રે

કયાં પુલવાડી ? કોયલડી કયાં ?
કુવે નવાણે પાણી ફૂકયાં,
માએ રડતાં બાળક મૂકયાં:

સ્નેહ સુકાયો રે
મહાનલ ફાગણ આયો રે

પ્રભુ-મંદિરીએ પુષ્પ-હીંડોળા :
દ્વાર ખડાં કુધિતોનાં ટોળાં :
હૂ હૂ સૂર કરે વંટોળા :

નટવર ના'યો રે
ભયંકર ફાગણ આયો રે.

થેઇથેઇકાર દઇ કર-તાલી
નાચે નવ ગોપી મતવાલી :
આ તો ઠાલી કોપ-કરાલી :

તાંડવ ગાયો રે
મલયકર ફાગણ આયો રે.

સંતોષી પુરજનને આંગણ
નવ ચેતાયા હોમ-હુતાશન
આ તો કાળ-ચિતાનાં દર્શન,

ધૂમ્ર છવાયો રે
ધૂંધળો ફાગણ આયો રે.

ફાગણ અયો ફાગણ આયો ફાગણ આયો રે
જૂઠેજૂઠે કવિજન ગાયો ફાગણ આયો રે.

વૈશાખી દાવાનલ આવો !

વૈશાખી દાવાનલ આવો દિલદાર !
ચોગમ હૂતાશન ચેતાવો દિલદાર !

૧

રંકેનાં બાળ હબ્બુ થોડી થોડી છાયા
ગોતીગોતીને રહ્યાં રક્ષી નિજ કાયા :
ધરતી નાની ને જનો જાય ઉભરાયાં.

સાત નવા સૂરજ બોલાવો દિલદાર !
પાંદ પાંદ આડનાં જલાવો દિલદાર !
સહરા-બસ સહરા પથરાવો દિલદાર !
વૈશાખી દાવાનલ આવો દિલદાર !

૨

કોડો કંગાલ હબ્બુ કેમ કરી જીવે !
અરધી રોટી-ને ઉપર પાણી ઘુંટ પીવે !
શીતળ રાતોમાં સુખે ભોંય પડી સૂવે !

રાત્રિની ઠંડક સળગાવો દિલદાર !
લાવાની નદીઓ રેલાવો દિલદાર !

ભૂકમ્પે ડુંગર ડાલાવો દિલદાર !
વૈશાખી દાવાનલ આવો દિલદાર !

૩

હજીયે બેકાર નાર શીરે સાળુ નાખે,
ધાવતા બેટકાને પાલવડે ઢાંકે,
શીગડ ધાગડ કરીને દેહ-લાજ રાખે;

કયાંથી આ ફાજલ ટુકડાઓ દિલદાર !
ફાજલ સખ સાયખી જલાવો દિલદાર !
વંટોળા આંધી ફરકાવો દિલદાર !
વૈશાખી દાવાનલ આવો દિલદાર !

૪

જનની નિજ બાળને ન હજી ખાઈ જાતી:
હજીયે ટપકે સફેદ નીર એની છાતી:
હજી એની રક્તધાર રાતી ને રાતી !

છેલ્લાં એ અમૃત શોષાવો દિલદાર !
દિલ દિલ વિષ-વેલડીઓ વાવો દિલદાર !
કુદરતના કેમ સખ પલટાવો દિલદાર !
વૈશાખી દાવાનલ આવો દિલદાર !

૫

ખુલ્લે પગ માનવી મદાંધ બની ચાલે,
ધખતે મધ્યાહ્ન મોજ વગડાની મ્હાલે,
ચરણોનાં હાડચામ હજી કેમ હાલે !

લાવો રે અદકાં દુઃખ લાવો દિલદાર !
 રકોની ધીરજ સખ ખાચો દિલદાર !
 પામરતા જનની દિખલાવો દિલદાર !
 વૈશાખી દાવાનલ આવો દિલદાર !

૬

નિર્જલ દુષ્કાળ, મહારોગ, મહામારી,
 નરનારી ખાલકોની જૂજવી બિમારી
 જગવો ! ઘરઘર કરો કૃતાંતની પથારી:

નિર્જલને જીવવા ન.દાવો દિલદાર !
 રિદ્ધિવંતોનાં ગીત ગાવો દિલદાર !
 જગને જનભીડથી ખચાવો દિલદાર !
 થોડાં ગડલાગીને વસાવો દિલદાર !

વૈશાખી દાવાનલ આવો દિલદાર !
 ચોગમ ફતાશન ચેતાવો દિલદાર !

ભીરૂ

[બ્રહ્મણ]

‘ધરા પર માહરે કોઈ શત્રુ નથી’
કાયરો એ અહંકાર ધરતા;
મદે કતવ્ય-સંશ્રામના જંગમાં,
લાખ શત્રુને રકતે નિતરતા.

તું રિપુહીન હોવાની શેખી ન કર!
બંધુ ! નિર્વીર્ય એ દર્પ ગાવે;
ખડાદુરો સત્યને કાજ નિર્મમ બની
મિત્રની શત્રુતા એ વધાવે.

દેશદ્રોહી તણી કમર પર ત્રાટકી,
તેં નથી મિત્ર શું ઘાવ દીધા ?
જૂઠડી જીભ પરથી અમી-પાત્રને
તેં નથી મિત્ર શું ઘૂળ કીધા ?

ધર્મને વેશ પાખંડ પૂજાય ત્યાં
 બંધુ ! શું ખડ્ડું લે તું ન ધાયો ?
 સત્યનાં સ્વાંગ પેરી ઉભું જૂઠ ત્યાં
 જૂઝીને મિત્ર શું નવ ઘવાયો ?

સૌમ્ય તું ! ભલો તું ! સંત ભદ્રિક તું !
 ભાઈ, એ છે બધી તારી : ભ્રમણા ;
 રંક તું, દીન તું, ભીરૂ ઠંગાલ તું,
 સ્વાદ ચાખ્યા નથી તે' જખમના.

ઘણ રે બોલે ને-

[ઢાળ બજનતો : વચલા આંતરા 'જેસલ કરી લે વિચાર' એ ઢાળમાં]

ઘણ રે બોલે ને એરણ સાંભળે જ.
બંધુડો બોલે ને બેનડ સાંભળે જ.

એ જ સાંભળે વેદનાની વાત
વેણે રે વેણે હો સત-પ્રલડાં ઝરે જ.

૧

બહુ દિન ઘડી રે તલવાર
ઘડી કાંઈ તોયું ને મનવાર
પાંચ સાત શુરાના જયકાર
કાજ ખૂબ બેલાણા સંહાર,
હો એરણ બેની—ઘણ રે બોલે ને.

૨

પોકારે જમીના કણ કણ કારમાં જ.
પોકારે પાણીડાં પારાવારનાં જ.
જળ થળ પોકારે થરથરી
કબજની જગ્યા છે નહિ જરી,

ભીસોભીસ ખાંભીયું ખુબ ભરી
હાય ! તોય તોયું રહી નવ ચરી
હો એરણુ બેની-ધણુ રે બાલે ને

૩

સઠીયું જલે રે બળતા પો'રની છ.
ધમણ્યું ધમે રે ધખતા પો'રની છ.
ખન ખન અંગારે ઓરાણા
કસખી ને કારીગર ભરખાણા
કોડ નર છવંતા બક્ષાણા
તોય પૂરા રોટા નવ શેકાણા
હો એરણુ બેની—ધણુ રે બાલે ને

૪

હથોડા પડે રે આજ જેના હાથના છ.
તનડાં તુટે રે આજ જેની કાયનાં છ.
સોઈ નર હાંડીને આજ ઉલો
ઘટકામાં ઘટે એક મનસૂબો
બાળ મારાં માગે અન્ન કેરી દેગ,
દેવે કોણુ ? સાંતીડું કે તેગ ?
હો એરણુ બેની—ધણુ રે બાલે ને

૫

આનુથી નવેલાં ઘડતર માંડવાં છ.
ખડગ ખાંડાંને કણુ કણુ ખાંડવાં છ.

ખાંડી ખાંડી ઘડો હળ કેરાં સાજ;
 ઝીણી રૂડી દાતરડીનાં રાજ
 આજ ખંડખંડોમાં મંડાય
 એણી પેરે આપણુ તેડાં થાય
 હો એરણુ ઝેની—ઘણુ રે બોલે ને.

૬

ઘડો હો બાળક કેરાં ઘોડીયાં જ.
 ઘડો હો વિચાતણુ નારના દોલિયાં જ.
 ભાઈ મારા ! ગાળીને તોપગોળાં
 ઘડો સુઈ મોચીનાં સંચ બોળા;
 ઘડો રાંક રેટૂડાની આરો
 ઘડો દેવ-તંબુરાના તારો
 હો એરણુ ઝેની—ઘણુ રે બોલે ને.

૭

લાંગો હો લાંગો હો રથ રણુ-જેઘનાં જ.
 પાવળડાં ઘડો હો છોડાંનાં દૂધનાં જ.
 ભાઈ મારા હુવારી ! ભડ રેજે,
 આજ છેલ્લી વેળાના ધાવ દેજે,
 ધાયે ધાયે સંભાર્યે ઘટડામાં
 કોડ કોડ શોષિતો દુનિયાનાં
 હો એરણુ ઝેની—ઘણુ રે બોલે ને.

❧

નવ કહેજો !

રણુવગડા જેણે વીંધ્યા,
વહાલી જેને વનવાટ;
જે મરતાં લગ અંખેલો
ઘનઘોર વિજન રઝળાટ;

જે ગગન ચુંબતા ગિરિશૃંગે સુણતો હાકલ આવરામ,
એ સુલટ કાજ કો' નવ કહેજો “પ્રભુ દે એને વિશ્રામ !”

દમ દમ ક્રમે' મચી રહેતાં
ઉંછળે ઉરમાં ધબકાર,
લલી એ એની વિશ્રાંતિ,
એ સુખ, જીવન-આધાર.

એ પડે, લડથડે, છતાં ઉઠી ફરી ચડે સુદ્ધ અવિરામ,
એ સુલટ કાજ કો' નવ કહેજો “પ્રભુ દે એને વિશ્રામ !”

ધગધગ ધબતી સહરામાં
એ મહાલે શીતળ સેજ,

ઘન ઘન અંધાર-નિશામાં
લાળે લાસ્કરનાં તેજ;

વંદોળ વિષે પણ પામન્તો પુલ-હોલ તણા આરામ,
એ સુલટ કાજ કો' નવ કહેજે “પ્રભુ દે એને વિશ્રામ!”

ન્યમ શતશત પહાડ-શિખરથી
જળધોધ ઘુઘવતો નય,
ન્યમ ખુશખુશાલ કો જોદે
નિજ અશ્વ નચવતો નય;

ત્યમ સત્ય તણો શોધક નિજ પંથે ધસે સદા અવિરામ,
એ સુલટ કાજ કો' નવ કહેજે “પ્રભુ દે એને વિશ્રામ!”

વનવનનાં વદન હસવતી
કો સરિતા આલી નય,
દુર્ગંધ જગતની વહતી
સાગરમાં શાંત સમાય;

સાચા જગસેવકતું જીવન ત્યમ પામે મૌન વિરામ,
એ સુલગ કાજ કો' નવ કહેજે “પ્રભુ દે એને વિશ્રામ!”

અંખના

મારી માઝમ રાતનાં સોણલાં, ચમકી ચમકી ચાલ્યાં જાય.
મારી આતમ-જ્યોતના દીવડા, ઝબુકી ઝબુકી અંખવાય.

અંખે જરી રેતાં લોચનિયાં ત્યાં ઝગકીને જાગી જવાય;
આઘે આઘે આછા યુગનર ઠેરા પડછાયા પથરાય રે,
મહાવીર મોટા દરશાય-મારી૦

આલ લગી એનાં મસ્તક ઉંચાં ને પગ અડતા પાતાળ;
જુગ જુગના જેણે કાળ વલોવ્યા ને ડોલાવી હુંગરમાળ રે
ફોડી જીવન-રૂંધણ પાળ-મારી૦

ઠપકો દેતી હસતી પ્રતિમાઓ એ ઝળહળતી ચાલી જાય;
સ્વપ્ન સરે, મારે કાન પડે મારા દેશની ઉડેરી હાય રે
એનાં બંધન ક્યારે કપાય !-મારી૦

૩૬ પીડિતોનાં ગીતો

ઘન ઘન અંધારાં વીંઝણુહારે જાગે ના કે મહાવીર;
ડરતાં ડરતાં ડગલાં ભરતાં આ તો વામન સરખાં શરીર રે
અણુર્ભાજેલાં ઉભાં છે તીર-મારી૦

જરીક જરીક ડગ માંડતાં મારી જનનીને ના વળે ઝંપ,
આવો વિશ્વવ! આવો મીઠા જ્વાલામુખી! આવો રૂડા ભુમિ-કંપ રે
તોડો જીર્ણતાના જૂના થંભ!-મારી૦

સ્વતંત્રતાની મીઠાશ

[હી ન તું ગાફિલ ગાભરા ! તારે અંતરે શી આંટી પડી-એ ઢાળ]
તારા નામમાં એા સ્વતંત્રતા, મીઠી આ શી વતસલતા ભરી !
મુરદાં મસાણેથી જગતાં, તારા શબ્દમાં શી સુધા ભરી !

પૂછી જોજો કેઈ ગુલામને
ઉઠ્યા કેવા એાઘ એને મને
મળી મુક્તિ મંગલ જે દિને,

એને કાને શબ્દ પડ્યો ‘તું સ્વાધીન !’ શી એાહો સુખની ઘડી !
એની આંખ લાલમલાલ, છાતીમાં છોજો છલકાઈ પડી.
—તારા નામમાં એા સ્વતંત્રતા

એને લાન મુક્તિ તાણું થયું,
એનું દૈન્ય કયાં ટપકી ગયું !
એનું દિલ-ગુલાબ ખુલી રહ્યું,

એના મસ્તકે નમવાનું ભૂલી આભસું માંડી આંખડી,
એની ઉર્મિ રાંક મટી રૂડા જગ-ખાગમાં રમવા ચડી
—તારા નામમાં એા સ્વતંત્રતા

પહું કેદખાનાંને ઓરડે,
લટકું ચે ફાંસીને દોરડે,
લાખો ગોળી તોપ તણી ગડે.

તારો હાથ હોય લલાટ, તો ભલે આવે જુદમ તણી ઝડી!
તારું નામ હોય જખાન, તો શી છે ભીતિ ઓ મારી માવડી!
—તારા નામમાં ઓ સ્વતંત્રતા૦

કાળી રાત ચોગમ ધૂધવે,
લાખો શાયખંધુજનો લવે,
ઠડાલાં વેરી થૈ રોવે મુંઝવે,

છુપ્યા ચંદ્ર સૂરજ તારલા, મધસાગરે મારી નાવડી,
ત્યાં ચે જોઉં દૂર અખૂકતી તારા દ્વારની ઝીણી દીવડી!
—તારા નામમાં ઓ સ્વતંત્રતા૦

મારા દેશનાં સહુ શોષિતો
દુનિયાનાં પીડિતો તાપિતો
ખૂણે ખૂણે ગાય તારાં ગીતો,

એનાં ભૂખ્યાં પેટ છતાં એને કેવી મોંઘી તું કેવી મીઠડી!
એનાં બેડીબંધન તૂટશે, એવી આશે ખલક બધી ખડી.
—તારા નામમાં ઓ સ્વતંત્રતા૦

છેલ્લી પ્રાર્થના

હજારો વર્ષની જૂની અમારી વેદનાઓ,
કલેજાં ચીરતી કમ્પાવતી અમ લય-કથાઓ.
મરેલાનાં રૂધિર ને જીવતાનાં આંસુડાંઓ,
સમર્પણ એ સહુ તારે કદમ ખ્યારા પ્રભુ ઓ!

અમારા યજ્ઞનો છેલ્લો ખલિ: આમીન કે'જે!
શુભાવેલી અમે સ્વાધીનતા તું ફેર દેજે!
વધારે મૂલ લેવાં હોય તો ચે માગી લેજે!
અમારા આખરી સંગ્રામમાં સાથે જ રે'જે!

પ્રભૂજી! પેખજો આ છે અમારું યુદ્ધ છેલ્લું,
ખતાવો હોય જો કારણ અમારું લેશ મેલું,
અમારાં આંસુડાં ને લોહીની ધારે ધુવેલું;
દુવા માગી રહું જો સૈન્ય અમ તત્પર ઉભેલું.

નથી જાણ્યું અમારે પંથ શી આકૃત ખડી છે,
ખખર છે આટલી કે માતની હાકલ પડી છે.

જીવે મા માવડી એ કાજ મરવાની ઘડી છે,
ફિકર શી જ્યાં લગી તારી અમો પર આંખડી છે !

જીઓ આ તાત ! ખુંદલાં મૂકિયાં અંતર અમારાં,
જીઓ હર જખમથી ઝરતી હુન્નરે ! રક્તધારા,
જીઓ છાના જલે અન્યાયના અગ્નિ-ધમારા,
સમર્પણ હો ! સમર્પણ હો ! તને એ સર્વ પ્યારા !

લલે હો રાત કાળી, આપ દીવો લે ઉભા જો !
લલે રણમાં પયારી, આપ છેલ્લાં નીર પાજો !
લહન્ટાને મહા રણ-ખંજરીના ઘોષ ગાજો !
મરન્ટાને મધૂરી ખંસરીના સૂર વાજો !

તુટે છે આલ-ઉંચા આપણા આશા-મિનારા,
હુન્નરો લય તણી ભૂતાવળો કરતી હુંકારા;
છતાં વહેશે સમર્પણની સદા અણખૂટ ધારા,
મળે નવ માવડીને જ્યાં સુધી મુક્તિ-કિનારા.

ઉઠો !

ઉઠો સાવઝ-શૂરાની બેટડી ! બાંધો કેશ લુછો અશ્રુધાર,
ભેભે જૂએ તમારા કંથડા, એના કામને કીર્તિ-અંગાર.

સાદ સૂણી સમરાંગણના, દેવા પ્રાણ તણાં બલિદાન,
મૃત્યુના સિંધુ વલોપીને અમૃત વરવા સિધાવ્યા મેદાન રે
બેની ! બંકા આપણુ ભરથાર-ઉઠો.

દુશ્મન દેરાં નોતરાં બેની ! બથ ભરી મળવા કાળ,
રક્તનાં કેસર છાંટણાં છાંટાશે, ખેલાશે રસબસ રાસ રે
કુઠે પેરી આંતરડાંની માળ-ઉઠો.

કાળ તણી એ કચેરીઓમાં, બેઠા પછી ન ઉઠાય,
કંથ કોડીલાનાં કાળાં કવચ ત્યાં તો રાતે શોણિતે રંગાય રે
બાળે રણ-રંભાના ઠમકાર-ઉઠો.

૪૨ પીડિતોનાં ગીતો

અંતરની કાળી ઝાળો ઓલવવા, કાળગંગાને ઘાટ,
નાશુદ્ધવીર એ નીરમાં ન્હાતા ત્યાં સામાસામી દે થપાટ રે
ગાંડાતૂર જેવા ગજરાજ-ઉઠેા

છતીને વળશે તો રંગે રમાડશું, મરશે તો થે શા ઉચાટ !
ખોળે પોઢાડીને ચડશું ચિતા માથે, હસતાં જશું સુરવાટ રે
એવા ઉથલાગી અવતાર-ઉઠેા

['શાહજહાં' નાટક]

કાલ જાગે !

જાગો જાગના કુધાર્ત ! જાગો દુર્ગળ અશક્ત !
 ઇન્સાફી તખ્ત પર કરાલ કાલ જાગે,

લેદો સહુ રુઢિબંધ, આંખો ખોલો રે અંધ,
 નૌતમ દુનિયાનો સ્વર્ણ-સૂર્યોદય લાગે;

પૃથ્વીના જીર્ણ પાય, આંસુડે સાફ થાય,
 રકતે ધોવાય, જલિમોનાં દળ લાગે,

જાગો જાગના ગુલામ ! દેખાયે દિવ્યે ધામ,
 ઇન્સાફી તખ્ત પર કરાલ કાલ જાગે.
 દેવા દુષ્ટોને દંડ ધોર કાલ જાગે.

૨.

નવ જોઈએ ધર્મપાલ, સ્વર્ગાસન-ધર કૃપાલ,
 પશુના ગોવાલ સમ નિયંતા નવ જોઈએ;

માનવ સંતાન સર્વ, મોડી ગર્વીના ગર્વ,
મુક્તિને પર્વ મેળ મનના મેળવીએ;

લૂંટણુદારાની લૂંટ, લેશું આવાર હુંટ,
ફૂટ ફૂટ જેડી લોક-પ્રાણ કેદ ત્યાગે,

જાગે રે જન-સમાજ, અરિને કરવા અવાજ,
ઇન્સાફી તખ્ત પર કરાલ કાલ જાગે
દેવા પાપીને દંડ ઘોર કાલ જાગે.

૩.

સત્તા-નિયમોની જાલ, ધારા કેરી ચુંગાલ.
લોખાં કંગાલ કાજ ફાંસલા પસારે,

ધનિકો મહાલંત મુક્ત, ગરીબોનાં લાલ રક્ત
સત્તાના લક્ષ્મી આજ શોષે કરભારે;

ખડુ દિન દાસત્વ સહ્યાં, જીવન નિર્વીર્ય થયાં,
ખંધુત્વે વહ્યા પ્રાણ નવ-રચના માગે,

જાગે જાગે ગુલામ ! આવી પહોંચ્યાં મુકામ,
ઇન્સાફી તખ્ત પર કરાલ કાલ જાગે
દેવા ઘાતીને દંડ ઘોર કાલ જાગે.

૪.

પૃથ્વી પર રાજ કેનાં ? સાચાં શ્રમજીવીઓનાં,
ખેડુનાં, ખાણીઓનાં, ઉદ્યમવતોનાં;

રંકેતું રક્તપાન, પી પીને પહેલવાન
બનતા ધનવાન જ્ઞાનવાન, તેનું સ્થલ ના.

ગર્વેન્નિત ગરુડ બાજ ! લક્ષ્મી ઓ પંખીરાજ !
તમ બેઠાણે સૂર્ય કાલ તપવું નહિ ત્યાગે,

બગે શ્રમજીવી લોક, ત્યાગે તંદ્રા ને શોક,
પૃથ્વીના પાટ પર કરાલ કાલ બગે
દેવા જીલમીને દંડ ઘેર કાલ બગે.

*અંતરની આહ

[ગોળમેજી પરિષદમાં જતા અટક્યા ત્યારે]

મને સાગર-પાર ખોલાવી એ! ખીટન!
 આદરમાનભર્યાં દંધ ધર્જન,
 ખાંધવતા કેરાં ખાંધીને ખંધન

આખર આજ મતિ ઝિગડી : રૂડી શ્વેત ધજ્જ રગદોળી રહી !
 અધિ ! અમૃત ચોઘડિયાં ગડિયાં ત્યારે કેમ હુળાહુળ ઘોળી રહી !

મારા કોલ પળાવવા કારણીએ
 મેં તો ખેડુતોને ખાંડ્યા ખારણીએ,
 એનાં ધાન લીધાં કણીએ કણીએ,

● આ ચાર ગીતોમાં આંધીજની જુદા જુદા પ્રસંગોની મનોવસ્થા
 વ્યવસ્થા છે :

‘અપી જાઓ વીરા મારા, નેકીને ખાતર!’ એમ ધુમ્મે વિનવી વિનવી
ત્યારે વાહ સુજન ! ઇમાનદારી કેરી વાત તારે તો નવી ને નવી !

હું ‘સુલેહ ! સુલેહ ! સુલેહ !’ રહ્યો;
નવ નેકીને પંથેથી લેશ હુઓ,
દિલે તારેથી તો થે ન ડંખ મઝ્યો.

તું ‘ડરાવ ! દબાવ ! રીખાવ !’ વિના ખીજે દાવ એકેય શીખીજ નથી !
તુંને શું કહું માનવની જનનિ ! વશ થાય પશુ પણ બહાલપથી.

મારા જેડુંને માર : મને તાંહી મ્હેફિલ !
આંહી ગોળીખાર : ત્યાં ફૂજે કોકિલ !
આંહી કાળાં કારાગાર : ત્યાં મંજિલ !

ખૂબ સહ્યાં અપમાન, ગળ્યાં વિષ-પાન, હવે મને રોષીશ ના !
મારાં સ્થાન માતા કેરી ઝુંપડીએ : મને મ્હેફિલમાં ઘેલી ! ગોતીશ ના !

અહીં છે, અહીં છે, મુગતિ અહીં છે;
નથી ત્યાં, નથી ત્યાં, ખીજે ક્યાં, અહીં છે;
ખ્યારી મા-ભુમિની ધરતી મહીં છે,

એને શોધીશ ના દિલ ! સાગર-પારની તેજલરી તકરાર વિષે,
એનો રાખીશ ના ઇતખાર, હવે ખીજી વાર કો’ કોલકરાર વિષે !

વળી જાઓ રે બહાણુ વિદેશ તણાં !
મારે હૈયે તો કોઠ હતા ય ઘણા
સારી સૃષ્ટિના સંત-સમાગમના.

મારે હોંશ તો ખાસ હતી મારા ખૂનના ખ્યાસી જનોના મિલાપ તણી;
મારે હામ હતી બુખ્યા સિંહોને બોડમાં પેસીને પીઠ પંપાળવાની.

મહાસિંધુની ઓ લહરી લહરી !
તમ બિન્દુ યે બિન્દુની જીભ કરી
કહેજો સારા વિશ્વને તીર ફરી-

જગ-ખાંધવતા કેરા વૈરીજનોને ન ગાંધીતું પ્રેમ-પ્રયાણ ગમ્યું;
દાડગોળાના વારસદારોને નજ દફીરતું નેત્ર-સુધા ન ગમ્યું.

છેલ્લો કટોરો

[ગોળમેળ પરિષદમાં જતી વેળા]

છેલ્લો કટોરો ઝેરનો આ : પી જન્ને ખાપુ !
સાગર પીનારા ! અંજલિ નવ દોળજો ખાપુ !

અણખૂટ વિશ્વાસે વહ્યું જીવન તમારું :
ધૂતો દગલખાજો થકી પડિયું પનારું :
શત્રુ તણે ખોળે ઢળી સુખથી સુનારું

આ આખરી ચોસીકડે શિર સોંપવું ખાપુ !
કાપે લલે ગર્દન : રિપુ-મન માપવું ખાપુ !

સુર-અસુરના આ નવયુગી ઉદ્ધિ-વલોણે
શી છે ગતાગમ રત્નના કામી જનેને ?
તું વિના શંભુ ! કોણ પીશે ઝેર દોણે ?

હૈયા લગી ગળવાં ગરલ અંટ જાવ રે ખાપુ !
ઓ સૌમ્ય-રૌદ્ર ! કરાલ-કોમલ ! જાવ રે ખાપુ !

કહેશે જગત : નેગી તણા શું નેગ ખૂટયા ?
 દરિયા ગયા શોષાઈ ? શું ઘન નીર ખૂટયાં ?
 શું આલ સૂરજ-ચંદ્રમાનાં તેલ ખૂટયાં ?

દેખી અમારાં દુઃખ નવ અટકી જને બાપુ !
 સહિયું માણું, સહેશું વધુ : નવ થકજે બાપુ !

ચાખૂક, જપ્તી, દંડ, ડંડા મારના,
 જીવતાં કબ્રસ્તાન કારાગારનાં,
 થોડા ઘણા છંટકાવ ગોળીબારના,

એ તો બધાં ય ઝરી ગયાં, કોઠે પડ્યાં, બાપુ !
 પુલ સમાં અમ હોડાં તમે લોઢે ઘડ્યાં બાપુ !

શું થયું, ત્યાંથી ઢીંગલું લાવો ન લાવો :
 બોસાં હથેલી, બલે ખાલી હાથ આવો !
 દોપશું તારે કંઠ રસબસતી બુજાવો.

દુનિયા તણે મ્હોંયે જરી જઈ આવજો બાપુ !
 હમદર્દીના સંકેશડા હથ આવજો બાપુ !

જગ મારશે મેણાં : ન આવ્યો આત્મજ્ઞાની !
 નાવ્યો ગુમાની પોલ પોતાની પિછાની !
 જગપ્રેમી નેયો ! હાજ દુનિયાની ન જાણી !

આજર માનવ-જાત આકુલ થઈ રહી બાપુ !
તારી તખીખી કાજ એ તલખી રહી બાપુ !

જા બાપ ! માતા આખલાને નાથવાને,
જા વિશ્વ-હૃત્યા ઉપરે જળ છાંટવાને,
જા સાત સાગર પાર સેતુ બાંધવાને,

ઘનઘોર વનની વાટને અંજવાળતો બાપુ !
વિકરાળ કેસરિયાળને ચંપાળતો બાપુ !
ચાલ્યો જજે ! તુજ લોભીઓ ભગવાન છે બાપુ !
છેલ્લો કટોરો ઝેરનો પી આવજો બાપુ !

માતા, તારો બેટો આવે !

[પરિષદમાંથી પાછા આવ્યા તારે]

[‘શિવાજીને નીંદર નાવે’ એ ઢાળ]

“માતા ! તારો બેટો આવે

“આશાહીન એકલો આવે.”

ને ને ! મારો બેટો આવે

સંદેશાઓ ખેપીઆ લાવે.

જવાલામુખી એને કાળજે રે, એની આંખમાં અમૃતધાર

એવો કોઈ માનવી આવે

લેણાં કાળ-નોતરાં લાવે—માતા૦

સૂતો રે હોય તો જગજે સાયર ! ઘેર આવે પ્રાણુધાર

હેયે તારે આંધ હીડાળા

મોલી મારો ખાય બે ઝોલા—માતા૦

ધૂળ રોળાણા એ મુખ માથે વીરાં, છાંટજે શીતળ છોળ;

પ્રેમેથી પાહલિયા ધોને !

આછે આછે વાયરે લહેને—માતા૦

તારા જેવાં એના આતમાનાં ગેબી, હીમ, અગાધ ઉઠાણું;
ત્યાં જે આજે આગ લાગી છે,
ધૂંવાધાર તોય લાગી છે—માતા૦

સાત સિંધુ તંમે સામટા રે ! એની ઓલવાશે નહિ આળ;
ઠાણાં નવ ઢાળશે પાણી !
ના, ના, એની વેદના નાની—માતા૦

કોટકોટાન હૂતાશ જેલે તારા હૈયાની માંહી એ આલ !
એવી કોડ આપદા ધીકે
છાની એની છાતડી નીચે—માતા૦

માનતાંતાં કૂડાં માનવી રે, એને ફેસલાવી લેવો સેલ !
પારાધીનાં પીંજરા બાકી,
હંસો મારો નીકળ્યો હાલી—માતા૦

ઘોર અંધારી એ રાતમાં રે બીજાં બાળ ઘોરાણું તંમામ,
આઠે પહોર જાગેતી આંખે
એઠો તું તો દીવડે આંખે—માતા૦

ખૂંટ્યાં ખૂંટ્યાં બીજાં ઘેલડા રે માયામોહ દેરે પારાવાર;
વાલા ! તું તો પોયણું નાતું
હંભું એકે અણુભીંગણું—માતા૦

૫૪ પીડિતોનાં ગીતો

ખેતાના પ્રાણપિપાસુઓનાં તેં તો ખેળલે ખેલાવ્યાં બાળ;
ચુમી ચુમી છાતીએ ચાંપ્યાં
ખંધુતાના ખેલડા આપ્યા—માતા૦

રેમેરેમે તારે દાંત ભીંસી ઝેરી કરડ્યા કાળૂડા નાગ,
ડંખે ડંખે દૂધની ધારા
રેલી તારા દેહથી ખ્યારા!—માતા૦

ચીર પાંચાળીનાં ખેંચવામાં નો'તા પાંડવોએ દીધા હાથ,
આને અધિકાઈ મેં દેખી
ખેટાઓએ માતને પીંખી—માતા૦

એકલો તું આડા હાથ દેતો ઉભો દોખિયાંને દરખાર,
તારી એ અતાગ સખૂરી
શેષી લીધી વેરીએ પૂરી—માતા૦

કૂડ પીધાં, હીણુમાન પીધાં, પીધાં ઘોળી દગોવાળાં દૂધ,
કડકડતાં તેલ તેં પીધાં
ગાળી ગાળી લોહ પલુ પીધાં—માતા૦

ગોપવીમે છાના ઘાવ કલેબના, રાખને ખૂણ ખામેશ!
વાવાઝોડાં કાળનાં વાશે
તે દિ' તારી વાટ જોવાશે—માતા૦

કાંપશે સાત પાતાળ, આલે જતા ઝીંકશે સાચર-લોહ,
ખડે ખંડ યોગશે લાવા,
ભૂકમ્પોના ગાજશે પાવા—માતા૦

‘ધાઓ ધાઓ ધેનુપાળ !’ એવા તે દિ’ ઉઠશે રે હાહાકાર,
શાદ્ધળા ને સાંઢ માતેલા
હુંગે હુંગે લાગશે લેળા—માતા૦

સાધ વિદેશીડા ! વીનવું રે એને રોકશે મા ઝાઝી વાર,
ઘેઠી હું તો દીવડો બાળું
ધ્યારે એના ગાલ પંપાળું !—માતા૦

તારી કમાઈ ગુમાઈનો રે મારે માગવો નોખ હિસાબ,
વાલા ! તારી ખાકની ઝોળી
માતા કેરે મન અમેલી—માતા૦

છેલ્લી સલામ

(મહાત્મા ગાંધીજીના પહેલા અનશનવ્રતના સમયે વખતે)

દાખ—“ભુલ્યો દે ભુલ્યો દે રાજ સત દે ગોપીચંદ્ર,

“પિયા ! પરદેશે ન જનાં હો. જી !

“એ દે સેજડિયે અમને નીદરા ન આવે ને,

“મારે મન રાજ ન લાવે હો જી !” એ ભજનનો

સો સો દે સલામું મારાં ભાંડુડાંને કેળે દે,

ઝાઝેરા જુહાર જગને દેળે હો જી !

મળાયું ન તેને સહુને માફામાફ કેળે ને

રુદિયામાં રાખી અમને રહેળે હો જી.

ટીપે ટીપે શોષિત મારાં તોળી તોળી આપું તો યે,

પુરાં જેનાં પ્રાણ્ત કદિ યે જડશે ન જી,

એવાં પાપહાવાનલમાં જલે છે જનેતા મારી,

દિલડાના ડુંગર સળગ્યા-ઠરશે ન જી !

—સો સો દે સલામું

ક્રીધાં ખાખ ખાંડવ-વનને પાંડુ તણા પુત્રે તે દિ'
 નરદોષી નાગાં લાખો ભુજણાં હો છ,
 આદુનાં નિવાસી એ તો આ રે આર્ય લોભ કેરાં,
 પૂર્વજ માહુરાને પાપે ઓરાણાં હો છ.
 —સો સો રે સલામું

રઘુપતિ રામ મારા રુદાનો વિસામો—એણે
 ઋષિઓને વચને ખાધેલ ખોટયું હો છ,
 પ્રભુનામ ભજતો એણે પારાધી સંહારિયો રે,
 એનું ઘોર પાતક આજે ઉમટ્યું હો છ !
 —સો સો રે સલામું

છેદ્યાં, ખાજ્યાં, ગારદ ક્રીધાં પૃથવીના પેઠમાં ને,
 અસૂરો કહીને કાઢ્યાં વનવાસ છ;
 હવતાંને કાળે જૂદી નરકું બંધાવીયું ને
 સદાનાં નરાધમ રાખ્યાં દાસીદાસ છ—
 —સો સો રે સલામું

૧. અર્જુને ખાંડવ વન સળગાવીને સર્પોને નહિ પણ નામ નામની
 અનાય : માનવજાતિને સરખીભૂત કરી હતી : કેવળ એ આદિનિવાસીઓનો
 પ્રદેશ પચાવી પાડવા સારૂ જ.

૨. બ્રાહ્મણે આવીને રામચંદ્ર પાસે પોષાર કર્યો કે રામચંદ્ર નામના
 એક શુદ્રે તપશ્ચર્યા માંડી છે તે કારણે મારો પુત્ર મૃત્યુ પામે છે ! તે
 પરથી રામચંદ્રે એ તપસ્વીનો શિરચ્છેદ કર્યો હતો.

‘સમર્યોની’ સત્તા સંતો, ધુતારાની ધૂતબાજ,
કુડિયા ગુરુની કેં કેં કરામાત જ;
એની તો વણાવી ધીંગી ધરમ-ધમઓ ને
ભાંડુ કેરે રંગતે રંગી ભલી ભાત જ-
-સો સો રે સલામું

એવી એવી ઝડીઓ મારાં સહોદરો ઝીલતાં ને,
ધરમધન કેરે ક્યારે સીંચાણું હો જ;
રુદામાં શમાવી સરવે રુદન-પિયાલા વાલાં
હરિ કેરા રથડા હેઠળ પિલાણું હો જ.
-સો સો રે સલામું

રથના સારથીડા સુણજો સાધુ ને ગુસાંઈ સરવે !
કડાકા કરે છે રથની ધરીઓ હો જ.
જુવો જુવો જુગનો ભૈરવ ઉભો વાટ ખાળી આજે,
ભીતર તો નિહાળો, હરિ કયાં પળિયો હો જ,
-સો સો રે સલામું

જુગનો મહારાજ આજે મહાકાળ જાગિયો ને,
ધરમ કેરાં ધારણ કાંટા માંડે હો જ:

૧. આ જગ્યા જુલમો ‘ધમ’ને નામે યદ્ય રહેલ છે એ ભાવાર્થ.

૨સતને ગ્રાજવડે મારાં કલેજાં ચડાવિયાં ને,
શીશ તો નમાવ્યું શાસન-દડે હો જી.
-સો સો રે સલામું

હરિ કેરાં તેડાં અમને-આવી છે વધામણી રે,
દલિતોને ઉત્સવ હાકલ પડી છે હો જી.
હસતાં મુખડાંની અમને વિદાયું દિયો રે વહાલાં !
રખે કોઈ રોકે નયણું રડીને હો જી !
-સો સો રે સલામું

૨. મહાત્માજીના શબ્દો : 'I have laid down my life in the scales of justice.'

હિન્દુ જાતિને—

તારાં પાતકને સંભાર મોરી મા !
હાય મોરી મા !

પોતાને પાપભારે પોતે તું ચેપાણી,
એવી કાળજૂની જીલમ-કમાણી હો મા !
હાય મોરી મા !

પરને પટકીને નીચાં ઉંચી તું કે'વાણી,
આખર અંગે અંગે આપેથી છેદાણી હો મા !
હાય મોરી મા !

તારે મંદિરીએ આજ કેનાં ચાલે શાસન ?
જો, જો, દેવ કે અસૂરનાં એ આસન હો મા !
હાય મોરી મા !

આસામંડળ લગ એનાં શિખર જેઝાણાં,
એના પાયામાં તુજ છોડ્યાં ઓરાણાં હો મા !
હાય મોરી મા !

પાયા હેઠળથી આજ હાહાકાર નળે,
ભૂખી ધરતી નવલા લોગ ભારી માગે હો મા !
હાય મોરી મા !

તારો ધૂરીધર આજ સમાધિ ગળાવે,
તારા ઇશ્વરને આહૂતિ એવી ભાવે હો મા !
હાય મોરી મા !

તારા દેવળના ઘોર ધુમ્મટ ઉંચા તૂટે,
જેને છુંદ્યાંતાં તે નળી તુજને લૂટે હો મા !
હાય મોરી મા !

સાંભળ સાંભળ હો બહેરી ! ભાવીના ભણકારા,
તારા ભોગળ-ભીડ્યા ભાંગે ઠાકરદ્વારા હો મા !
હાય મોરી મા !

ચીરાડ ચીરાડ નેતો હૈયાકાટ ઝૂરે,
અંદર પોતાનાં શોષિત ને હાડ પૂરે હો મા !
હાય મોરી મા !

એ :રે પૂરણહારાને પૃથ્વી કેમ જોશે,
ભુંડી ! એ મરશે તો જીવન કેનાં રેશે હો મા !
હાય મોરી મા !

તારા પાતકને સંભાર મોરી મા !
હાય મોરી મા !

અમે !

અમે પ્રેમિડે હાડપીંજર તણા !
પુનરી સડેલાં કલેવર તણા !

અમે માનવીને પશુ સમ નચવીએ,
'પ્રભુ' શબ્દ જોડીને પંખી પઢવીએ,
પૂરા અંધને સ્વર્ગ-ચાવી અપવીએ,

અમે ગારુડી ધર્મ-તર્કટ તણા !
મદારી ખરા લોક-મર્કટ તણા !

અમે દેવમૂર્તિની માંડી દુકાનો,
કિશાયત દરે વેચીએ બ્રહ્મજ્ઞાનો,
પ્રભુધામ કેરાં ઉડવીએ વિમાનો,

અમે પાવડે પાપગામી તણા !
પ્રવાહે રૂઝા પુણ્ય-ગંગા તણા !

અમે લોગનાં પૂતળાં તોય ત્યાગી,
છયે રાગમાં રક્ત તોયે વિરાગી,
સદા જળ-કમળવત્ અદોષી અદાગી,

અમે દીવડા દિવ્ય જ્યોતિ તણા !
શરણધામ માનવ-પુદ્ગલો તણા !

અમારી બધી લાલસાઓની તૃપ્ત,
થકી પામરો ! મેળવો સદ્ય મુક્તિ,
'સમર્પણ' મંડી માનજો સાચી ભક્તિ,

અમે તો ખપર વાસનાઓ તણા !
ભ્રમર અંધશ્રદ્ધાની ખાગે તણા !

શ્રીમંતો સ્ત્રીઓ બહેમીઓના બનેલા,
ઉભા જો ! અમારા અડગ કોટ-કિલ્લા,
વૃથા છે સુવિદ્યા તણા સર્વ હલ્લા;

અમે શત્રુઓ બુદ્ધિના સત્યના,
અચલ થાંભલા દેશ-દાસત્વના.

નિભર્ય

: શ્રદ્ધાશાં :

આજ ઉડ ઉડ થવા તલખતી પાંખ તુજ
 પ્રથમ જાગરણના નવ પ્રભાતે;
 પક્ષીનો ખાળ માળા મહીં સુધ રહે—
 ક્યમ ખને બહાણુલાં બ્યોમ વાતે !

ગગન—હિયનના મસ્ત આવેગમાં
 વીંઝશે પાંખ તારી ફફડતી;
 વાયુમંડલ તણા હૃદયને વેધતી
 ઘોર અંકાર જશે ગજવતી.

ઉદિત આદિત્યના તેજ-સાગર વિષે
 ભીંજતી પાંખ રમશે પુવારા;
 પીંછડે પીંછડે નીતરતા રંગની
 ભૂજવી અંધ કરશે અગારા.

ઘોર સાહસ તણા મસ્ત આકર્ષણે
 લઈ જશે પાંખ તુજને રઝળવા;
 કેા અબળથા વિકટ ધામની સફરમાં
 પંથોહોંન પંથની મોજ રળવા.

ઉદયગિરિશૃંગની કારમી લેખડો
 સાથ વસવા તને સાદ પાડે;
 શુદ્ર માળા મહી નોંદ ના'વે હવે,
 પંખીનો ખાળ પાંખો પછાડે.

ઉઠ ! તુજ પાંખના ગગન-આધાતથી
 કમ્પશે તાર પ્રાતઃપ્રભાના;
 કેાટિ કિરણો તણી વિન્ધ-વીણા થકી
 શુંજશે નવલ આલોક-ગાણાં.

તાહરા વેગ-વટોળલે સિંધુના
 ઉછળશે નીલ દૂધલ તરંગો;
 રૂદ્રની સાથ અલિસાર રમવા જતી
 ઘોર વાવાઝડી દે જલંગો—

છૂટશે ઘેલડી મુક્ત અખોડલે.
 સમ સિંધુ તણે આ કિનારે
 પ્રિયમિલન કાજ પાગલ બની સિંધુ તુજ
 પાંખ-ઝંકાર પડ્યા ઉચારે.

એ ગગનપંથની વાટ વચ્ચે તને
 પારથી કે ન શકશે ડરાવી,
 સાંભળી ખાણુ-ટંકાર સંશય તણા
 ભાઈ ! દેજે ન શ્રદ્ધા શુભાવી.

પંખી ! નિર્ભય નિરૂદ્ધેગ જાજે ધસ્યે
 મૃત્યુ-અંધાર પડદા વિદારી
 તિમિરને પાર : જ્યાં અમર ધ્રુવતારલો
 અગ્રહણે જોઈને વાટ તારી.

સોના-નાવડી

ગાજો ગગને મેહુલિયા રે,
વાજો વરસાદ ઝડી.

નદી-પૂર ઘૂઘવિયાં રે,
કાંઠે ઝેડી એકલડી;

મારા નાના ખેતરને રે
શેઠે હું તો એકલડી.

૧

મેં તો ધાન વાઢી ઢગલા કરિયા,
કુંડાં ગાંસડી ગાંસડીએ ભરિયાં,
ત્યાં તો વાદળ ઘોર તૂટી પડિયાં.

ભીંજું ઓથ વિનાની રે,
અંગે અંગે ટાઢ ચડી;
મારા નાના ખેતરને રે,
શેઢ હું તો એકલડી.

૨

સામે કાંઠે દેખાયે રે,
વા'લું માંડે ગામડિયું;
ગોવાલણ શી વાદળીએ રે,
વીંટયું નાણે ગોકળિયું.

મારી ઐદિશે પાણીડાં નાચી રહ્યાં,
આખી સીમેથી લોક અલોપ થયાં
દિનાનાથ રવિ પણ આથમિયા,

ગાંડી ગોરજ ટાણે રે
નદી અંકલાશ ચડી;

એને ઉજ્જડ આરે રે
ઉભી હું તો એકલડી;

મારા નાના ખેતરને રે
શેઢ હું તો એકલડી.

૩

પેલી નૌકાનો નાવિક રે
આવે ગાતો : કેણુ હશે !

મારા દિલડાનો માલિક રે
જાણે જૂનો બંધુ દિસે.

એની નાવ પુલ્યે શઢ સંચરતી
એની પંખી શી ડાલણુહાર ગતિ,
નવ વાંકી ચુંકી એની દષ્ટિ થતી

આવે મારગ કરતી રે
પ્રચંડ તરંગ વિષે,

હું તો ફરેથી જોતી રે
જૂનો જાણે બંધુ દિસે;

પેલી નૌકાનો નાવિક રે
આવે ગાતો કેણુ હશે !

૪

કિયા ફર વિદેશે રે
નાવિક, તારાં ગામતરાં;

તારી નાવ થંભાવ્યે રે,
આંહી પલ એક જરા !

તારી ન્યાં ખુશી ત્યાં તું જળે સુખથી,
મારાં ધાન દઉં તુંને બહાલપથી,
તુંને ફાવે ત્યાં વાવરજે હો પથી !

મારી લ્હાણી લેતો જા રે,
મોઢું મલકાવી જરા;

મારી પાસ થતો જા રે,
આંહી પલ એક જરા;

ક્રિયા ફર વિદેશે રે
નાવિક, તારાં ગામતરાં ?

૫

લે લે ભારા ને ભારા રે !
—છલોછલ નાવડતી;

“ખાકી છે ?”—વા’લા મારા રે !
હતું તે સૌ દીધ ભરી.

મારી જૂની પછેડી ને દાતરડી,
મારાં ભાતની દોંણી ને તાંસજડી,
તુને આપી ચૂકી સર્વ વીણી વીણી.

રહું લેશ ન બાકી રે,
રહું નવ કંઈ ચે પડી;

રહી હું જ એકાકી રે,
આવું તારે નાવે ચડી;

લે લે ભારા ને ભારા રે!
—છલોછલ નાવડલી.

૬

હું તો ચડવાને ચાલી રે,
નાવિક આડા હાથ ધરે,

“હાં! હાં! દૂર જ રે’જે રે,
“હોડી નાની : દીન અમે.

“એક ડગલું ન દેજે રે,
“નોંઠા નહિ ભાર અમે.”

મારી સંપત બહાલી રે,
શગો શગ માઈ રહે.

x

x

x

નાની નાવ ને નાવિક પથે પળ્યાં,
ગગને દળ વાદળ ઘેરી વળ્યાં,
આખી રાત આકાશેથી આંસુ ગળ્યાં.

સૂતી સરિતાને તીરે રે
રાખી મુંને એકલડી,

મારી સંપત્ત લઇને રે
ચાલી સોનાં-નાવડલી,

મારા નાનાં ખેતરને રે
શેઠે હું તો એકલડી !

વિરાટ-દર્શન

બાળે ઉમરૂ દિગ્ગન્ત, ગાળે કદ્દમો અનંત,
 આલે દેખો રે અંધ ! ચડી ઘોર આંધી;
 દેશેદેશેથી લોક નરનારી થોકથોક
 ઉન્નત રાખીને ડોક આવે દળ ખાંધી,
 વિધવિધ વાણી ને વેશઃ વિધવિધ રંગો ને કેશઃ
 તોયે નવ દ્વેષ લેશ દાખવતાં આવે
 દેતાં ડગ એકતાલ, નિર્લયતાની મશાલ
 લઈને કંગાલ કેરી સેના આવે.
 દેખો ! રે કાલ કેરી સેના આવે.

૨

ફરકે નવલાં નિશાનઃ નવલાં મુક્તિનાં ગાનઃ
 ઉડત ધ્વજ આસમાન સિંહુર ભીંજ્યો;
 ઉભા સળ રાષ્ટ્ર દેખ, થરથર પૂછે હરેક,
 કંકુ બાળેલ એ કહોણ કોણ નેજે ?
 ગગને દેતા હુંકાટ, ઝલમલ ન્યોતિ લલાટ,
 વદ હો બંધુ વિરાટ ! ક્યાં થકી તું આવે ?
 માનવ ભૂતિને કાજ આશાવંતા અવાજ,
 શા શા સદેશ આજ તુજ સંગે લાવે ?
 રંગોનાં લાખલાખ દળ વાદળ આવે.

: કોસ્ત્ર :

અમે ખેતરથી વાડીઓથી, જંગલ ને ઝાડીઓથી
સાગરથી ગિરિવરથી મુણી સાદ આવ્યાં;
અમે નૂતન શક્તિને ભાન, ગાતાં શ્રદ્ધાનું ગાન
માનવને મુક્તિદાન દેવા સહુ આવ્યાં.

૩

અમે માનવ-મંદિર કેરી નવતર રચના અનેરી,
સોંપી તમને, નમેરી માલિક ધનવંતા !
તમ પર ઇતખાર ધરી, વેઠયાં દુઃખ મરી મરી
જોળ ચુપ કરી રહ્યા પીઠ પર વહંતા.
આજ નિરખી એ આલિશાન જુગજૂનાં ખાંધકામ
ધ્રુવે અમ હાડ્યામ, હંયાં અમ ધડકે;
ધવલાં એ દિવ્ય ધામ, કીધાં શીદ તમે શ્યામ !
છાંટયાં પ્રભુનાં મુકામ રંક તણે રક્તે.
અમે એ સહુ ધોવા કલંક, ધોવા તમ પાપ-પંક,
દિલના વિષ-કંખ સૌ વિસારી અહીં આવ્યાં;
સહુને વસવા સમાન ચણવા નવલાં મકાન
ગાતાં શ્રદ્ધાનું ગાન લોકસંઘ આવ્યાં
દેખ મહાકાલનાં કરાલ સૈન્ય આવ્યાં.

: કારસ :

અમે ખેતરથી વાડીઓથી, જંગલ ને આડીઓથી
સાગરથી ગિરિવરથી સુણી સાદ આવ્યાં;
નૂતન શક્તિને ભાન, ગાતાં શ્રદ્ધાતું ગાન
માનવને મુક્તિદાન દેવા સહુ આવ્યાં.

૪

તમે રૂંધી નભના ઉજાસ, પ્રભુજીના પવન-શ્વાસ,
રચિયાં રૌરવી ખાસ ચંત્ર કારખાનાં;
લેવા ધનના નિચોડ, છુંદા મનુ-ખાગ છોડ,
ખાક્યાં અમ કોડભર્યા ખાલ-પુષ્પ નાનાં.
તમે પૂરી અમ પુત્રીઓને, લોળી સાવિત્રીઓને,
કેમલ કળીઓને છેક વેશ્યામંદિરીએ;
ટુકડા રોટીને કાજ, વેચે વનિતાઓ લાજ,
એવા તમ રાજના પ્રતાપ શે' વિસરીએ.
હાય એ સહુ આશા હમારી, સૂતી હત્યા-પથારી,
એને રૂંધિરે ભીંજી નયનો અમ લાવ્યાં;
નૂતન શક્તિનો તાજ પંહેરી શિર પંદે આજ,
માનવમુક્તિને કાજ રંક-સૈન્ય આવ્યાં,
જેજે કંગાળ તણાં દળ વાદળ આવ્યાં.

: કોસ્ત્ર :

અમે ખેતરથી વાડીઓથી, જંગલ ને ઝાડીઓથી,
સાગરથી ગિરિવરથી સુષ્ણી સાદ આવ્યાં;
નૂતન શક્તિને લાન, ગાતાં શ્રદ્ધાનું ગાન,
માનવને મુક્તિદાન દેવા સહુ આવ્યાં.

૫

હવે ક'પો રે ઓ કૃપાલ ! ક'પો અમ રક્ષપાલ !
પરની રોટીના ભક્ષનાર તમે ક'પો !
છલના કિલ્લા ને કોટ કરવા સહુ લોટ પોટ,
આવે લંગોટધારી સૈન્ય : હવે ક'પો !
માનવ આત્માની માંહી જુગજુગથી જે છુપાઈ
ભાઈ ભાઈની સગાઈ : મુક્તિની પિપાસા :
એ છે અમ અસ્ત્રશસ્ત્ર, કોટી કોટી સહુસ્ત્ર
અકલંકિત ને અહિંસ્ર : એ અમારી આશા.
આખર એની જ જીત : સમજી લેજો ખચીત;
લોગો ભયભીત નાલિમો ! વિરાટ આવે.
નૂતન શક્તિને લાન ગાતાં શ્રદ્ધાનું ગાન
એક તાલ એક તાન લોક સૈન્ય આવે.
દેખ, દેખ, કાલનાં અપાર કટક આવે.

સૌરાષ્ટ્ર સાહિત્ય મંદિરનાં પ્રકાશનો

કિંમત

પુસ્તકનું નામ

✓ સૌરાષ્ટ્રની રસધાર

”

”

”

”

1. સોરઠી બહારવટીઆ

”

”

સોરઠી સંતો

✓ સોરઠી ગીત કથાઓ

ઋગ્વ ગીતો

રઠીયાળા રાત

”

”

ચુંદડી ભાગ ૧લો

ચુંદડી ભાગ ૨જો

રાજસ્થાનોની સમસ્યા

રાજસ્થાની બૂતાવળ

✓ સળખતું આમલેન્ડ

✓ હંગેરીનો તારણહાર

✓ સોરઠી સંધ્યા

કાનમાં કહું ?

સોરઠી તીરે તીરે

ધારા ૧લી રૂ. ૧—૦—૦

” ૨જી રૂ. ૧—૦—૦

” ૩જી રૂ. ૧—૮—૦

” ૪થી રૂ. ૧—૮—૦

” ૫મી રૂ. ૧—૮—૦

ખંડ ૫હેલો રૂ. ૦—૧૦—૦

ખંડ બીજો રૂ. ૧—૪—૦

ખંડ ત્રીજો રૂ. ૧—૮—૦

રૂ. ૦—૧૦—૦

રૂ. ૧—૦—૦

રૂ. ૦—૧૨—૦

ભાગ ૧લો રૂ. ૦—૧૦—૦

ભાગ ૨જો રૂ. ૦—૧૨—૦

ભાગ ૩જો રૂ. ૦—૧૦—૦

રૂ. ૦—૧૦—૦

રૂ. ૦—૧૦—૦

રૂ. ૧—૮—૦

રૂ. ૧—૦—૦

રૂ. ૦—૮—૦

રૂ. ૦—૮—૦

રૂ. ૧—૪—૦

રૂ. ૦—૪—૦

રૂ. ૦—૮—૦

અમર મહાજનો	રૂ. ૦-૧૨-૦
મિસરનો મુક્તિ સંભ્રામ	રૂ. ૦-૧૨-૦
એશીઆતું કલક	રૂ. ૦-૧૦-૦
અંડાધારી સ્વામી દયાનંદ	રૂ. ૦-૮-૦
સત્યવીર ચદાનંદ	રૂ. ૦-૮-૦
રાષ્ટ્રવીર શિવરાજ	રૂ. ૦-૮-૦
કુરખાનીની કથાઓ	રૂ. ૦-૬-૦
ખુઝાતો દીપક ભાગ ૧લો	રૂ. ૧-૧૦-૦
„ ભાગ ૨જો	રૂ. ૦-૧૦-૦
રાણા પ્રતાપ (નાટક)	રૂ. ૧-૦-૦
કોઈનો લાડકવાયો	રૂ. ૦-૬-૦
હાલરડાં	રૂ. ૦-૪-૦
ચિતાના અંગારા ખંડ ૧લો	રૂ. ૦-૪-૦
„ ખંડ ૨જો	રૂ. ૦-૪-૦
બહારવટિયો જોગીદાસ	રૂ. ૦-૪-૦
ઓળીપો અને બીજી પ્રેમ કથાઓ	રૂ. ૦-૪-૦
ભૂતકાળના પડછાયા	રૂ. ૦-૪-૦
નરવીર લાલાજી	રૂ. ૦-૪-૦
વેણીનાં ધ્રુવ	રૂ. ૦-૪-૦
આપણા ઉબરમાં	રૂ. ૦-૪-૦
વર્તમાન યુગના બહારવટીઆ	રૂ. ૦-૬-૦
સત્યની શોધમાં	રૂ. ૧-૦-૦
સૌરાષ્ટ્રની સામરકથાઓ	રૂ. ૦-૪-૦
ઝાલરી	રૂ. ૦-૮-૦
વતનનો સાદ	રૂ. ૦-૮-૦

સૌરાષ્ટ્ર સાહિત્ય મંદિર : રાણપુર (કાઠિયાવાડ)

એક વિનંતિ

‘કુલછાબ’ તમારી નજરે ન ચડ્યું હોય,
તો અમારી વિનંતિ છે કે માત્ર એક જ
વાર તેનો કોઈ પણ અંક તમે મેળવીને
લેઈ જશો : અમને ખાતરી છે કે ‘કુલછાબ’
તમને ઘરમાં વસાવવા જેવું, કુટુંબમાં
વંચાવવા જેવું, જીવનમાં ઉપયોગી એવા
પ્રશ્નો ઉપર રસભરી માહિતી આપનારું
એકનું એક ગુજરાતી સાપ્તાહિક લાગશે.

એક કાંડ લખવાથી નસુનાનો અંક
તમારે ઘેર પહોંચાડવામાં આવશે.

લખો : ‘કુલછાબ’ કાર્યાલય
રાણપુર (કાઠિયાવાડ) ખી. એસ. રેલ્વે.